

PRAWO CYWILNE

1. ZDOLNOŚĆ PRAWNA I ZDOLNOŚĆ DO CZYNNOŚCI PRAWNYCH

A. OSOBY FIZYCZNE

Zdolność prawna /podmiotowość prawna¹/ oznacza możliwość bycia podmiotem uprawnień i obowiązków, np. być właścicielem, dzierżawcą, spadkobiercą². Jest to kategoria normatywna, co oznacza, że przesądza o niej prawo. Osoby fizyczne nabywają ją z chwilą urodzenia³, które jest stwierdzone przez kierownika USC aktem urodzenia, tracą zaś z chwilą śmierci. Zdolność prawną ma także dziecko poczęte /*nasciturus*/, jednak prawa i obowiązki majątkowe nabywa pod warunkiem, że urodzi się żywe⁴. Dla ochrony tych przyszłych praw *nasciturusa* ustanawia się kuratora. Na zdolność prawną nie ma wpływu sam fakt choroby psychicznej, niedorozwoju fizycznego, umysłowego lub zaburzeń psychicznych.

W celu udokumentowania śmierci osoby fizycznej wydaje się akt zgonu, sądowe stwierdzenie zgonu lub orzeczenie o uznaniu za zmarłego. **Sądowe stwierdzenie zgonu** ma charakter aktu deklaratywnego i następuje, gdy śmierć człowieka jest niewątpliwa i nie została stwierdzona w zwykłym trybie z powodu np. wojny czy braku zwłok. Przesłanką **uznania za zmarłego** /akt konstytutywny/ jest zaginięcie człowieka i upływ od chwili zaginięcia określonego w ustawie okresu. Zaginiony może być uznany za zmarłego, jeśli upłynęło lat 10 od końca roku kalendarzowego, w którym według istniejących wiadomości jeszcze żył; jednakże gdyby w chwili uznania za zmarłego zaginiony ukończył lat siedemdziesiąt, wystarcza upływ 5 lat. Jeżeli zaginięcie nastąpiło w okolicznościach wskazujących na wyższe

¹ Niekiedy odróżnia się zdolność prawną jako możliwość posiadania praw i obowiązków od rzeczywistego ich posiadania /podmiotowości/.

² Niewolnicy w prawie rzymskim traktowani byli jako rzecz, a nie podmiot, zaś w średniowieczu sytuacja prawna osób należących do poszczególnych stanów była zróżnicowana.

³ Przyjmuje się chwilę odłączenia się dziecka od ciała matki.

⁴ Np. może być ono spadkobiercą lub zapisobiercą, jeżeli urodzi się żywe. Dziecko poczęte można także uznać.

prawdopodobieństwo śmierci, np. w przypadku katastrofy morskiej lub powietrznej, to terminy te są znacznie krótsze. O uznaniu za zmarłego orzeka postanowieniem sąd w postępowaniu nieprocesowym. Jeżeli osoba uznana za zmarłą lub której zgon stwierdzono w rzeczywistości żyje i wykaże swą tożsamość, to stosowne postanowienie zostaje uchylone⁵.

Z chwilą śmierci wygasają prawa i obowiązki o charakterze niemajątkowym /np. prawa osobiste/, a prawa i obowiązki o charakterze majątkowym przechodzą na spadkobierców.

Zdolność do czynności prawnych jest to możliwość nabywania przez podmiot praw i zaciągania zobowiązań poprzez własne działanie /czynności prawne/. Jest to też zdolność do dokonywania czynności prawnych we własnym imieniu. W przypadku osoby fizycznej **pełna zdolność** zależy od osiągnięcia pełnoletności i braku ubezwłasnowolnienia. Osobę, która nie osiągnęła pełnoletności /18 lat/ w prawie cywilnym określa się jako małoletnią. Małoletni po uzyskaniu zezwolenia sądu i zawarciu związku małżeńskiego uzyskuje pełnoletność, której nie traci nawet w razie unieważnienia lub rozwiązania małżeństwa.

Osoby, które nie ukończyły 13 lat **nie mają zdolności do czynności prawnych**⁶. Nie mają jej także osoby **ubezwłasnowolnione całkowicie**, jeżeli ukończyły 13 lat i z powodu choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego lub innych zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa czy narkomanii, nie są w stanie kierować swoim postępowaniem, a ochrona ich interesu wymaga ubezwłasnowolnienia w drodze postanowienia sądu okręgowego, które zapada w postępowaniu nieprocesowym. Postanowienie o ubezwłasnowolnieniu całym lub częściowym może być w każdym czasie uchylone przez sąd, gdy tylko ustaną przyczyny, dla których je orzeczono. Osoby nie mające zdolności do czynności prawnych mogą być podmiotem praw i obowiązków, np. właścicielem pewnych rzeczy, ale czynności prawne dokonywane przez takie osoby są bezwzględnie nieważne. Jeżeli jednak osoba niezdolna do czynności prawnych zawrze umowę należącą do umów powszechnie zawieranych w drobnych, bieżących sprawach życia codziennego, to staje się ona ważna z chwilą jej wykonania /nie zawarcia/. Gdyby jednak pociągała za sobą rażące pokrzywdzenie osoby niezdolnej, to mimo jej wykonania nie staje się umową ważną. W imieniu osób całkowicie pozbawionych zdolności

⁵ W razie uznania jednego z małżonków za zmarłego domniemywa się, że małżeństwo ustało z chwilą, która w orzeczeniu o uznaniu tego małżonka za zmarłego została oznaczona jako chwila jego śmierci. Jeżeli po uznaniu jednego z małżonków za zmarłego, drugi małżonek zawarł nowy związek małżeński, związek ten nie może być unieważniony z tego powodu, że małżonek uznany za zmarłego żyje albo że jego śmierć nastąpiła w innej chwili aniżeli chwila oznaczona w orzeczeniu o uznaniu za zmarłego. Postanowień tych nie stosuje się, jeżeli w chwili zawarcia nowego związku małżeńskiego strony wiedziały, że małżonek uznany za zmarłego pozostaje przy życiu.

⁶ Nie we wszystkich gałęziach prawa /zob. prawo karne/ granice wieku są określone w ten sposób.

do czynności prawnych działają przedstawiciele ustawowi, którymi są rodzice lub ustanowieni przez sąd opiekunowie. Opiekun jest ustanawiany także dla małoletniego, który jest sierotą, albo którego rodzice zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej. Osoba całkowicie ubezwłasnowolniona nie może zawrzeć małżeństwa, a dotknięta chorobą psychiczną lub niedorozwojem umysłowym /ale nie ubezwłasnowolniona/ może je zawrzeć jedynie za zezwoleniem sądu.

Ograniczoną zdolność do czynności prawnych mają osoby małoletnie, które ukończyły 13 rok życia, a nie przekroczyły 18 roku bądź pełnoletnie, jeżeli ich stan nie uzasadnia ubezwłasnowolnienia całkowitego, lecz potrzebna jest pomoc w prowadzeniu ich spraw /**ubezwłasnowolnieni częściowo**/. Ograniczony w zdolności do czynności prawnych może zawierać umowy i dokonywać innych czynności prawnych z wyjątkiem niektórych wyraźnie określonych w przepisach⁷. Nie może także bez zgody przedstawiciela ustawowego /rodziców lub kuratora/, a przy czynnościach przekraczających zakres zwykłego zarządu – bez zgody sądu, dokonywać czynności prawnych rozporządzających lub zobowiązujących⁸. Jednostronne czynności prawne dokonane bez zgody przedstawiciela ustawowego są bezwzględnie nieważne, natomiast ważność umowy zależy od jego późniejszego potwierdzenia⁹. Osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych ma jednak pełną kompetencję w zakresie zawierania umów w drobnych bieżących sprawach życia codziennego, jak również w zakresie rozporządzania swoim zarobkiem /po ukończeniu 15 lat może bowiem samodzielnie zawrzeć umowę o pracę/ oraz dokonywania czynności prawnych dotyczących przedmiotów majątkowych, które przedstawiciel ustawowy oddał jej do swobodnego użytku.

B. OSOBY PRAWNE

Osoba prawna jako jednostka organizacyjna dysponująca na ogół wyodrębnionym majątkiem jest samodzielnym podmiotem prawa powołanym do osiągnięcia pewnego celu i ponoszącym odpowiedzialność za swoje działania. Osobowość prawna jest kategorią normatywną. Posiadają ją tylko te jednostki, którym przez przepisy została wyraźnie

⁷ Np. nie może sporządzić ani odwołać testamentu, nie może jej przysługiwać władza rodzicielska, nie może być także kuratorem, opiekunem czy wykonawcą testamentu.

⁸ Może więc np. przyjąć darowiznę.

⁹ W przypadku potwierdzenia umowa staje się ważna od chwili jej zawarcia, a więc *ex tunc*. Przy braku potwierdzenia uważana jest za niebyłą. Do czasu potwierdzenia czynność ta jest przykładem **bezkuteczności zawieszonyj** i stanowi czynność prawną niezupełną, tzw. kulejącą.

przyznana¹⁰. Osoba prawna nabywa zdolność prawną, podobnie jak zdolność do czynności prawnych, z chwilą utworzenia. Z natury rzeczy osoba prawna nie może być jednak podmiotem praw i obowiązków, które odnoszą się do człowieka, np. rodzinne. Ograniczenia zdolności prawnej osób prawnych wynikają także z przepisów prawnych¹¹ i statutów.

Wyróżnia się następujące **tryby powstawania osób prawnych**:

- **ustawowy** – osobę prawną powołuje do życia ustawa /np. państwowe szkoły wyższe/ bądź akt wydany na podstawie ustawy przez właściwy organ administracji /np. przedsiębiorstwa państwowe/,
- **koncesyjny** – osoba prawna powstaje z inicjatywy założycieli, wymagana jest jednak zgoda właściwych władz państwowych /np. banki/,
- **rejestracyjny** polega na wpisaniu osoby prawnej do rejestru, przez co nabywa ona osobowość prawną; organ nie może odmówić wpisu, jeżeli spełnione są wymagania prawa, np. spółka akcyjna i z o.o.

Także w trybie ustawowym i koncesyjnym, niezależnie od innych przesłanek, dla powstania osoby prawnej niezbędny jest wpis do odpowiedniego rejestru. Istnieją również osoby prawne nie podlegające rejestracji¹².

Istnieje **Krajowy Rejestr Sądowy** składający się z trzech części:

1. rejestru przedsiębiorców,
2. rejestru stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz publicznych zakładów opieki zdrowotnej,
3. rejestru dłużników niewypłacalnych.

Wpisowi do rejestru przedsiębiorców podlegają, np. osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, spółki jawne, komandytowe, partnerskie, komandytowo-akcyjne, z ograniczoną odpowiedzialnością i akcyjne i inni. Rejestr przedsiębiorców składa się z sześciu działów. Dział I zawiera liczne, zależne od rodzaju przedsiębiorcy, dane go charakteryzujące /nazwisko, firma, informacje o pozostawaniu w związku małżeńskim i zawarciu intercyzy, PESEL, REGON, forma prawna, siedziba, szczegółowe dane dotyczące spółek kapitałowych/, dział II – wpisy dotyczące organów przedsiębiorcy i sposobu jego reprezentowania, dział III –

¹⁰ Wyróżnia się także kategorię tzw. **ułamnych osób prawnych** takich jak spółka jawna, komandytowa, komandytowo-akcyjna, partnerska, które z mocy szczególnych przepisów we własnym imieniu mogą nabywać prawa i zaciągać zobowiązania, pozywać i być pozwanym, nie mając formalnie przyznanej osobowości prawnej.

¹¹ Np. osoba prawna nie może być podmiotem służebności osobistej.

¹² Np. Skarb Państwa, wyższe uczelnie, kościelne jednostki organizacyjne.

dane związane z zamknięciem roku obrotowego, dział IV – dane o egzekwowanych zaległych należnościach o charakterze publicznym /podatkowe, celne, ZUS/, dział V – wzmiankę o powołaniu i odwołaniu kuratora, dział VI – informacje związane z zakończeniem bytu prawnego przedsiębiorcy. Krajowy Rejestr Sądowy prowadzi w systemie informatycznym sądy rejonowe /rejestrowe/. Jest on jawny, a informacje zawarte w rejestrze objęte są domniemaniem prawdziwości. Domniemanie prawdziwości oznacza, że podmiot wpisany do rejestru ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez zgłoszenie nieprawdziwych danych bądź niezgłoszenie ich w ustawowym terminie. Każdy może otrzymać potrzebne mu poświadczone odpisy, zaświadczenia i wyciągi o treści wpisu lub jego braku. Jawne są również akta rejestrowe, które zawierają dokumenty stanowiące podstawę wpisu. Wpisy dokonywane są na wniosek, chyba że przepis pozwala na wpis z urzędu. Dane wpisane do rejestru podlegają ogłoszeniu w Monitorze Sądowym i Gospodarczym, chyba że przepis szczególny inaczej stanowi. Ogłoszeniu w przedmiotowym Monitorze nie podlegają np. wpisy osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą.

Byt osoby prawnej ustaje w następstwie upływu czasu, na który została powołana, z woli jej organów lub założyciela oraz w wyniku orzeczenia sądowego. Także zmiany organizacyjne /fuzja, podział/ czy przekształcenia formy działania są powodem ustania osoby prawnej. Ustanie osoby prawnej następuje z chwilą wykreślenia z rejestru. Taki wpis określa się mianem konstytutywnego. Dla zakończenia bieżącej działalności, zaspokojenia wierzycieli i podziału majątku przeprowadza się likwidację osoby prawnej.

Osoba prawna posiada odrębny **majątek**, którym odpowiada za swoje zobowiązania i szkody wyrządzone z tytułu czynu niedozwolonego oraz z winy jej organu. Czynności prawnych osoby prawne dokonują bowiem za pośrednictwem swych **organów**, czyli osób fizycznych, które tworzą i wyrażają ich wolę oraz działają w imieniu i na rzecz tej osoby prawnej, np. dyrektor. Organem osoby prawnej może być także kilka osób, np. zarząd spółki z o.o. Działanie organu osoby prawnej jest traktowane w obrocie, w odróżnieniu od działania przez pełnomocnika, jak działanie samej osoby prawnej. Sam organ nie jest podmiotem stosunku prawnego. Osoba prawna posiada organy stanowiące /np. zgromadzenie wspólników spółki z o.o./, zarządzające /zarząd/ i kontrolne /rada nadzorcza, komisja rewizyjna/. Niekiedy przyjmuje się zasadę reprezentacji łącznej, np. obowiązek składania oświadczenia woli przez dwóch członków zarządu. Oprócz organów osoba prawna może działać przez pełnomocników, którzy są jednak podmiotami samodzielnymi działającymi poza jej strukturą. W odróżnieniu od

osoby fizycznej, która posiada nazwisko i miejsce zamieszkania¹³, osoba prawna posiada **siedzibę** i **nazwę** /firmę/. Siedzibą osoby prawnej jest miejscowość, w której ma siedzibę jej organ zarządzający. Przepisy o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych stosuje się odpowiednio do osób prawnych, oczywiście uwzględniając ich specyfikę. Nie będzie ich dotyczyła np. ochrona zdrowia, wolności czy sumienia, ale np. nazwy czy renomy.

Wyróżnia się dwa rodzaje osób prawnych – **zrzeszenia** /korporacje/, w których substratem jest zgrupowanie oznaczonej liczby osób fizycznych /stowarzyszenia, partie polityczne, związki zawodowe, związki pracodawców/ i **zakłady** /np. przedsiębiorstwa państwowe, banki, fundacje, wyższe uczelnie/ powstające w oparciu o pewną masę majątkową służącą z góry założonemu celowi, przy czym krąg osób korzystających z zakładu /destynatariuszy/ nie jest określony. O celach i działalności korporacji decydują członkowie i oni powołują organy administrujące i reprezentujące, zaś o celach, działalności i sposobie powoływania organów zakładu decyduje założyciel. Istnieją osoby prawne o charakterze pośrednim, np. spółdzielnie. Organizację i sposób oraz cel działania osoby prawnej reguluje ustawa oraz statut. Niektóre osoby prawne nie mogą prowadzić działalności zarobkowej, np. partia polityczna, stowarzyszenie.

Osobą prawną jest też państwo występujące pod postacią **Skarbu Państwa** i **jednostki samorządu terytorialnego** /np. gminy/. Skarb Państwa /fiskus/ jest w stosunkach cywilnoprawnych podmiotem praw i obowiązków, które dotyczą mienia państwowego nie należącego do innych państwowych osób prawnych, np. przedsiębiorstw państwowych. Skarb Państwa nie ponosi odpowiedzialności za zobowiązania przedsiębiorstw państwowych i innych państwowych osób prawnych, a te nie ponoszą odpowiedzialności za zobowiązania Skarbu Państwa.

Skarb Państwa jest reprezentowany przez Ministra Skarbu Państwa. Faktyczny zarząd nad mieniem Skarbu Państwa, korzystając z jego osobowości prawnej, sprawują tzw. *stationes fisci*, przez których organy Skarb Państwa jest reprezentowany /np. ministerstwa¹⁴, urzędy wojewódzkie, prokuratura, sądy, straż pożarna, muzea, teatry państwowe/. Gmina posiada stanowiące jej własność mienie komunalne. W obrocie występują także przedsiębiorstwa komunalne mogące prowadzić działalność w zasadzie jedynie w sferze użyteczności publicznej. Z punktu widzenia ekonomicznego mienie przedsiębiorstw państwowych i komunalnych osób

¹³ Miejszem zamieszkania osoby fizycznej jest miejscowość, w której osoba fizyczna przebywa z zamiarem stałego pobytu. Zameldowanie nie przesądza o miejscu zamieszkania, a jedynie je uprawdopodobnia. Zameldowanie jest przedmiotem zainteresowania prawa administracyjnego.

¹⁴ Szczególne znaczenie w tym zakresie ma Minister Skarbu Państwa.

prawnych należy odpowiednio do państwa bądź jednostek samorządu terytorialnego, w związku z czym posiadają one prawo do udziału w ich zyskach oraz szereg innych uprawnień.

2. CZYNNOŚCI PRAWNE

A. RODZAJE CZYNNOŚCI PRAWNYCH

Czynności prawne, jako postaci czynności konwencjonalnych /umownych/, składają się z pewnych stanów faktycznych, w skład których wchodzi przynajmniej jedno oświadczenie woli skierowane na wywołanie skutków prawnych, a więc ustanowienie, zmianę lub rozwiązanie stosunku cywilnoprawnego. W skład tego stanu faktycznego w przypadku niektórych czynności prawnych może wchodzić ponadto np. wpis do księgi wieczystej, wydanie rzeczy, zgoda osoby trzeciej. Wyróżnia się następujące **rodzaje** czynności prawnych:

- jednostronne, dwustronne, wielostronne i uchwały,
- zobowiązujące, rozporządzające i przysparzające,
- konsensualne i realne,
- odpłatne i nieodpłatne,
- kausalne i abstrakcyjne,
- między żyjącymi i na wypadek śmierci¹⁵.

Uchwały obejmują oświadczenia woli składane przez więcej niż jeden podmiot, ale tylko takie, które zmierzają do wywołania skutków prawnych. Dla skuteczności uchwał nie jest wymagane, aby oświadczenia woli wszystkich podmiotów były zgodne. Konieczne natomiast jest, aby zebrała się odpowiednia ilość uprawnionych do głosowania /*quorum*/. Decyzje w przypadku uchwał zapadają określoną większością głosów¹⁶.

¹⁵ Wywołują skutki prawne dopiero z chwilą śmierci osoby jej dokonującej, np. testament.

¹⁶ Wyróżnia się większość zwykłą /względną/, bezwzględną /absolutną/ i kwalifikowaną. Dla ważności decyzji podejmowanej większością **zwykłą** wymagane jest, aby za jej przyjęciem głosowało więcej osób niż za przyjęciem każdego innego głosowanego projektu. Osoby, które się wstrzymały od głosu nie są brane pod uwagę. Przy większości **bezwzględnej** dla ważności decyzji wymagana jest ponad połowa głosów osób biorących udział w głosowaniu. Głosy wstrzymujących się od głosowania mają taki sam skutek jak głosy oddane przeciwko. Głosy nieważne nie wchodzi do podstawy, od której liczy się połowę głosów, ale uwzględnia się w obliczeniach quorum. Dla ważności decyzji podejmowanej **kwalifikowaną** większością niezbędna jest większa od połowy ułamkowo określona liczba głosów, np. 2/3, 3/4 liczby ustawowo określonej lub osób faktycznie biorących udział w głosowaniu.

Jednostronne czynności prawne dochodzą do skutku przez złożenie oświadczenia woli, które zmierza do wywołania skutków prawnych, przez jedną stronę¹⁷. Niedopuszczalne są jednak jednostronne czynności prawne nie przewidziane wyraźnie przez ustawę. Do dokonania **dwustronnej** lub **wielostronnej** czynności prawnej /umowy/ potrzebne są zgodne, choć niekoniecznie jednoczesne, oświadczenia woli dwóch lub więcej stron¹⁸. Oświadczenie woli, które ma być złożone innej osobie jest złożone z chwilą, gdy doszło do niej w taki sposób, że mogła zapoznać się z jego treścią¹⁹. Jeżeli oświadczenie woli nie jest składane drugiej stronie /np. testament/, za chwilę jego złożenia uważa się moment przejawienia woli.

Czynność prawna **zobowiązująca** polega na zobowiązaniu się jednej lub obu stron do świadczenia i powoduje zwiększenie pasywów osoby dokonującej czynności, zaś czynność prawna **rozporządzająca** polega na przeniesieniu, obciążeniu lub zniesieniu prawa podmiotowego i skutkuje zmniejszeniem aktywów. Bierzemy przy tym pod uwagę jedynie częściowy efekt gospodarczy takich czynności, pomijając ewentualny ekwiwalent. Duża liczba czynności prawnych ma na celu zobowiązanie do dokonania rozporządzenia i z uwagi na to przyjęto konstrukcję umów o podwójnym skutku: zobowiązującym i rozporządzającym /por. nabycie pochodne własności rzeczy/. Nie zawsze jednak zobowiązanie prowadzi do rozporządzenia, np. może ono polegać na obowiązku podjęcia określonego zachowania się /świadczenia pewnych usług/. Umowy mogą mieć charakter jednostronnie zobowiązujący/darowizna, poręczenie, zwolnienie z długu/ lub dwustronnie zobowiązujący /sprzedaż, najem/ w zależności od tego, czy zobowiązanym do świadczenia jest tylko jedna strona, czy też każda ze stron jest jednocześnie wierzycielem i dłużnikiem. Postacią umów dwustronnie zobowiązujących są umowy **wzajemne**, jeżeli świadczenia obu stron są przynajmniej w ich subiektywnym odczuciu ekwiwalentne /równowartościowe/.

W przypadku czynności prawnych rozporządzających bierzemy pod uwagę skutki, jakie czynność prawna wywołuje w majątku składającego oświadczenie woli, zaś jeśli chodzi o czynności prawne **przysparzające**, to ich skutkiem zamierzonym jest przysporzenie korzyści majątkowej drugiej stronie lub innej osobie²⁰. Może ona polegać na zmniejszeniu pasywów lub

¹⁷ Np. udzielenie pełnomocnictwa, sporządzenie testamentu, przyrzeczenie publiczne, odstąpienie od umowy.

¹⁸ Przykładem umowy **wielostronnej** jest umowa spółki cywilnej. Należy również pamiętać, że w niektórych sytuacjach jedną stroną może stanowić kilka osób /podmiotów/, np. współwłaściciele.

¹⁹ Termin doręczenia awiza nie jest jeszcze terminem dojścia oświadczenia do adresata, chyba że adresat w zakreślonym czasie listu nie podjął.

²⁰ Nie każde rozporządzenie prowadzi do przysporzenia, np. porzucenie rzeczy. Sprzedaż prowadzi do

zwiększeniu aktywów tej osoby. Jednakże skutek ekonomiczny, jeśli chodzi o umowy wzajemne, może w przypadku czynności przysparzających nie wystąpić.

W przypadku czynności prawnej **konsensualnej** skutki prawne wywołuje samo zgodne oświadczenie woli stron, zaś czynność prawna **realna** wymaga dodatkowo pewnej czynności faktycznej w postaci wydania rzeczy drugiej stronie²¹.

Czynność prawna **nieodpłatna** przynosi korzyść majątkową /niekoniecznie pieniężną/ tylko jednej stronie /np. umowa darowizny, użyczenia/, a **odpłatna** obu stronom. W przypadku czynności prawnej odpłatnej strona, która dokonała przysporzenia otrzymuje jego ekwiwalent.

Czynność prawna **kauzalna** /przyczynowa/ uwarunkowana jest istnieniem i prawidłowością prawnej przyczyny przysporzenia majątkowego²², zaś ważność czynności **abstrakcyjnej** /oderwanej/ nie zależy od istnienia takiej przyczyny²³. Wyróżnia się trzy postacie przyczyn: *causa solvendi* dotyczy zwolnienia się od obowiązku ciężącego na osobie dokonującej przysporzenia; *causa obligandi vel acquirendi* – nabycia prawa lub innej korzyści majątkowej bądź zobligowanie drugiej strony przez dokonującego przysporzenia; *causa donandi* – dokonania czynności prawnej bez ekwiwalentu.

B. ELEMENTY CZYNNOŚCI PRAWNEJ

Na czynność prawną składają się **elementy przedmiotowo istotne** /*essentialia negotii*, indywidualizujące daną czynność/²⁴, **przedmiotowo nieistotne** /*naturalia negotii* nie muszą występować w treści oświadczeń woli, gdyż wówczas znajdują zastosowanie normy względnie stosowane/²⁵ i **podmiotowo istotne** /*accidentalialia negotii*/, czyli takie, którym same strony przyznały walor postanowień istotnych /np. warunek, termin, jeżeli od nich strony uzależniają

przysporzenia po obu stronach, darowizna zaś tylko po jednej.

²¹ Przykładem czynności prawnej realnej jest umowa przechowania, użyczenia, zastawu. Od czynności prawnej realnej odróżnić należy **zobowiązania realne**, w których osobę dłużnika wskazuje się poprzez określenie jego pozycji prawnej wobec oznaczonej rzeczy.

²² Jeżeli np. zawarcie umowy przenoszącej własność następuje w wykonaniu zobowiązania wynikającego z uprzednio zawartej umowy zobowiązującej do przeniesienia własności, z zapisu, z bezpodstawnego wzbogacenia lub z innego zdarzenia, ważność umowy przenoszącej własność zależy od istnienia tego zobowiązania.

²³ Abstrakcyjną czynnością prawną jest, np. wystawienie weksla.

²⁴ Składnikiem przedmiotowo istotnym umowy sprzedaży jest określenie jej przedmiotu i ceny.

²⁵ Strony mogą także wprowadzić elementy w ogóle prawem nie normowane, np. szczególne uprawnienia kontrolne wierzyciela.

powstanie lub ustanie skutków prawnych czynności prawnej/. O kwalifikacji prawnej danej czynności nie decyduje nazwa nadana jej przez strony, a treść postanowień istotnych.

Warunkiem jest zdarzenie przyszłe i niepewne, od którego zaistnienia strony uzależniają powstanie /warunek zawieszający/ lub ustanie /warunek rozwiązujący/ skutków prawnych czynności prawnej. Warunek niemożliwy, sprzeczny z ustawą lub zasadami współżycia społecznego powoduje nieważność czynności prawnej, jeżeli jest zawieszający, zaś traktowany jest jak nie zastrzeżony, jeżeli jest rozwiązujący. Jeżeli ten, komu zależy na nieziszczeniu się warunku przeszkodzi w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego ziszczeniu się warunku, następują skutki takie, jakby warunek się ziścił i odwrotnie. Niedopuszczalne jest zastrzeżenie warunku przy przenoszeniu własności nieruchomości lub prawa rzeczowego ograniczonego, jak również przy powołaniu spadkobiercy lub składaniu oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku.

Terminem jest zdarzenie przyszłe i pewne. W zależności od tego czy z jego nastaniem mają powstać czy ustać skutki czynności prawnej rozróżnia się termin początkowy i końcowy. Termin nie musi być oznaczony datą kalendarzową. Termin oznaczony w dniach kończy się z upływem ostatniego dnia, z tym, że nie wlicza się dnia, w którym nastąpiło zdarzenie stanowiące początek terminu. Termin oznaczony w tygodniach, miesiącach lub latach kończy się z upływem dnia, który nazwą lub datą odpowiada początkowi terminu. Jeżeli koniec terminu przypada na dzień uznany ustawowo za wolny od pracy, termin upływa dnia następnego. Dodatkowymi zastrzeżeniami umownymi są także zadatek, kara umowna i prawo odstąpienia od umowy.

Zadatek to suma pieniężna lub rzecz ruchoma, którą jedna strona wręcza drugiej przy zawieraniu umowy w celu zagwarantowania jej wykonania²⁶. Ma on takie znaczenie, że w razie niewykonania umowy przez jedną ze stron druga strona może bez wyznaczenia dodatkowego terminu od umowy odstąpić i otrzymany zadatek zachować, a jeśli sama go dała, może żądać sumy dwukrotnie wyższej. W razie wykonania umowy zadatek stanowi zaliczkę i ulega zaliczeniu na poczet świadczenia strony, która go dała.

Kara umowna to świadczenie pieniężne, które dłużnik przyrzeka wierzycielowi na wypadek niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania niepieniężnego. Wierzyciel nie musi udowadniać istnienia i wysokości szkody. Jeżeli strony inaczej nie postanowiły, nie można żądać odszkodowania przewyższającego wysokość zastrzeżonej kary umownej. Zmniejszenia kary umownej na drodze sądowej można domagać się, gdy jest ona rażąco

²⁶ Zadatek ma więc charakter realnej czynności prawnej.

wygórowana oraz w sytuacji, kiedy zobowiązanie zostało w znacznej części wykonane. Dłużnik może zwolnić się z obowiązku zapłaty kary umownej wykazując, iż nienależyte wykonanie zobowiązania było następstwem okoliczności za które on odpowiedzialności nie ponosi.

Prawo **odstąpienia od umowy** w ciągu oznaczonego terminu bez względu na okoliczności, jeżeli zostało zastrzeżone wcześniej w umowie dla jednej lub obu stron, wykonuje się przez oświadczenie złożone drugiej stronie²⁷. Można również zastrzec, że złożenie takiego oświadczenia będzie skuteczne jedynie z równoczesną zapłatą oznaczonej sumy pieniężnej – **odstępnego**.

C. FORMY CZYNNOŚCI PRAWNYCH

Z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych wola osoby dokonującej czynności prawnej może być wyrażona przez każde zachowanie tej osoby, które ujawnia jej wolę w sposób dostateczny, w tym również przez ujawnienie tej woli w postaci elektronicznej /**oświadczenie woli**/. Oświadczenie woli może być zatem **wyraźne** lub dorozumiane /**konkludentne**/, np. złożone za pomocą powszechnie stosowanego znaku lub gestu. Oświadczenie woli musi być swobodne /bez przymusu fizycznego/ i złożone na serio /nie jest nim oświadczenie aktora na scenie/.

Forma czynności prawnej zasadniczo może być dowolna, a więc np. ustna. Niekiedy przepis prawny wymaga zachowania określonej formy szczególnej. Konieczność zachowania formy szczególnej może także wynikać z wcześniejszego porozumienia stron. Formą szczególną czynności prawnej jest **forma pisemna /zwykła/** i **inna forma szczególna** /forma aktu notarialnego, pismo z datą pewną, pismo z podpisem urzędowo poświadczonym/. Uzupełnienie lub zmiana umowy wymaga zachowania takiej formy, jaką ustawa lub strony przewidziały w celu jej zawarcia. Jeżeli umowa została zawarta w formie pisemnej, jej rozwiązanie za zgodą obu stron, jak również odstąpienie od niej albo jej wypowiedzenie powinno być stwierdzone pismem. Jeżeli umowa została zawarta w innej formie szczególnej, jej rozwiązanie za zgodą obu stron wymaga zachowania takiej formy, jaką ustawa lub strony przewidziały w celu jej zawarcia; natomiast odstąpienie od umowy albo jej wypowiedzenie powinno być stwierdzone pismem.

²⁷ Odstąpienie od umowy skutkuje z mocą wsteczną /umowa uważana jest za nieważną/, wypowiedzenie natomiast skutkuje na przyszłość. Szczególnym rodzajem umownego prawa odstąpienia jest *lex commissoria*, polegająca na zastrzeżeniu, że strona może odstąpić od umowy, jeżeli druga strona nie spełni świadczenia lub spełni je nienależycie.

Dla zachowania formy pisemnej wystarczy złożenie własnoręcznego podpisu na obejmującym treść oświadczenia woli dokumencie, który może być sporządzony w dowolny sposób, np. maszynowo. Dla zawarcia umowy wystarczy wymiana takich pism. Nie ma wymogu, aby strony podpisywały wspólny dokument. Równoważne formie pisemnej jest oświadczenie woli złożone w postaci elektronicznej opatrzone bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu.

Jeżeli ustawodawca zastrzega dla pewnej czynności prawnej formę pisemną zwykłą, nie podając jej rodzaju, to przyjmuje się, że chodzi o formę pisemną **dla celów dowodowych** /*ad probationem*/. Forma *ad probationem* może wynikać także z woli stron. W przypadku niezachowania formy pisemnej zastrzeżonej dla celów dowodowych w razie sporu niedopuszczalne będzie przed sądem przeprowadzenie dowodu z przesłuchania świadków lub stron na okoliczność dokonania czynności prawnej. Te dowody są jednak dopuszczalne, gdy obie strony wyrażą na to zgodę, jeżeli żąda tego konsument w sporze z przedsiębiorcą albo jeżeli fakt dokonania czynności prawnej będzie uprawdopodobniony za pomocą pisma. Przepisów o formie pisemnej dla celów dowodowych nie stosuje się do czynności prawnych w stosunkach między przedsiębiorcami.

Forma pisemna zwykła jest zastrzeżona **pod rygorem nieważności** /*ad solemnitatem*/ wtedy, gdy ustawa taki rygor wyraźnie przewiduje. Formy pisemnej pod rygorem nieważności wymaga się np. dla pełnomocnictwa ogólnego.

Jeżeli zastrzeżono formę pisemną lub inną szczególną jedynie **dla wywołania określonych skutków czynności prawnej** /*ad eventum*/, niezachowanie wymaganej formy nie powoduje nieważności czynności prawnej, ale sprawia, że ta czynność nie wywołuje niektórych skutków, które strony chciałyby osiągnąć, a w ich miejsce wступują te, które przewiduje ustawa.

Jeżeli ustawa lub umowa stron wymaga dla czynności prawnej zachowania formy pisemnej, dowód ze świadków lub przesłuchania stron w sprawie między uczestnikami tej czynności na fakt jej dokonania jest dopuszczalny w wypadku, gdy dokument obejmujący czynność został zagubiony, zniszczony lub zabrany przez osobę trzecią.

Akt notarialny sporządza po wysłuchaniu oświadczeń woli stron sam notariusz, następnie go stronom odczytuje i przechowuje²⁸. Stronom wydaje się jedynie odpisy.

²⁸ Forma ta ma skłonić dokonujących czynności do głębszego zastanowienia się przed podjęciem decyzji. Np. umowa zobowiązująca do przeniesienia własności nieruchomości powinna być zawarta w formie aktu notarialnego. To samo dotyczy umowy przenoszącej własność, która zostaje zawarta w celu wykonania istniejącego uprzednio zobowiązania do przeniesienia własności nieruchomości.

Forma pisemna z datą pewną polega na urzędowym poświadczeniu przez notariusza daty dokonania czynności na dokumencie obejmującym treść oświadczenia woli. Datą pewną ma także czynność w przypadku stwierdzenia jej dokonania w urzędowym dokumencie, umieszczenia na dokumencie jakiegokolwiek wzmianki przez organ państwowy oraz w przypadku śmierci osoby podpisanej na dokumencie. Data pewna oznacza, że czynność prawna dokonana została nie później niż w dniu, w którym datę urzędowo potwierdzono. Formę tę przewidziano, np. dla umowy o ustanowienie zastawu na prawie. Znakowany czasem może być podpis elektroniczny. Znakowanie czasem przez kwalifikowany podmiot świadczący usługi certyfikacyjne wywołuje skutki prawne daty pewnej.

Forma pisemna z podpisem urzędowo poświadczonym polega na urzędowym poświadczeniu przez notariusza autentyczności podpisów złożonych na dokumencie obejmującym treść oświadczenia woli. Forma ta jest wymagana, np. dla zbycia przedsiębiorstwa. Jednak jeżeli w skład przedsiębiorstwa wchodzi nieruchomości wymagana jest forma aktu notarialnego.

Forma szczególna, inna niż zwykła pisemna, ma charakter formy pod rygorem nieważności, chyba że jej zachowanie zastrzeżono jedynie dla wywołania określonych skutków czynności prawnej.

Oświadczenie woli podlega **wykładni**. Należy je tak tłumaczyć, jak tego wymagają ze względu na okoliczności, w których złożone zostało, zasady współżycia społecznego oraz ustalone zwyczaje. Ustawa dla zachowania bezpieczeństwa obrotu przyznaje prymat woli uzewnętrznionej, a nie temu co składający oświadczenie chciał wyrazić, lecz nie oświadczył. Jednak w umowach należy raczej badać, jaki był zgodny zamiar stron i cel umowy, aniżeli opierać się na jej dosłownym brzmieniu. Także w innych przypadkach przewidzianych w ustawie konflikt należy rozstrzygać na korzyść elementu woli, np. dokonując wykładni testamentu.

Czynność prawna wywołuje nie tylko **skutki** w niej wyrażone, lecz również te, które wynikają z ustawy, z zasad współżycia społecznego i z ustalonych zwyczajów. Typowym przykładem może być wynikająca z ustawy */ex lege/* odpowiedzialność sprzedawcy z tytułu rękojmi za wady rzeczy. Nie wszystkie zatem skutki czynności prawnej muszą być objęte świadomością i zamiarem dokonującego czynności. **Nieważna** jest czynność prawna sprzeczna z ustawą, mająca na celu obejście ustawy lub sprzeczna z zasadami współżycia społecznego. W przypadku obejścia ustawy czynność prawna pozornie się jej nie sprzeciwia, ale w rzeczywistości zmierza do realizacji zakazanego celu.

D. WADY OŚWIADCZENIA WOLI

Aby czynność prawna była ważna, oświadczenie woli osoby, która je składa musi być wyrażone na serio w warunkach braku fizycznego przymusu i wolne od wad²⁹. Wyróżnia się następujące **rodzaje** wad oświadczenia woli:

- brak świadomości i swobody w powzięciu decyzji i w oświadczeniu woli,
- pozorność oświadczenia woli,
- błąd,
- podstęp,
- groźba,
- wyzysk.

Dwie pierwsze to wady powodujące **bezwzględną nieważność** czynności prawnej /*ex tunc* – od samego początku/. Sąd uwzględnia ją z urzędu. Na bezwzględną nieważność może powołać się każdy, a czynność nią dotknięta nawet po upływie długiego czasu nie może być konwalidowana /uzdrowiona/.

Brak świadomości lub swobody w powzięciu decyzji i oświadczeniu woli może być spowodowany np. chorobą psychiczną, niedorozwojem umysłowym³⁰, jak również odurzeniem alkoholowym lub narkotycznym, przymusem fizycznym czy gorączką. Nie jest przy tym istotne, czy był on zawiniony, czy niezawiniony ani czy druga strona o nim wiedziała.

W przypadku dokonania czynności prawnej polegającej na złożeniu oświadczenia **za zgodą drugiej strony dla pozor**³¹ pozorna czynność jest nieważna, np. oświadczenie woli złożone dla przykładu na wykładzie, przeniesienie przez dłużnika własności rzeczy na inną osobę w celu uniemożliwienia egzekucji. Natomiast zastrzeżenie potajemne, czyli brak świadomości drugiej strony o pozorności nie wywiera wpływu na ważność czynności prawnej. W przypadku pozorności tzw. kwalifikowanej, gdy strony symulują na zewnątrz inną czynność, ważna jest czynność prawna, którą strony chciały ukryć, np. dla ominięcia przepisów o zachowku pod

²⁹ Przesłankami **ważności czynności prawnej** są także dokonanie jej przez osobę posiadającą zdolność prawną i zdolność do czynności prawnych, niesprzeczność czynności prawnej z ustawą i zasadami współżycia społecznego oraz zachowanie przewidzianej formy zastrzeżonej pod rygorem nieważności. Bezwzględnie nieważna jest także umowa o świadczenie niemożliwe – *impossibilium nulla obligatio*.

³⁰ Jest to stan faktyczny, a nie prawny jak ubezwłasnowolnienie.

³¹ Strony zgadzają się, że czynność nie ma wywołać w ogóle skutków prawnych bądź ma wywołać inny aniżeli wynika to z jej treści. Od czynności prawnych pozornych należy odróżnić **czynności prawne powiernicze** polegające na tym, że jedna strona dokonuje na rzecz drugiej przysporzenia prawa w celu osiągnięcia takiego celu gospodarczego, do którego prawo to nie jest potrzebne, a druga zobowiązuje się nie korzystać z tego prawa w zakresie wykraczającym poza ten cel. Przykładem czynności prawnej powierniczej jest przewłaszczenie na zabezpieczenie jako środek zabezpieczenia kredytu.

formą sprzedaży ukrywa się rzeczywistą darowiznę. Pozorność oświadczenia woli z uwagi na bezpieczeństwo obrotu nie ma wpływu na skuteczność odpłatnej czynności prawnej dokonanej na podstawie pozornego oświadczenia, jeżeli wskutek tej czynności osoba trzecia nabywa prawo lub zostaje zwolniona od obowiązku, chyba że działała w złej wierze.

Błąd, podstęp, groźba i wyzysk powodują **nieważność względną**, co oznacza, że czynność wywołuje zamierzone przez strony skutki prawne, ale strona zainteresowana może daną czynność unieważnić *ex tunc*, składając w odpowiednim terminie /rok od wykrycia błędu lub ustania stanu obawy³²/ drugiej stronie oświadczenie na piśmie *ad probationem*/, że swoje pierwotne oświadczenie woli uznaje za nieważne. Czynność prawna względnie nieważna może być konwalidowana.

Błąd, aby skutkował możliwością unieważnienia czynności prawnej, musi być subiektywnie i obiektywnie istotny³³ i dotyczyć treści czynności prawnej³⁴, chyba że błąd wywołała druga strona podstępnie /celowo/. Jeżeli oświadczenie woli było złożone innej osobie, uchylenie się od skutków prawnych błędu dopuszczalne jest tylko wtedy, gdy błąd został wywołany przez tę osobę, chociażby bez jej winy albo gdy wiedziała o błędzie lub mogła z łatwością błąd zauważyć; ograniczenie to nie dotyczy czynności prawnej nieodpłatnej. Sam błąd dotyczący treści czynności prawnej może polegać bądź na wadliwym powzięciu aktu woli /błąd *sensu stricto*/,³⁵ bądź na niezgodności między aktem woli a jej zewnętrznym przejawem /pomyłka/³⁶.

Podstęp stanowi błąd kwalifikowany, gdyż polega na celowym wprowadzeniu w błąd składającego oświadczenie woli. Może on uchylić się od jego skutków także, gdy błąd nie był istotny bądź też nie dotyczył treści czynności prawnej.

Groźba musi być bezprawna i poważna. Nie jest przy tym istotne od kogo groźba pochodzi i jakiego dobra dotyczy. Bezprawność groźby wiąże się z jej sprzecznością z przepisami prawa,

³² Są to terminy zawite.

³³ Tzn. tak poważny, że uzasadnia przypuszczenie, iż gdyby składający oświadczenie woli nie działał pod wpływem błędu i oceniał sprawę rozsądnie, niełożyłby oświadczenia woli tej treści. Co więcej, żaden rozsądny człowiek znający prawdziwy stan rzeczy niełożyłby takiego oświadczenia woli /tzw. obiektywna istotność błędu/.

³⁴ Np. rodzaju dokonywanej czynności lub jej przedmiotu. Nie może to być błąd w pobudce, a więc dotyczący sfery motywacyjnej i zachodzący w procesie kształtowania woli wewnętrznej, będąc w istocie mylnym wyobrażeniem o okolicznościach sprawy, które wywarło wpływ na powzięcie decyzji. Błąd co do pobudki jest traktowany jako istotny przy testamentie.

³⁵ Np. kupno manuskryptu w przekonaniu, że nabywa się oryginał, a w rzeczywistości jest to kopia.

³⁶ Np. zamiast 100 zł ktoś napisze 1000 zł.

zaś drugi jej warunek jest spełniony, gdy składającemu oświadczenie woli w jego odczuciu grozi poważne niebezpieczeństwo osobiste lub majątkowe. Groźba jest bezprawna także wtedy, gdy zapowiadany środek nie jest zabroniony, ale jego użycie w celu wymuszenia złożenia określonego oświadczenia woli przesądza o bezprawności z uwagi np. na sprzeczność z zasadami współżycia społecznego³⁷. Testament sporządzony pod wpływem groźby jest zawsze nieważny, nawet jeśli nie była ona bezprawna i nie wywołała stanu uzasadnionej obawy.

Z **wyzyskiem** mamy do czynienia wówczas, jeżeli jedna ze stron wyzyskując przymusowe położenie, niedołęstwo lub niedoświadczanie drugiej strony, w zamian za swoje świadczenie przyjmuje albo zastrzega dla siebie lub dla osoby trzeciej świadczenie, którego wartość w chwili zawarcia umowy przewyższa w rażącym stopniu wartość jej własnego świadczenia. W takiej sytuacji druga strona może żądać zmniejszenia swego świadczenia lub zwiększenia należnego jej świadczenia, a gdy byłoby to nadmiernie utrudnione – nawet unieważnienia umowy. Uprawnienia te wygasają z upływem lat 2 od dnia zawarcia umowy.

E. ZAWARCIE UMOWY

Najczęściej do **zawarcia umowy** dochodzi przez **złożenie oferty przez oferenta i jej przyjęcie przez adresata /oblata/**. **Ofertą** zawarcia umowy jest oświadczenie woli określające jej istotne postanowienia. Oferta nie musi stanowić pisemnej propozycji zawarcia umowy. W obrocie istnieją także **umowy odręczne**, np. kupno gazety. Oferent jest związany treścią złożonej oferty³⁸ i z reguły wyznacza termin, do którego będzie oczekiwał na odpowiedź. Gdy termin nie jest oznaczony, to oferta złożona w obecności drugiej strony albo za pomocą telefonu lub innego środka bezpośredniego porozumiewania się na odległość **przestaje wiązać**, jeżeli nie zostanie przyjęta niezwłocznie /co nie znaczy – natychmiast/; złożona w inny sposób przestaje wiązać z upływem czasu, w którym składający ofertę mógł w zwykłym toku czynności otrzymać odpowiedź wysłaną bez nieuzasadnionego opóźnienia³⁹. W stosunkach

³⁷ Np. wymuszenie określonego świadczenia groźbą ujawnienia policji przestępstwa.

³⁸ Oferta złożona w postaci elektronicznej wiąże składającego, jeżeli druga strona niezwłocznie potwierdzi jej otrzymanie.

³⁹ W obrocie z udziałem konsumentów posłużenie się telefonem, telefaksem, pocztą elektroniczną w celu złożenia propozycji zawarcia umowy może nastąpić jedynie za uprzednią zgodą konsumenta. Konsument, który zawarł umowę **na odległość** (przesłanie formularza, zamówienie katalogu, za pomocą telefonu, radia, telewizji, poczty elektronicznej i in.) może od niej odstąpić bez podania przyczyn, składając stosowne oświadczenie na piśmie w terminie 10 dni od wydania rzeczy lub zawarcia umowy (jeśli dotyczyła świadczenia usług). Jeżeli strony nie umówiły się inaczej, przedsiębiorca powinien wykonać umowę zawartą na odległość najpóźniej w terminie 30 dni po złożeniu przez konsumenta oświadczenia woli o zawarciu umowy. Również w sytuacji kiedy konsument zawarł umowę **poza lokalem przedsiębiorstwa**, może od niej odstąpić bez podania przyczyn, składając stosowne oświadczenie

między przedsiębiorcami oferta może być odwołana przed zawarciem umowy, jeżeli oświadczenie o odwołaniu zostało złożone drugiej stronie przed wysłaniem przez nią oświadczenia o przyjęciu oferty. Jednakże oferty nie można odwołać, jeżeli wynika to z jej treści lub określono w niej termin przyjęcia.

Umowa w trybie ofertowym zostaje zawarta z chwilą otrzymania przez oferenta oświadczenia o przyjęciu oferty w taki sposób, że może zapoznać się z jego treścią. Jeżeli oświadczenie o przyjęciu oferty nadeszło z opóźnieniem, lecz z jego treści lub z okoliczności wynika, że zostało wysłane w czasie właściwym, umowa dochodzi do skutku, chyba że składający ofertę zawiadomi niezwłocznie drugą stronę, iż wskutek opóźnienia odpowiedzi poczytuje umowę za niezawartą. Przyjęcie oferty dokonane z zastrzeżeniem zmiany lub uzupełnienia jej treści poczytuje się za nową ofertę. W stosunkach między przedsiębiorcami odpowiedź na ofertę z zastrzeżeniem zmian lub uzupełnień niezmiennających istotnie treści oferty poczytuje się zasadniczo za jej przyjęcie. W takim przypadku strony wiąże umowa o treści określonej w ofercie, z uwzględnieniem zastrzeżeń zawartych w odpowiedzi na nią.

Miejszem zawarcia umowy jest, jeśli niczego innego strony nie postanowiły, miejsce otrzymania przez składającego ofertę oświadczenia o jej przyjęciu, a jeżeli to ostatnie nie jest potrzebne – miejsce zamieszkania składającego ofertę w chwili zawarcia umowy. Za ofertę sprzedaży rozumie się wystawienie rzeczy na widok publiczny w miejscu sprzedaży z oznaczeniem ceny⁴⁰. **Ogłoszenia, reklamy, cenniki** i inne informacje, skierowane do ogółu lub do poszczególnych osób, poczytuje się w razie wątpliwości nie za ofertę, lecz za zaproszenie do zawarcia umowy. **Milczenie adresata** nie oznacza przyjęcia oferty⁴¹, chyba że osoba prowadząca działalność gospodarczą otrzyma ofertę zawarcia umowy w ramach swej działalności od osoby, z którą pozostaje w stałych stosunkach gospodarczych. Wówczas to brak niezwłocznej odpowiedzi poczytuje się za przyjęcie oferty. Jeżeli według ustalonego w danych stosunkach zwyczaju lub według treści oferty dojście do składającego ofertę oświadczenia drugiej strony o jej przyjęciu nie jest wymagane, w szczególności jeżeli składający ofertę żąda niezwłocznego wykonania umowy, umowa dochodzi do skutku, skoro druga strona w czasie właściwym przystąpi do jej wykonania. W przeciwnym razie oferta przestaje wiązać.

na piśmie w terminie 10 dni od zawarcia umowy. Przedsiębiorca musi, zawierając taką umowę, okazać dokument potwierdzający prowadzenie działalności gospodarczej oraz dokument tożsamości.

⁴⁰ Takie wystawienie traci aktualność, gdy zamieszczono informację “sprzedane”, “dekoracja”. Towary będące elementem ekspozycji handlowej mogą być wydane konsumentowi po określonej przez sprzedawcę dacie likwidacji ekspozycji.

⁴¹ Od wieków twierdzono *qui tacet consentire videtur* /kto milczy, też zdaje się zezwalać/.

Istnieje też możliwość zawarcia umowy w drodze negocjacji, przetargu ustnego /licytacja, aukcja/ bądź przetargu pisemnego /konkursu ofert/. Jeżeli strony prowadzą **negocjacje** w celu zawarcia oznaczonej umowy, umowa ta zostaje zawarta, gdy strony dojdą do porozumienia co do wszystkich jej postanowień, które były przedmiotem negocjacji. Strona, która rozpoczęła lub prowadziła negocjacje z naruszeniem dobrych obyczajów, w szczególności bez zamiaru zawarcia umowy, jest obowiązana do naprawienia szkody, jaką druga strona poniosła przez to, że liczyła na zawarcie umowy. Jeżeli w toku negocjacji strona udostępniła informacje z zastrzeżeniem poufności, druga strona jest obowiązana do nieujawniania i nieprzekazywania ich innym osobom oraz do niewykorzystywania tych informacji dla własnych celów, chyba że strony uzgodniły inaczej.

Przetarg może być ograniczony lub nieograniczony. W przetargu nieograniczonym może wziąć udział nieograniczony krąg podmiotów, a w ograniczonym wyłącznie podmioty spełniające określone kryteria lub specjalnie zaproszone. Przetarg poprzedzony jest ogłoszeniem określającym jego czas, miejsce, przedmiot i warunki, a jego uczestnicy zasadniczo wpłacają wadium. Jeżeli uczestnik aukcji albo przetargu, mimo wyboru jego oferty, uchyla się od zawarcia umowy ich organizator może wadium zachować. Jeżeli natomiast sam organizator aukcji albo przetargu uchyla się od zawarcia umowy, ich uczestnik, którego oferta została wybrana, może żądać zapłaty podwójnego wadium albo naprawienia szkody. Uczestnicy przetargu są w tym trybie oferentami. W przetargu pisemnym uczestnik może złożyć tylko jedną ofertę w sposób zapewniający jej poufność. Oferta złożona w toku aukcji przestaje wiązać, gdy inny uczestnik aukcji złożył ofertę korzystniejszą /tzw.postąpienie/, chyba że w warunkach aukcji zastrzeżono inaczej. Zawarcie umowy w wyniku aukcji następuje zasadniczo z chwilą udzielenia przybicia. Oferta złożona w toku przetargu pisemnego przestaje wiązać, gdy została wybrana inna oferta albo gdy przetarg został zamknięty bez wybrania którejkolwiek z ofert, chyba że w warunkach przetargu zastrzeżono inaczej. Do zawarcia umowy dochodzi zasadniczo z chwilą zawiadomienia oferenta, który wygrał przetarg. Przetarg ustny jest organizowany, gdy wybór oferty następuje na podstawie tylko jednego kryterium /najczęściej ceny/. Niekiedy same przepisy wskazują określony tryb zawarcia umowy w ten sposób, że odstępstwo od niego wiąże się z nieważnością inaczej zawartej umowy, np. gospodarowanie publicznymi środkami w myśl ustawy o zamówieniach publicznych winno odbywać się w trybie przetargowym.

F. RODZAJE UMÓW I TREŚĆ STOSUNKU UMOWNEGO

W prawie cywilnym obowiązuje zasada **wolności umów** zwana także zasadą autonomii woli stron. Takiej zasady nie ma w odniesieniu do praw rzeczowych ze względu na to, że mają charakter bezwzględny, czyli są skuteczne wobec wszystkich */erga omnes/*. W ich zakresie istnieje zasada *numerus clausus* **/zamkniętego katalogu/ praw rzeczowych**⁴². Strony nie mogą na użytek wzajemnych stosunków powoływać do życia innych praw rzeczowych niż te, które są przewidziane ustawą. Z kolei strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny wedle swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się naturze stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego. Swoboda kontraktowa dotyczy treści zawieranej umowy, jej formy, osoby kontrahenta, a także decyzji czy umowę w ogóle zawrzeć. Pewne ograniczenia wynikają z przepisów imperatywnych, np. nie można umownie wyłączyć odpowiedzialności za szkodę, którą dłużnik wyrządza wierzycielowi umyślnie, jak również zmienić długości terminów przedawnienia. Obowiązek zawarcia umowy nałożony jest wyjątkowo przez ustawę, np. na ubezpieczyciela odnośnie obowiązkowych ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej. Najczęściej wynika on jednak z zawartej wcześniej przez strony **umowy przedwstępnej**, czyli takiej, w której jedna lub obie strony zobowiązują się do zawarcia w przyszłości umowy definitywnej */przyrzeczonej/*. Umowa przedwstępna dla swej ważności wymaga, aby zawierała istotne postanowienia umowy przyrzeczonej */essentialia negotii/*. Jeżeli termin, w ciągu którego ma być zawarta umowa przyrzeczona, nie został oznaczony, powinna ona być zawarta w odpowiednim terminie wyznaczonym przez stronę uprawnioną do żądania zawarcia umowy przyrzeczonej. Jeżeli obie strony są uprawnione do żądania zawarcia umowy przyrzeczonej i każda z nich wyznaczyła inny termin, strony wiąże termin wyznaczony przez stronę, która wcześniej złożyła stosowne oświadczenie. Jeżeli w ciągu roku od dnia zawarcia umowy przedwstępnej nie został wyznaczony termin do zawarcia umowy przyrzeczonej, nie można żądać jej zawarcia. Uprawniony może skutecznie dochodzić zawarcia umowy przyrzeczonej, jeśli umowa przedwstępna czyni zadość wymaganiom co do formy, od której zależy ważność umowy przyrzeczonej **/skutek silniejszy/**. Gdy zobowiązany uchyla się od złożenia odpowiedniego oświadczenia, to prawomocne orzeczenie wydane przez sąd stwierdzające obowiązek jego złożenia, zastępuje to oświadczenie. W innym przypadku może domagać się jedynie naprawienia szkody **/skutek słabszy/**, którą poniósł przez to, że liczył na zawarcie umowy przyrzeczonej. Strony mogą w umowie przedwstępnej odmiennie określić zakres

⁴² Zasada *numerus clausus* obejmuje także kształtowanie się stosunków zobowiązaniowych w drodze czynności prawnych jednostronnych. Zasada wolności umów dotyczy obrotu cywilnoprawnego, gdyż umowy założycielskie podlegają reglamentacji prawnej.

odszkodowania. Roszczenia z umowy przedwstępnej przedawniają się z upływem roku od dnia, w którym umowa przyrzeczona miała być zawarta.

Rozróżnia się umowy nazwane, nienazwane i mieszane. **Umowy nazwane** są uregulowane w kodeksie cywilnym bądź przepisach pozakodeksowych. **Umowy nienazwane** to umowy, które wykształciły się w praktyce obrotu z uwagi na zasadę wolności umów i nie są unormowane. Stosuje się do nich ogólne przepisy dotyczące umów, a także w drodze analogii przepisy prawne odnoszące się do zbliżonych umów nazwanych. Czasami z uwagi na powszechne utrwalenie stosowania danego rodzaju umowy ustawodawca reguluje dotychczasową umowę nienazwaną w ustawie. Tak stało się z umową leasingu. **Umowy mieszane** zawierają elementy różnych umów nazwanych.

Treść stosunku umownego, oprócz oświadczeń woli stron, jest kształtowana przez przepisy prawne, ogólne warunki umów, wzory umów i regulaminy, zasady współzycia społecznego oraz zwyczaje. Dyspozytywne przepisy kształtują tę treść, o ile strony odmiennie czegoś nie uregulowały, zaś sprzeczne z imperatywnymi przepisami postanowienia stron są nieważne.

Jeśli chodzi o **ogólne warunki umów, wzory umów czy regulaminy**, wiążą one drugą stronę, jeśli zostały jej doręczone przy zawarciu umowy. W razie gdy posługiwanie się wzorcem jest w stosunkach danego rodzaju zwyczajowo przyjęte, wiąże on także wtedy, gdy druga strona mogła się z łatwością dowiedzieć o jego treści. Nie dotyczy to jednak umów zawieranych z udziałem konsumentów⁴³, z wyjątkiem umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego. Istnienie wzorca nie przeszkadza odmiennemu ukształtowaniu przez strony stosunku umownego z uwagi na zasadę swobody umów. Postanowienia umowy mają zawsze pierwszeństwo w razie ich sprzeczności z ogólnymi warunkami umów, wzorem umowy bądź regulaminem. Strony mogą bowiem w konkretnym przypadku odstąpić od treści wzorca i indywidualnie uzgodnić określone postanowienia. Wzorzec umowy powinien być sformułowany jednoznacznie i w sposób zrozumiały. Postanowienia niejednoznaczne tłumaczy się na korzyść konsumenta. Postanowienia umowy zawieranej z konsumentem nie uzgodnione indywidualnie, na których treść konsument nie miał rzeczywistego wpływu, nie wiążą go, jeżeli określają jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy /tzw.**klauzule abuzywne**⁴⁴.

⁴³ Za **konsumenta** uważa się osobę fizyczną dokonującą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową.

⁴⁴ Ustawa k.c. przykładowo wylicza postanowienia, które mogą być uznane za niedozwolone, np. wyłączające lub ograniczające odpowiedzialność względem konsumenta za szkody na osobie, uzależniające zawarcie umowy od przyrzeczenia przez konsumenta zawierania w przyszłości dalszych

Nie dotyczy to postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę i wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny. Spory o uznanie postanowień wzorca za niedozwolone należą do właściwości Sądu Okręgowego w Warszawie – Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów. Ogólne warunki umów są wydawane najczęściej przez podmioty posiadające pod względem ekonomicznym dominującą nad konsumentem pozycję i jednostronnie określają warunki zawarcia z nimi umowy. Stąd też do określenia tak zawieranych umów używa się terminu **umowy adhezyjne** /przez przystąpienie/.

G. PRZEDSTAWICIELSTWO

Czynności prawnych można dokonywać nie tylko osobiście, ale również przez przedstawiciela na podstawie odpowiedniego upoważnienia /**umocowania**/. W zależności od tego czy umocowanie obejmuje upoważnienie do odbierania oświadczeń woli czy do ich składania wyróżniamy umocowanie bierne i czynne. Przedstawiciel działa w granicach umocowania w imieniu reprezentowanego, a więc czynność prawna przedstawiciela rodzi skutki bezpośrednio dla reprezentowanego⁴⁵. Źródłem umocowania może być w przypadku **przedstawicielstwa ustawowego** – ustawa⁴⁶ lub orzeczenie sądowe⁴⁷, zaś w przypadku **pełnomocnictwa** – wola osoby reprezentowanej. Przedstawiciel ustawowy musi mieć pełną zdolność do czynności prawnych, a pełnomocnik co najmniej ograniczoną. Pełnomocnictwo może być udzielone kilku osobom jednocześnie. Jeżeli są one zobowiązane działać wspólnie, to mamy do czynienia z pełnomocnictwem **łącznym**.

Pełnomocnictwo **ogólne** upoważnia pełnomocnika do dokonywania wszelkich czynności wchodzących w zakres tzw. zwykłego zarządu. Pełnomocnictwo **szczególne** to upoważnienie

umów podobnego rodzaju, przyznające kontrahentowi konsumenta uprawnienia do dokonywania wiążącej interpretacji umowy, wyłączające lub istotnie ograniczające odpowiedzialność względem konsumenta za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania, pozbawiające wyłącznie konsumenta prawa do rozwiązania, odstąpienia bądź wypowiedzenia umowy, przewidujące obowiązek wykonania zobowiązania przez konsumenta mimo niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania przez jego kontrahenta, wyłączające jurysdykcję sądów polskich lub poddające sprawę pod rozstrzygnięcie sądu polubownego i inne.

⁴⁵ Od przedstawiciela należy odróżnić **posłańca**, który sam nie składa oświadczenia woli, a jedynie je przynosi /np. poczta/. Posłaniec nie musi zatem posiadać zdolności do czynności prawnych. **Zastępca pośredni** /np. komisant/ różni się od przedstawiciela tym, że działa we własnym imieniu na cudzy rachunek. Zastępca nabywa prawa i zaciąga zobowiązania, a dopiero w dalszej kolejności ma obowiązek przenieść nabyte prawa na osobę, na której rachunek działał.

⁴⁶ Rodzice są przedstawicielami ustawowymi dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską.

⁴⁷ Ustanowiony przez sąd **opiekun** jest przedstawicielem ustawowym osoby całkowicie ubezwłasnowolnionej, a **kurator** jest przedstawicielem ustawowym osoby ubezwłasnowolnionej częściowo.

do dokonania jednorazowo konkretnej czynności prawnej, zaś pełnomocnictwo **rodzajowe** do dokonywania wielokrotnie czynności prawnych określonego rodzaju⁴⁸. Pełnomocnictwo ogólne musi być pod rygorem nieważności udzielone na piśmie. Udzielenie pełnomocnictwa rodzajowego lub szczególnego wymaga takiej formy, jaka jest wymagana dla ważności czynności prawnej, której ma dokonać pełnomocnik. Również czynność prawna musi być tego rodzaju, aby mogła być dokonana przez przedstawiciela⁴⁹. Udzielenie pełnomocnictwa nie wymaga zgody pełnomocnika i nie pociąga za sobą obowiązku działania po jego stronie. Obowiązek ten może wynikać z innego stosunku prawnego, tzw. podstawowego, który łączy pełnomocnika z mocodawcą, np. umowy zlecenia⁵⁰. Umocowanie pełnomocnika z reguły nie obejmuje upoważnienia do ustanowienia substytutu. Pełnomocnictwo może wygasnąć wskutek odwołania /może nastąpić w każdym czasie/, zrzeczenia się pełnomocnictwa, wygaśnięcia stosunku prawnego będącego jego podstawą lub w przypadku śmierci pełnomocnika albo mocodawcy. Po wygaśnięciu umocowania pełnomocnik ma obowiązek zwrócić mocodawcy dokument pełnomocnictwa. Jeżeli pełnomocnik⁵¹ po wygaśnięciu umocowania zawrze w imieniu mocodawcy umowę w granicach pierwotnego umocowania⁵², to jest ona ważna /zależy jednak od potwierdzenia/⁵³, chyba że druga strona o wygaśnięciu umocowania wiedziała lub z łatwością mogła się dowiedzieć. Pełnomocnik nie może być drugą stroną czynności prawnej, której dokonuje w imieniu mocodawcy, chyba że co innego wynika z treści pełnomocnictwa lub z uwagi na treść czynności prawnej nie ma możliwości naruszenia interesów mocodawcy. Formą pełnomocnictwa jest pełnomocnictwo **domniemane**. Takim pełnomocnikiem jest osoba czynna w lokalu przedsiębiorstwa przeznaczonym do obsługiwaną publiczności. W razie wątpliwości poczytuje się ją za umocowaną do dokonywania czynności prawnych, które zazwyczaj bywają dokonywane z osobami korzystającymi z usług tego przedsiębiorstwa.

Szczególnym rodzajem przedstawicielstwa jest **prokura**. Prokura jest pełnomocnictwem udzielonym przez przedsiębiorcę podlegającego obowiązkowi wpisu do rejestru

⁴⁸ Przykładem pełnomocnictwa rodzajowego jest pełnomocnictwo do rachunku bankowego.

⁴⁹ Wykluczone jest np. sporządzenie testamentu przez pełnomocnika.

⁵⁰ Już samo udzielenie zlecenia, w braku odmiennej umowy, obejmuje umocowanie i obowiązek wykonywania czynności w imieniu dającego zlecenie.

⁵¹ Nie dotyczy to przedstawiciela ustawowego.

⁵² Tzw. pełnomocnik rzekomy /*falsus procurator*/.

⁵³ Jest to przykład bezskuteczności zawieszanej.

przedsiębiorców, które obejmuje umocowanie do czynności sądowych i pozasądowych, jakie są związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa. Nie można ograniczyć prokury ze skutkiem wobec osób trzecich, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Prokura powinna być pod rygorem nieważności udzielona na piśmie. Prokurentem może być osoba fizyczna mająca pełną zdolność do czynności prawnych. Do zbycia przedsiębiorstwa, do dokonania czynności prawnej, na podstawie której następuje oddanie go do czasowego korzystania, oraz do zbywania i obciążania nieruchomości jest wymagane pełnomocnictwo do poszczególnej czynności. Prokura może być udzielona kilku osobom łącznie lub oddzielnie. Kierowane do przedsiębiorcy oświadczenia lub doręczenia pism mogą być dokonywane wobec jednej z osób, którym udzielono prokury łącznie. Prokura nie może być przeniesiona. Prokurent może jednak ustanowić pełnomocnika do poszczególnej czynności lub pewnego rodzaju czynności. Prokura może być w każdym czasie odwołana, a wygasa wskutek wykreślenia przedsiębiorcy z rejestru, a także ogłoszenia upadłości, otwarcia likwidacji, przekształcenia przedsiębiorcy oraz wraz ze śmiercią prokurenta. Śmierć przedsiębiorcy ani utrata przez niego zdolności do czynności prawnych nie powoduje wygaśnięcia prokury. Udzielenie i wygaśnięcie prokury przedsiębiorca powinien zgłosić do rejestru przedsiębiorców.

3. PRZEDAWNNIENIE.

Roszczenia majątkowe⁵⁴ podlegają **przedawnieniu**, tzn. że po upływie terminu przedawnienia ten przeciwko komu przysługuje roszczenie, może uchylić się od jego zaspokojenia, a więc odmówić spełnienia świadczenia z tym skutkiem, że nie można go dochodzić na drodze postępowania sądowego. Sąd upływ terminu przedawnienia uwzględnia na wniosek dłużnika⁵⁵. Zrzeczenie się zarzutu przedawnienia przed upływem terminu jest nieważne. Po upływie terminu przedawnienia zrzeczenie się tego zarzutu może być także konkludentne /dorożumiane/, np. gdy dłużnik prowadzi negocjacje na temat rozłożenia świadczenia na raty. *Ratio legis* instytucji przedawnienia zasadza się w tym, iż dochodzenie roszczenia po upływie długiego czasu natrafiałoby na poważne utrudnienia dowodowe.

⁵⁴ Nie ulegają przedawnieniu prawa podmiotowe bezwzględne /np. prawo własności/, roszczenia niemajątkowe /np. służące ochronie praw osobistych i rodzinnych/, jak również pewne szczególne roszczenia majątkowe – **windykacyjne** dotyczące wydania nieruchomości, **negatoryjne** – o zaprzestanie naruszeń własności nieruchomości oraz roszczenie o zniesienie współwłasności.

⁵⁵ Z urzędu uwzględniane są **terminy zawite /prekluzyjne/**. Uchybienie takiemu terminowi powoduje wygaśnięcie uprawnienia. Nie można ich też przywrócić. Są one krótkie i mogą im podlegać zarówno roszczenia majątkowe, jak i niemajątkowe. Takim terminem jest np. termin do przyjęcia oferty i do uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia złożonego pod wpływem błędu lub groźby.

Początkiem biegu przedawnienia jest dzień, w którym roszczenie wierzyciela stało się wymagalne. Jeżeli termin spełnienia świadczenia nie jest oznaczony, świadczenie staje się wymagalne dopiero po wezwaniu dłużnika do spełnienia świadczenia. Przedawnienie biegnie jednak już od chwili, gdy wierzyciel najwcześniej mógł wezwać dłużnika do zapłaty.

Termin przedawnienia roszczenia o świadczenie okresowe, o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym⁵⁶ /nie będącym zbrodnią lub występkiem/, jak również roszczenia związanego z prowadzoną zawodowo działalnością gospodarczą wynosi trzy lata, natomiast w pozostałych wypadkach lat dziesięć. Przepisy szczegółowe dopuszczają niekiedy krótsze terminy co do poszczególnych roszczeń. Roszczenia stwierdzone prawomocnym orzeczeniem sądu przedawniają się zawsze z upływem lat dziesięciu. Terminy przedawnienia są regulowane przepisami imperatywnymi. Upływ terminu przedawnienia nie powoduje wygaśnięcia roszczenia, a przekształcenie się go w tzw. **roszczenie niezupełne**. Jeżeli dłużnik dobrowolnie spełni swe świadczenie, to nie może żądać jego zwrotu jako świadczenia nienależnego⁵⁷. Istnieje bowiem dług, odpada jedynie odpowiedzialność.

Bieg przedawnienia ulega **przerwaniu** /po przerwaniu termin przedawnienia zaczyna biec na nowo/ na skutek każdej czynności dokonanej przed sądem, sądem polubownym lub innym właściwym organem przedsięwziętej bezpośrednio w celu dochodzenia, ustalenia, zaspokojenia lub zabezpieczenia roszczenia oraz w przypadku uznania w sposób wyraźny lub dorozumiany /np. przez zapłatę odsetek/ roszczenia wierzyciela przez dłużnika.

Bieg przedawnienia roszczenia ulega **zawieszeniu** na czas trwania przeszkody /tzn. pewnego okresu nie wlicza się do biegu przedawnienia/, gdy z powodu siły wyższej nie można go było dochodzić przed sądem lub innym organem powołanym do rozpoznawania spraw tego rodzaju. Zawieszeniu ulega również bieg przedawnienia co do roszczeń, które przysługują dzieciom przeciwko rodzicom – przez czas trwania władzy rodzicielskiej, a także przysługujące jednemu małżonkowi przeciwko drugiemu – przez czas trwania małżeństwa. Po okresie

⁵⁶ Termin przedawnienia biegnie od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia. W każdym przypadku jednak roszczenie z czynu niedozwolonego przedawnia się z upływem lat dziesięciu od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie wyrządzające szkodę.

⁵⁷ Od samego początku niezupełne /tzw. **naturalne**/ są zobowiązania, których źródłem są gry i zakłady towarzyskie, o ile nie są zakazane przez prawo bądź nierzetelne. Dla posiadania cechy niezupełności przez zobowiązanie z gry lub zakładu nie mogą one być prowadzone na podstawie zezwolenia właściwego organu państwowego. Do zobowiązań naturalnych zalicza się też zobowiązania czyniące zadość zasadom współżycia społecznego. Tak więc nie można żądać na drodze sądowej zwrotu dobrowolnie spełnionych świadczeń charytatywnych, prezentu ofiarowanego z okazji ślubu itp.

zawieszenia przedawnienie biegnie dalej, zaś okresu zawieszenia nie wlicza się do biegu przedawnienia.

4. PRAWO RZECZOWE

A. POJĘCIE I RODZAJE RZECZY

Rzeczy to materialne części przyrody występujące w stanie naturalnym bądź przetworzonym bez względu na to czy mają wartość majątkową, na tyle wyodrębnione, że mogą być w obrocie traktowane jako dobra samoistne. Nie są rzeczami prawa, środki pieniężne⁵⁸, energia, złoża minerałów /kopaliny/, woda płynąca, powietrze atmosferyczne, gazy oraz zwierzęta dzikie, żyjące na wolności. Zwierzęta domowe, hodowlane także nie są rzeczą, jednak w obrocie stosuje się do nich odpowiednio przepisy dotyczące rzeczy. Rzeczą nie jest człowiek, jego zwłoki i narządy. Rzeczy w prawie cywilnym dzieli się na **ruchome** i nieruchomości.

Nieruchomościami są części powierzchni ziemskiej stanowiące odrębny przedmiot własności /grunty/, jak również budynki trwale z gruntem związane lub części takich budynków, jeżeli na mocy przepisów szczególnych stanowią odrębny od gruntu przedmiot własności. Mówimy wówczas o nieruchomości budynkowej lub lokalowej, np. budynki wzniesione na gruncie Skarbu Państwa lub gmin przez wieczystego użytkownika lub odrębna własność lokalu wyodrębniona na podstawie ustawy o własności lokali⁵⁹. Jeśli takie szczególne rozwiązanie nie zachodzi, to w myśl zasady *superficies solo cedit* wszystko co wznosi się nad gruntem przypada właścicielowi gruntu. Zasadniczo więc budynki i lokale są częścią składową nieruchomości. Częścią składową gruntu są też drzewa i inne rośliny od momentu ich zasadzenia lub zasiania. Własność nieruchomości rozciąga się na rzecz ruchomą, która została połączona z nieruchomością w taki sposób, że stała się jej częścią składową. Do gruntu zalicza się także przestrzeń nad i pod jego powierzchnią, ale jedynie w granicach określonych przez społeczno-gospodarcze jego przeznaczenie. Rzeczami ruchomymi są wszystkie rzeczy nie będące nieruchomościami.

⁵⁸ Rzeczami są jednak znaki pieniężne, np. banknoty.

⁵⁹ Umowa o ustanowienie odrębnej własności lokalu zawierana jest w formie aktu notarialnego, a do powstania tej własności niezbędny jest wpis do księgi wieczystej. Ogół właścicieli lokali w danej nieruchomości tworzy wspólnotę mieszkaniową. Każdy z właścicieli nieruchomości lokalowej jest także współwłaścicielem gruntu oraz tych części budynku, które nie służą wyłącznie do użytku właścicieli lokali.

Rzeczy dzieli się również na **oznaczone co do gatunku** /tzn.rodzajowo, które są zastępowalne, chociaż mogą mieć numer fabryczny/ i **co do tożsamości** /indywidualnie/ oraz **podzielne** i **niepodzielne** /w zależności czy mogą być podzielone, czy nie; bez zmiany ich istoty lub wartości. Do rzeczy oznaczonych tylko co do gatunku nie mają zastosowania przepisy o niemożliwości świadczenia, a przeniesienie własności takich rzeczy ma charakter realnej czynności prawnej. O tym czy rzecz w danym stosunku prawnym oznaczona jest co do gatunku czy co do tożsamości decyduje wola stron stosunku prawnego.

Od **samodzielnej rzeczy** należy odróżnić jej części składowe i przynależności. **Częścią składową** rzeczy jest wszystko co nie może być od niej odłączone bez uszkodzenia lub istotnej zmiany całości albo przedmiotu odłączonego, np. silnik w samochodzie. Przedmioty połączone z rzeczą tylko do przemijającego użytku nie stanowią jej części składowych. Część składowa nie może być odrębnym przedmiotem własności i innych praw rzeczowych⁶⁰.

Przynależnościami są rzeczy ruchome potrzebne do korzystania z rzeczy głównej zgodnie z jej przeznaczeniem, jeśli pozostają z nią w faktycznym związku odpowiadającym temu celowi⁶¹. Przynależność nie traci tego charakteru przez przemijające pozbawienie jej faktycznego związku z rzeczą główną. Czynność prawna dotycząca rzeczy głównej odnosi skutek także do przynależności, chyba że co innego wynika z treści czynności lub przepisów szczególnych. Przynależność rzeczy w odróżnieniu od części składowej może stanowić odrębny przedmiot praw.

Zarówno rzeczy jak i prawa mogą przynosić określone pożytki. **Pożytki rzeczy** mogą być naturalne lub cywilne. Pożytkami **naturalnymi** są plody i inne odłączone części składowe, jeśli według zasad prawidłowej gospodarki stanowią normalny dochód z rzeczy⁶². Pożytkami **cywilnymi** są dochody, które rzecz przynosi na podstawie stosunku prawnego⁶³. Uprawnionemu przypadają pożytki naturalne odłączone od rzeczy w czasie trwania uprawnienia, zaś cywilne w stosunku do czasu trwania uprawnienia. **Pożytki prawa** stanowią

⁶⁰ Częścią składową nieruchomości są, oprócz nie będących odrębną własnością budynków, także inne urządzenia trwale z gruntem związane oraz drzewa i inne rośliny od chwili zasadzenia lub zasiania. Lokale nie stanowiące odrębnej własności stanowią części składowe nieruchomości budynkowej. Za części składowe nieruchomości uważa się również prawa związane z jej własnością. Natomiast urządzenia służące do doprowadzania lub odprowadzania wody, pary, gazu lub prądu elektrycznego nie należą do części składowych gruntu lub budynku, jeżeli wchodzą w skład przedsiębiorstwa lub zakładu.

⁶¹ Np. klucze do zamka.

⁶² Np. zboże, torf.

⁶³ Np. czynsz najmu.

pożytki naturalne lub cywilne, jakie prawo przynosi zgodnie ze swym społeczno – gospodarczym przeznaczeniem⁶⁴.

B. PRAWO WŁASNOŚCI

Prawo własności jako prawo podmiotowe daje właścicielowi uprawnienia do korzystania z rzeczy /używania, pobierania pożytków, przetworzenia, zużycia, zniszczenia/ i rozporządzania rzeczą /zbycia, obciążenia, zrzeczenia się prawa, porzucenia rzeczy, rozporządzenia w testamencie/. Wykonywanie prawa własności nie może przekraczać granic zakreślonych przez ustawy /np. z uwagi na ochronę środowiska naturalnego/, zasady współżycia społecznego i społeczno – gospodarcze przeznaczenie tego prawa. Własność *sensu largo* /**mienie**/ jest synonimem wszelkich praw majątkowych i obejmuje także inne prawa rzeczowe i wierzytelności. Właściciel nie może się sprzeciwić użyciu, a nawet uszkodzeniu lub zniszczeniu rzeczy przez inną osobę, jeżeli to jest konieczne do odwrócenia niebezpieczeństwa grożącego bezpośrednio dobrom osobistym tej osoby lub osoby trzeciej. Może jednak żądać naprawienia wynikłej stąd szkody. Prawo własności chronione jest konstytucyjnie. Wywłaszczenie dopuszczalne jest jedynie na podstawie przepisu ustawowego, na cele publiczne i za słusznym odszkodowaniem.

Współwłasność zachodzi, jeżeli jeden przedmiot należy do kilku podmiotów niepodzielnie. W przypadku **współwłasności ułamkowej** udziały współwłaścicieli są zawsze ułamkowo oznaczone, choć nie muszą być równe. Współwłasność ta powstaje m.in. w wyniku dziedziczenia przez kilku spadkobierców. Pożytki i inne przychody z rzeczy wspólnej przypadają współwłaścicielom w stosunku do wielkości udziałów. W takim samym stosunku współwłaściciele ponoszą wydatki i ciężary związane z rzeczą wspólną. Do rozporządzania rzeczą wspólną oraz do innych czynności, które przekraczają zakres zwykłego zarządu, potrzebna jest zgoda wszystkich współwłaścicieli. W braku takiej zgody współwłaściciele, których udziały wynoszą co najmniej połowę, mogą zwrócić się o rozstrzygnięcie do sądu. Do czynności zwykłego zarządu rzeczą wspólną potrzebna jest zgoda większości współwłaścicieli. W jej braku każdy ze współwłaścicieli może żądać upoważnienia sądowego do dokonania czynności. Większość współwłaścicieli oblicza się według wielkości udziałów. Każdy ze współwłaścicieli może żądać w każdym czasie zniesienia współwłasności i rozporządzać swoim udziałem w rzeczy wspólnej. Roszczenie o zniesienie współwłasności nie ulega przedawnieniu. Każdy ze współwłaścicieli może żądać, ażeby zniesienie współwłasności nastąpiło przez

⁶⁴ Np. odsetki od kredytu.

podział rzeczy wspólnej, chyba że podział byłby sprzeczny z przepisami ustawy lub ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem rzeczy albo pociągałby za sobą istotną zmianę rzeczy lub znaczne zmniejszenie jej wartości. Rzecz, która nie daje się podzielić, może być przyznana stosownie do okoliczności jednemu ze współwłaścicieli z obowiązkiem spłaty pozostałych lub sprzedana.

W czasie trwania **współwłasności łącznej** udziały nie są oznaczone, a żaden współwłaściciel nie może żądać zniesienia współwłasności ani bez zgody pozostałych rozporządzać rzeczą wspólną. Wspólność łączna /tzw. wspólność do niepodzielnej ręki/ związana jest zawsze z łączącym współwłaścicieli stosunkiem osobistym i trwa tylko przez czas istnienia tego stosunku /np. ustawowa wspólność małżeńska/. Po ustaniu wspólności łącznej przekształca się ona we wspólność ułamkową.

Prawo własności można **nabyć** w sposób pochodny lub pierwotny. Sposobem **pierwotnego** nabycia własności jest m.in. zawłaszczenie⁶⁵ i wywłaszczenie⁶⁶. Pierwotnym sposobem nabycia własności jest wytworzenie nowej rzeczy ruchomej z cudzych materiałów, jeżeli wartość nakładu pracy jest większa od wartości materiałów, a przetworzenie nie było dokonane w złej wierze⁶⁷. Pierwotnym sposobem nabycia własności jest także znalezienie⁶⁸ i **zasiedzenie**. Do

⁶⁵ Zawłaszczenie polega na objęciu rzeczy ruchomej niczyjej /tj. której właściciel się zrzekł/ w posiadanie samoistne.

⁶⁶ Jest to sposób nabycia nieruchomości przez państwo na podstawie decyzji administracyjnej.

⁶⁷ Postanowienia te nie uchybiają przepisom o obowiązku naprawienia szkody ani przepisom o bezpodstawnym wzbogaceniu.

⁶⁸ Kto znalazł rzecz zgubioną, powinien niezwłocznie zawiadomić o tym osobę uprawnioną do odbioru rzeczy. Jeżeli znalazca nie wie, kto jest uprawniony do odbioru rzeczy, albo jeżeli nie zna miejsca zamieszkania osoby uprawnionej, powinien niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu właściwy organ państwowy. Pieniądze, papiery wartościowe, kosztowności oraz rzeczy mające wartość naukową lub artystyczną znalazca powinien oddać niezwłocznie na przechowanie właściwemu organowi państwowemu, inne zaś rzeczy znalezione – tylko na żądanie tego organu. Znalazca, który uczynił zadość swoim obowiązkom, może żądać znaleźnego w wysokości jednej dziesiątej wartości rzeczy, jeżeli zgłosił swe roszczenie najpóźniej w chwili wydania rzeczy osobie uprawnionej do odbioru. Pieniądze, papiery wartościowe, kosztowności oraz rzeczy mające wartość naukową lub artystyczną, które nie zostaną przez uprawnionego odebrane w ciągu roku od dnia wezwania go przez właściwy organ, a w razie niemożności wezwania – w ciągu dwóch lat od ich znalezienia, stają się własnością Skarbu Państwa. Inne rzeczy stają się po upływie tych samych terminów własnością znalazcy, jeżeli uczynił on zadość swoim obowiązkom. Jeżeli jednak rzeczy znaleziono w budynku publicznym lub w innym budynku, lub w pomieszczeniu otwartym dla publiczności, w wagonie kolejowym, na statku lub innym środku transportu publicznego, znalazca obowiązany jest oddać rzecz zarządcy budynku albo środków transportu publicznego. Jeżeli rzecz mająca znacznie większą wartość materialną, naukową lub artystyczną została znaleziona w takich okolicznościach, że poszukiwanie właściciela byłoby oczywiście bezcelowe, znalazca obowiązany jest oddać rzecz właściwemu organowi państwowemu. Rzecz znaleziona staje się własnością Skarbu Państwa, a znalazcy należy się odpowiednie wynagrodzenie.

zasiedzenia dochodzi, gdy posiadacz nieruchomości nie będący jej właścicielem nabywa własność, jeżeli posiada nieruchomość nieprzerwanie od lat 20 jako posiadacz samoistny w dobrej wierze. Po upływie lat 30 posiadacz nieruchomości nabywa własność, choćby uzyskał posiadanie w złej wierze. Dobra wiara to stan psychiczny polegający na błędnym, ale usprawiedliwionym w danych okolicznościach przekonaniu o istnieniu prawa lub stosunku prawnego. Dla oceny dobrej czy złej wiary miarodajna jest chwila objęcia rzeczy nieruchomości w posiadanie. Posiadacz rzeczy ruchomej nie będący jej właścicielem nabywa własność, jeżeli posiada rzecz nieprzerwanie od lat trzech jako posiadacz samoistny w dobrej wierze. Dobra wiara musi występować przez cały czas posiadania rzeczy ruchomej, który wymagany jest dla zasiedzenia. Jeżeli podczas biegu zasiedzenia nieruchomości nastąpiło przeniesienie posiadania, obecny posiadacz może doliczyć do czasu, przez który sam posiada, czas posiadania swego poprzednika. Jeżeli jednak poprzedni posiadacz uzyskał posiadanie w nieruchomości w złej wierze, czas jego posiadania może być doliczony tylko wtedy, gdy łącznie z czasem posiadania obecnego posiadacza wynosi przynajmniej lat trzydzieści. W sytuacji pierwotnego nabycia własności nabywca uzyskuje prawo własności niezależnie od czyichkolwiek uprawnień i wolne od obciążeń.

Nabycie **pochodne** następuje przez umowne przeniesienie własności lub dziedziczenie. Przeniesienie własności następuje w drodze umowy między zbywcą a nabywcą /zamiany, sprzedaży, darowizny, pożyczki/. Jeśli chodzi o rzeczy ruchome, to może być ona zawarta w dowolnej formie. Przeniesienie własności nieruchomości wymaga formy aktu notarialnego i wpisu do księgi wieczystej. W przypadku nabycia pochodnego nabywca /następca prawny/ wywodzi swoje prawo od poprzednika, w związku z czym **zbywca nie może przenieść na nabywcę więcej praw niż sam posiada**⁶⁹. Wyjątek dotyczy sytuacji, gdy osoba nieuprawniona do rozporządzania rzeczą ruchomą zbywa rzecz i wydaje ją nabywcy, nabywca uzyskuje własność z chwilą objęcia rzeczy w posiadanie, jeżeli jest w dobrej wierze /**ochrona nabywcy w dobrej wierze**/. Gdy rzecz zgubiona, skradziona lub w inny sposób utracona przez właściciela zostaje zbyta przed upływem lat trzech od chwili jej utraty, nabywca może uzyskać własność dopiero z upływem powyższego trzyletniego terminu. Ograniczenie to nie dotyczy pieniędzy i dokumentów na okaziciela ani rzeczy nabytych na urzędowej licytacji publicznej lub w toku postępowania egzekucyjnego.

Umowa sprzedaży, zamiany, darowizny lub inna umowa zobowiązująca do przeniesienia własności rzeczy co do tożsamości oznaczonej przenosi własność na nabywcę /ma więc skutek

⁶⁹ *Nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse habet.*

zobowiązująco – rozporządzająco/, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej lub albo że strony inaczej postanowiły⁷⁰. Zasadą bowiem jest, że umowa o przeniesienie własności ma charakter konsensualny. Jeżeli jednak przedmiotem umowy zobowiązującej do przeniesienia własności są rzeczy oznaczone tylko co do gatunku albo rzeczy przyszłe, do przeniesienia własności /osiągnięcia skutku rzeczowego/ potrzebne jest przeniesienie posiadania rzeczy /tzw. czynność realna/. Równoznaczne z faktycznym wydaniem rzeczy jest wręczenie nabywcy dokumentu stwierdzającego sprawowanie władztwa nad rzeczą, np. dokumentu składowego.

Właściciel może **wyzyć się własności** nieruchomości przez to, że jej się zrzeknie. Zrzeczenie się wymaga formy aktu notarialnego. Nieruchomość, której własności właściciel się zrzekł, staje się własnością gminy, na obszarze której nieruchomość jest położona. Gmina ponosi odpowiedzialność z nieruchomości za jej obciążenia, ograniczoną do wartości nabytej nieruchomości według stanu w chwili nabycia, a według cen rynkowych w chwili zaspokojenia wierzyciela. Właściciel może wyzyć się własności rzeczy ruchomej przez to, że w tym zamiarze rzecz porzuci.

Dla ochrony własności służy właścicielowi **roszczenie windykacyjne** o wydanie rzeczy, chyba że inna osoba ma skuteczne względem właściciela uprawnienie do władania rzeczą i **negatoryjne** o zaprzestanie innych naruszeń i przywrócenie stanu pierwotnego. Są to tzw. roszczenia **petytoryjne**.

C. UŻYTKOWANIE WIECZYZYSTE

W **użytkowanie wieczyste** mogą być oddawane osobom fizycznym i prawnym grunty stanowiące własność Skarbu Państwa oraz stanowiące własność gmin i ich związków. Użytkownik wieczysty może z gruntu z wyłączeniem innych osób korzystać i nim rozporządzać w granicach określonych przez ustawy, zasady współzycia społecznego oraz umowę o oddanie gruntu w użytkowanie wieczyste. Umowa między użytkownikiem wieczystym a terenowym organem administracji rządowej lub organem gminy winna mieć formę aktu notarialnego, a jej zawarcie jest poprzedzone przetargiem. Konieczny jest także wpis do księgi wieczystej. Umowa określa w szczególności przeznaczenie i sposób korzystania z gruntu. Budynki i inne urządzenia wzniesione przez użytkownika wieczystego na gruncie Skarbu Państwa lub gminy bądź przez niego nabyte przy zawarciu umowy stanowią jego własność. Oddanie gruntu w użytkowanie wieczyste następuje na okres 99 lat. W wypadkach wyjątkowych, z uwagi na cel gospodarczy dopuszczalne jest oddanie gruntu na okres krótszy, co najmniej jednak na lat 40.

⁷⁰ W takim przypadku należy zawrzeć drugą umowę o skutku rzeczowym.

W ciągu ostatnich pięciu lat przed upływem zastrzeżonego w umowie terminu wieczysty użytkownik może żądać jego przedłużenia na dalszy okres od 40 do 99 lat. Odmowa przedłużenia jest dopuszczalna tylko ze względu na ważny interes społeczny. Umowa o przedłużenie wieczystego użytkowania powinna być zawarta w formie aktu notarialnego. W czasie trwania użytkowania wieczystego użytkownik uiszcza opłatę roczną /zazwyczaj 1% ceny gruntu/. Jeżeli użytkownik wieczysty korzysta z gruntu w sposób oczywiście sprzeczny z jego przeznaczeniem lub nie wznosił określonych w umowie budynków lub urządzeń, umowa może ulec rozwiązaniu przed upływem określonego w niej terminu. W razie wygaśnięcia użytkowania wieczystego należy się użytkownikowi ustalone w umowie wynagrodzenie za wzniesione przez niego lub nabyte na własność budynki i inne urządzenia istniejące w dniu zwrotu użytkowanego gruntu. Użytkowanie wieczyste jest prawem zbywalnym i dziedzicznym. Można je obciążyć hipoteką, użytkowaniem, służebnością. Nieruchomość oddana w użytkowanie wieczyste może zostać sprzedana wyłącznie użytkownikowi wieczystemu.

D. OGRANICZONE PRAWA RZECZOWE

Ograniczonymi prawami rzeczowymi są przede wszystkim użytkowanie, służebność, zastaw oraz hipoteka. Przy ustanowieniu ograniczonego prawa rzeczowego na nieruchomości w drodze umowy forma aktu notarialnego wymagana jest tylko dla oświadczenia właściciela. Na jednej rzeczy może być ustanowione więcej niż jedno prawo rzeczowe. Ograniczone prawa rzeczowe /prawa na rzeczy cudzej/ są prawami bezwzględnymi i w związku z tym są skuteczne wobec wszystkich, włączając właściciela rzeczy, zatem nie może on jednostronnie znieść tego prawa.

Użytkowanie polega na obciążeniu rzeczy ruchomej lub nieruchomości prawem do jej używania i pobierania pożytków. Przedmiotem użytkowania mogą być także prawa zbywalne /np. korzystanie z cudzych wierzytelności czy użytkowania wieczystego/. Użytkowanie jest niezbywalne i wygasa wskutek niewykonywania przez lat 10. Rzecz oddaną w użytkowanie można wynająć lub oddać w dzierżawę. Użytkownik ponosi ciężary, które zgodnie z zasadami prawidłowej gospodarki powinny być pokrywane z pożytków rzeczy. Obowiązany jest także dokonywać napraw i innych nakładów związanych ze zwykłym korzystaniem z rzeczy. Użytkowanie może być ustanowione zarówno odpłatnie, jak i bez wynagrodzenia.

Służebność gruntowa polega na obciążeniu nieruchomości na rzecz właściciela innej nieruchomości /nieruchomości władnącej/ prawem, którego treść polega bądź na tym, że właściciel nieruchomości władnącej może korzystać w oznaczonym zakresie z nieruchomości

obciążonej /służebność czynna/⁷¹, bądź na tym, że właściciel nieruchomości obciążonej zostaje ograniczony w możliwości dokonywania w stosunku do niej określonych działań /służebność bierna/⁷². Zakres służebności gruntowej i sposób jej wykonywania oznacza się, w braku innych danych, według zasad współzycia społecznego przy uwzględnieniu zwyczajów miejscowych. Powinna ona być wykonywana w taki sposób, żeby jak najmniej utrudniała korzystanie z nieruchomości obciążonej. Źródłem służebności gruntowej oprócz umowy może być także orzeczenie sądowe lub administracyjne. Może ona zostać nabyta przez zasiedzenie, tylko gdy polega na korzystaniu z trwałego i widocznego urządzenia. Służebność gruntowa jest prawem związanym z własnością nieruchomości władnącej i bez niej nie można jej zbyć. Służebność gruntowa wygasa wskutek niewykonywania przez lat 10, a jeżeli utraciła dla nieruchomości władnącej wszelkie znaczenie, właściciel nieruchomości obciążonej może żądać zniesienia służebności bez wynagrodzenia.

Służebność osobista polega na obciążeniu nieruchomości na rzecz oznaczonej osoby fizycznej prawem, którego treść odpowiada treści służebności gruntowej. Celem służebności osobistej jest zaspokojenie osobistych potrzeb uprawnionego, np. służebność mieszkania polega na tym, że uprawniony ma prawo zamieszkiwać w budynku położonym na cudzej nieruchomości. Zakres służebności osobistej i sposób jej wykonywania oznacza się, w braku innych danych, według osobistych potrzeb uprawnionego z uwzględnieniem zasad współzycia społecznego i zwyczajów miejscowych. Służebności osobiste są niezbywalne. Wygasają one najpóźniej ze śmiercią uprawnionego. Służebności osobistej nie można nabyć przez zasiedzenie.

Zastaw ustanawia się w celu zabezpieczenia oznaczonej wierzytelności pieniężnej lub niepieniężnej przez obciążenie rzeczy ruchomej prawem, na mocy którego wierzyciel /zastawnik/ będzie mógł dochodzić zaspokojenia z rzeczy bez względu na to, czyją stała się własnością, i z pierwszeństwem przed wierzycielami osobistymi właściciela rzeczy /zastawcy/, wyjąwszy tych, którym z mocy ustawy przysługuje pierwszeństwo szczególne. Zastaw rozciąga się na części składowe rzeczy oraz przynależności. Przedmiotem zastawu mogą być również prawa, jeżeli są zbywalne. Zastaw jest prawem akcesoryjnym. Wygaśnięcie wierzytelności powoduje wygaśnięcie zastawu. Zastaw nie może być przeniesiony bez wierzytelności, którą

⁷¹ Np. służebność drogi koniecznej ustanawianej wtedy, gdy nieruchomość nie ma odpowiedniego dostępu do drogi publicznej lub należących do tej nieruchomości budynków gospodarskich.

⁷² Np. służebność widoku polegająca na tym, że właścicielowi nieruchomości obciążonej nie wolno sadzić wysokich drzew lub wznosić wysokich obiektów zasłaniających widok z nieruchomości władnącej.

zabezpiecza. Przeniesienie wierzytelności zabezpieczonej zastawem pociąga za sobą przeniesienie zastawu.

Zastawcą może być nie tylko dłużnik, ale i osoba trzecia. Do ustanowienia zastawu potrzebna jest umowa między właścicielem a wierzycielem oraz, z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych, wydanie rzeczy wierzycielowi albo osobie trzeciej, na którą strony się zgodziły. Jeżeli w chwili ustanowienia zastawu rzecz jest już obciążona innym prawem rzeczowym, zastaw powstały później ma pierwszeństwo przed prawem powstałym wcześniej, chyba że zastawnik działał w złej wierze. W sytuacji oddania w zastaw rzeczy, którą zastawca nie miał prawa rozporządzać dochodzi do ustanowienia zastawu, jeżeli zastawnik działa w dobrej wierze tzn. w uzasadnionym przekonaniu, że zastawca jest właścicielem rzeczy, chyba że oddano w zastaw rzecz skradzioną lub zgubioną.

Właściciel rzeczy, na której ustanowiony jest zastaw ma prawo nią rozporządzać. Nieważne jest zastrzeżenie, przez które zastawca zobowiązuje się względem zastawnika, że nie dokona zbycia lub obciążenia rzeczy przed wygaśnięciem zastawu. Zastawnik nie ma prawa korzystać z rzeczy, która znajduje się w jego władaniu. Jeżeli jednak rzecz przynosi pożytki, zastawnik powinien je pobierać i zaliczać na poczet swojej wierzytelności. Zaspokojenie zastawnika z zastawionej rzeczy następuje według przepisów o sądowym postępowaniu egzekucyjnym. Zastaw zabezpiecza także roszczenia związane z wierzytelnością zabezpieczoną, w szczególności roszczenie o odsetki nieprzedawnione. Przedawnienie wierzytelności zabezpieczonej zastawem nie narusza uprawnienia zastawnika do uzyskania zaspokojenia z rzeczy obciążonej. Zastaw ustawowy powstaje *ex lege* z mocy przepisów szczególnych, np. wynajmującemu na zabezpieczenie czynszu na rzeczach ruchomych najemcy wniesionych do przedmiotu najmu, zastaw na towarach przyjętych na skład.

Zastaw rejestrowy różni się od zastawu zwykłego przede wszystkim tym, że nie jest wymagane wydanie rzeczy zastawionej wierzycielowi. Zastawca może korzystać z zastawionej rzeczy. Umowa o ustanowienie takiego zastawu pod rygorem nieważności powinna zostać zawarta w formie pisemnej, a wydanie rzeczy jest zastąpione przez wpis do rejestru zastawów, który prowadzi sąd. Zastaw ten może być ustanowiony jedynie na zabezpieczenie wierzytelności pieniężnych należących do określonego kręgu podmiotów /Skarb Państwa, gminy, państwowe i komunalne osoby prawne, przedsiębiorcy/. Dłużnik może zobowiązać się, że zastawionej rzeczy nie zbędzie ani nie obciąży. W sytuacji postępowania egzekucyjnego zauważyć należy, iż istnieje znacznie mniejsza liczba wierzytelności uprzywilejowanych, korzystających z pierwszeństwa zaspokojenia niż w przypadku zastawu zwykłego. Jeżeli umowa nie stanowi inaczej, wygaśnięcie wierzytelności powoduje wygaśnięcie zastawu.

Zastaw wygasa także w sytuacji zbycia zastawionej rzeczy, gdy nabywca był w dobrej wierze, tzn. nie wiedział i przy zachowaniu należytej staranności nie mógł wiedzieć o istnieniu zastawu.

Hipoteka polega na zabezpieczeniu oznaczonej wierzytelności pieniężnej przez obciążenie własności nieruchomości prawem, na mocy którego wierzyciel może dochodzić zaspokojenia z nieruchomości bez względu na to, czyją stała się własnością, i z pierwszeństwem przed wierzycielami osobistymi właściciela nieruchomości. Przedmiotem hipoteki może być także użytkowanie wieczyste i wierzytelność zabezpieczona hipoteką. Hipoteka zabezpiecza także roszczenia o nie przedawnione odsetki. Do powstania hipoteki niezbędna jest umowa w formie aktu notarialnego między wierzycielem a właścicielem nieruchomości lub inną osobą uprawnioną oraz wpis w księdze wieczystej. Hipoteka może zostać ustanowiona na nieruchomości dłużnika lub osoby trzeciej. Niedopuszczalne jest zastrzeżenie, przez które właściciel nieruchomości zobowiązuje się względem wierzyciela hipotecznego, że nie dokona zbycia lub obciążenia nieruchomości przed wygaśnięciem hipoteki. Właściciel obciążonej nieruchomości może z niej korzystać i nią rozporządzać. Zaspokojenie wierzyciela hipotecznego z nieruchomości następuje według przepisów o sądowym postępowaniu egzekucyjnym. Jedna nieruchomość może być obciążona kilkoma hipotekami. W razie wygaśnięcia hipoteki, właścicielowi nieruchomości przysługuje w granicach wygasłej hipoteki, uprawnienie do rozporządzania opróżnionym miejscem. Wysokość nowej hipoteki lub hipoteki przeniesionej na miejsce wygasłej nie może być wyższa niż kwota wygasłej hipoteki. Przedawnienie wierzytelności zabezpieczonej hipoteką nie narusza uprawnienia wierzyciela hipotecznego do uzyskania zaspokojenia z nieruchomości obciążonej. Nie dotyczy to roszczenia o odsetki. Hipoteka, podobnie jak zastaw, jest prawem akcesoryjnym. Oznacza to, że wierzytelność zabezpieczona hipoteką nie może być przeniesiona bez hipoteki, a hipoteka nie może być przeniesiona bez wierzytelności, którą zabezpiecza. Wygaśnięcie zaś wierzytelności zabezpieczonej hipoteką pociąga za sobą wygaśnięcie hipoteki.

E. KSIĘGI WIECZYSTE

W celu ustalenia stanu prawnego nieruchomości prowadzi się **księgi wieczyste**. Są one jawne. Nie można zasłaniać się nieznaną wpisów w księdze wieczystej ani wniosków, o których uczyniono wzmiankę. Domniemywa się, że prawo jawne z księgi wieczystej jest wpisane zgodnie z rzeczywistym stanem prawnym, a prawo wykreślone nie istnieje. W razie niezgodności pomiędzy stanem prawnym nieruchomości ujawnionym w księdze wieczystej a rzeczywistym stanem prawnym treść księgi rozstrzyga na korzyść tego, kto przez czynność prawną z osobą uprawnioną według treści księgi nabył własność lub inne prawo rzeczowe

/rękojmia wiary publicznej ksiąg wieczystych/. Rękojmia wiary publicznej ksiąg wieczystych nie chroni rozporządzeń nieodpłatnych albo dokonanych na rzecz nabywcy działającego w złej wierze. W złej wierze jest ten, kto wie, że treść księgi wieczystej jest niezgodna z rzeczywistym stanem prawnym albo ten, kto z łatwością mógł się o tym dowiedzieć. Rękojmię wiary publicznej ksiąg wieczystych wyłącza wzmianka o wniosku, o apelacji lub kasacji oraz ostrzeżenie dotyczące niezgodności stanu prawnego ujawnionego w księdze wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym nieruchomości. Stan prawny nieruchomości może ulec zmianie niezależnie od wpisu, bowiem wpisy konstytucyjne stanowią wyjątek⁷³. Prawo własności przenosi sama umowa, jednak wpis jest obowiązkowy. Ograniczone prawo rzeczowe na nieruchomości, ujawnione w księdze wieczystej, ma pierwszeństwo przed takim prawem nie ujawnionym w księdze. O pierwszeństwie ograniczonych praw rzeczowych wpisanych do księgi wieczystej rozstrzyga dzień, od którego liczy się skutki dokonanego wpisu. Poza prawami rzeczowymi w księdze wieczystej mogą być ujawniane prawa osobiste i roszczenia. W szczególności mogą być ujawniane prawo najmu lub dzierżawy, prawo odkupu lub pierwokupu, prawo dożywocia oraz roszczenie o przeniesienie własności nieruchomości lub użytkowania wieczystego albo o ustanowienie ograniczonego prawa rzeczowego. Przez wpisanie do księgi wieczystej stają się one skuteczne względem osób trzecich. Prowadzenie ksiąg wieczystych należy do właściwości sądów rejonowych. Dla każdej nieruchomości prowadzi się odrębną księgę wieczystą. Podstawą oznaczenia nieruchomości w księdze wieczystej są dane z ewidencji gruntów i budynków. Przy każdej księdze wieczystej prowadzi się akta księgi wieczystej. Do akt tych składa się dokumenty i pisma dotyczące nieruchomości. Księga wieczysta zawiera cztery działy, z których: pierwszy obejmuje oznaczenie nieruchomości oraz wpisy praw związanych z jej własnością /np. wpis służebności gruntowej drogi koniecznej/, drugi obejmuje wpisy dotyczące własności, współwłasności i użytkowania wieczystego, trzeci przeznaczony jest na wpisy dotyczące ograniczonych praw rzeczowych /z wyjątkiem hipoteki/, czwarty przeznaczony jest na wpisy dotyczące hipoteki.

F. POSIADANIE

Od własności, która jest prawem należy odróżnić **stan faktyczny** określany mianem **posiadania**. Posiadanie polega na faktycznym władaniu rzeczą /*corpus*/. Istotne jest także nastawienie woli władającego wykonywania władztwa dla siebie /*animus*/. Posiadaczem

⁷³ Wpis ma charakter konstytucyjny przy ustanawianiu i przeniesieniu użytkowania wieczystego, ustanowieniu hipoteki, ustanowieniu odrębnej własności lokali i przeniesieniu ograniczonego prawa rzeczowego wpisanego do księgi.

samoistnym rzeczy jest ten, kto rzeczą włada jak właściciel, choćby był w złej wierze, np. złodziej. Posiadaczem **zależnym** jest ten, kto rzeczą faktycznie włada jak użytkownik, zastawnik, najemca, dzierżawca lub mający inne prawo /np. spedytor, przewoźnik/, z którym łączy się określone władztwo nad cudzą rzeczą. Istnieje zatem zawsze stosunek prawny łączący posiadacza samoistnego z zależnym. Posiadacz samoistny nie traci posiadania przez to, że oddaje drugiemu rzecz w posiadanie zależne. Domniemywa się, że ten, kto rzeczą faktycznie włada, jest posiadaczem samoistnym⁷⁴. Posiadanie może być zgodne z prawem lub bezprawne. Domniemywa się dobrą wiarę posiadacza. W dobrej wierze jest ten, kto żywi usprawiedliwione w danych okolicznościach przekonanie, że jego posiadanie jest zgodne ze stanem prawnym. W złej wierze natomiast jest posiadacz, który wie lub powinien i mógł się przy dołożeniu należytej staranności dowiedzieć, że nie przysługuje mu prawo do posiadania rzeczy. Domniemywa się, że posiadanie jest zgodne ze stanem prawnym. Domniemanie to dotyczy również posiadania przez poprzedniego posiadacza. Domniemywa się ciągłość posiadania. Niemożność posiadania wywołana przez przeszkodę przemijającą nie przerywa posiadania.

Nie wolno naruszać samowolnie posiadania, chociażby posiadanie było bezprawne i w złej wierze. Posiadacz może zastosować w chwili dokonywania naruszenia obronę konieczną, ażeby odeprzeć samowolne naruszenie posiadania. Posiadacz nieruchomości może niezwłocznie po samowolnym naruszeniu posiadania przywrócić własnym działaniem stan poprzedni bez stosowania przemocy względem osób. Posiadacz rzeczy ruchomej, jeżeli grozi mu niebezpieczeństwo niepowetowanej szkody, może natychmiast po samowolnym pozbawieniu go posiadania zastosować niezbędną samopomoc w celu przywrócenia stanu poprzedniego. Przeciwno temu, kto samowolnie naruszył posiadanie, jak również przeciwko temu, na czyją korzyść naruszenie nastąpiło, przysługuje posiadaczowi roszczenie o przywrócenie stanu poprzedniego i o zaniechanie naruszeń /**roszczenie posesoryjne**/. Roszczenie to nie jest zależne od dobrej wiary posiadacza ani od zgodności posiadania ze stanem prawnym, chyba że prawomocne orzeczenie sądu lub innego powołanego do rozpoznawania spraw tego rodzaju organu państwowego stwierdziło, że stan posiadania powstały na skutek naruszenia jest zgodny z prawem. Roszczenie wygasa, jeżeli nie będzie dochodzone w ciągu roku od chwili naruszenia.

Kto rzeczą faktycznie włada nie we własnym interesie, a za kogo innego lub dla kogoś innego jest **dzierżycielem** /posłaniec, przewoźnik, przechowawca/⁷⁵. Nie jest posiadaczem znalazca rzeczy, który zamierza zwrócić ją właścicielowi.

⁷⁴ W następstwie szeregu domniemań sam fakt władania rzeczą zastępuje dowód własności.

⁷⁵ Posiadacz włada rzeczą we własnym imieniu.

5. POJĘCIE ZOBOWIĄZANIA I STOSUNKU OBLIGACYJNEGO

Zobowiązanie polega na tym, że wierzyciel może żądać od dłużnika świadczenia, a dłużnik powinien świadczenie spełnić. **Źródłem zobowiązań** poza dwustronną /umowa/⁷⁶ lub nawet jednostronną czynnością prawną⁷⁷ /przyrzeczenie publiczne/ mogą być także: wyrządzenie szkody **czynem niedozwolonym**, **bezpodstawne wzbogacenie**⁷⁸, **nienależne świadczenie**⁷⁹ oraz **prowadzenie cudzych spraw bez zlecenia**⁸⁰, orzeczenie sądowe, akt administracyjny.

⁷⁶ Umowa funkcjonuje nie tylko w zakresie stosunków zobowiązaniowych, ale także z zakresu prawa rzeczowego, prawa autorskiego, prawa własności przemysłowej itd.

⁷⁷ Na mocy jednostronnych czynności prawnych zobowiązania powstają tylko, gdy pozwala na to przepis szczególny. Przykładem jest **przyrzeczenie publiczne**. Kto przez ogłoszenie publiczne przyrzekł nagrodę za wykonanie oznaczonej czynności, obowiązany jest przyrzeczenia dotrzymać. Jeżeli w przyrzeczeniu nie był oznaczony termin wykonania czynności ani nie było zastrzeżenia, że przyrzeczenie jest nieodwołalne, przyrzekający może je odwołać. Odwołanie powinno nastąpić przez ogłoszenie publiczne w taki sam sposób, w jaki było uczynione przyrzeczenie. Odwołanie jest bezskuteczne względem osoby, która wcześniej czynność wykonała. Jeżeli czynność wykonała kilka osób niezależnie od siebie, każdej z nich należy się nagroda w pełnej wysokości, chyba że została przyrzeczona tylko jedna nagroda. Jeżeli była przyrzeczona tylko jedna nagroda, otrzymuje ją osoba, która pierwsza się zgłosi, a w razie jednoczesnego zgłoszenia się kilku osób – ta, która pierwsza czynność wykonała. Publiczne przyrzeczenie nagrody za najlepsze dzieło lub za najlepszą czynność jest bezskuteczne, jeśli nie został w nim oznaczony termin, w ciągu którego można ubiegać się o nagrodę.

⁷⁸ **Z bezpodstawnym wzbogaceniem** mamy do czynienia wówczas, jeżeli ktoś bez podstawy prawnej uzyskał korzyść majątkową kosztem innej osoby, np. dokonanie przelewu na niewłaściwy rachunek. Obowiązany jest on do wydania korzyści w naturze, a gdyby to nie było możliwe, do zwrotu jej wartości w pieniądzu. Obowiązek ten wygasa, jeżeli korzyść zużył lub utracił w taki sposób, że nie jest już wzbogacony, chyba że powinien się liczyć z obowiązkiem zwrotu.

⁷⁹ **Świadczenie jest nienależne**, jeżeli ten, kto je spełnił, nie był w ogóle zobowiązany względem osoby, której świadczył lub jeżeli podstawa świadczenia odpadła bądź zamierzony cel świadczenia nie został osiągnięty, albo jeżeli czynność prawna zobowiązująca do świadczenia była nieważna i nie stała się ważna po spełnieniu świadczenia. Nie można jednak żądać zwrotu nienależnego świadczenia, jeżeli spełniający je wiedział, że do świadczenia nie jest zobowiązany, jeżeli świadczenie czyni zadość zasadom współżycia społecznego lub przedawnionemu roszczeniu, jak również gdy świadczenie spełniono zanim stało się wymagalne. Nienależne świadczenie to szczególnie przypadek bezpodstawnego wzbogacenia.

⁸⁰ Kto bez zlecenia prowadzi cudzą sprawę, powinien działać z korzyścią osoby, której sprawę prowadzi, i zgodnie z jej prawdopodobną wolą, a przy prowadzeniu sprawy obowiązany jest zachowywać należyta staranność. Przykładem jest uregulowanie należności za media w zastępstwie nieobecnego lokatora czy odwiezienie na parking strzeżony samochodu, którego właściciel zapomniał zamknąć. Prowadzący cudzą sprawę bez zlecenia powinien w miarę możliwości zawiadomić o tym osobę, której sprawę prowadzi, i stosownie do okoliczności albo oczekiwać jej zleceń, albo prowadzić sprawę dopóty, dopóki ta osoba nie będzie mogła sama się nią zająć. Z czynności swych prowadzący cudzą sprawę powinien złożyć rachunek oraz wydać wszystko, co przy prowadzeniu sprawy uzyskał dla osoby, której sprawę prowadzi. Jeżeli działał zgodnie ze swoimi obowiązkami, może żądać zwrotu

Prawo podmiotowe względne wierzyciela określa się mianem **wierzytelności**, zaś ciążący na **dłużniku** obowiązek to **dług**. Przedmiotem zobowiązania jest **świadczenie**, a więc zachowanie się dłużnika /działanie lub zaniechanie/ zgodnie z treścią zobowiązania. Świadczenie może mieć charakter jednorazowy lub ciągły, podzielny lub niepodzielny. Przedmiotem świadczenia może być określone dobro majątkowe lub niemajątkowe. Niekiedy świadczenie występuje bez przedmiotu jako samo zachowanie, np. dokonanie czynności prawnej przy umowie zlecenia.

Należy odróżnić dług od **odpowiedzialności**. Odpowiedzialność dotyczy możliwości dochodzenia roszczenia z wykorzystaniem przymusu państwowego. Odpowiedzialność za dług może dotyczyć nie tylko dłużnika, ale i np. poręczyciela. Są też sytuacje, kiedy możliwa jest odpowiedzialność bez długu, np. w przypadku wspólnej odpowiedzialności materialnej pracowników za powierzone mienie. Z kolei w przypadku **zobowiązań naturalnych** istnieje dług bez odpowiedzialności.

Zarówno wierzytelność jak i dług są synonimem zobowiązania /**stosunku obligacyjnego**/, w zależności jednak od tego, czy mówimy o nim od strony wierzyciela, czy dłużnika. Znaczną część zobowiązań stanowią zobowiązania wzajemne pochodzące z **umów wzajemnych**, w których każda ze stron zobowiązana jest do spełnienia świadczenia na rzecz drugiej, a świadczenie jednej strony jest odpowiednikiem świadczenia drugiej strony co znaczy, że przynajmniej w ich przeświadczeniu te świadczenia mają równą wartość. Każda ze stron zobowiązania wzajemnego jest zarazem uprawniona i zobowiązana, czyli jest jednocześnie wierzycielem i dłużnikiem co do określonego świadczenia. Na przykład sprzedawca jako wierzyciel uprawniony jest do żądania zapłaty ceny i odebrania rzeczy, a jako dłużnik zobowiązany do przeniesienia prawa własności na kupującego i wydania mu rzeczy. Kupujący jako dłużnik zobowiązany jest do odebrania rzeczy i zapłacenia ceny, a uprawniony jako wierzyciel do żądania przeniesienia na niego prawa własności rzeczy i wydania mu jej. W zakresie zobowiązań wzajemnych obowiązuje **zasada jednoczesności spełnienia świadczeń**. Każda ze stron może powstrzymać się ze spełnieniem swego świadczenia, dopóki druga strona nie zaoferuje świadczenia wzajemnego. Oczywiście istnieją zobowiązania, w których jedna strona jest wyłącznie uprawniona, a druga wyłącznie zobowiązana. Taki układ wynika np. z umowy darowizny.

uzasadnionych wydatków i nakładów wraz z ustawowymi odsetkami oraz zwolnienia od zobowiązań, które zaciągnął przy prowadzeniu sprawy. Kto w celu odwrócenia niebezpieczeństwa grożącego drugiemu ratuje jego dobro, może żądać od niego zwrotu uzasadnionych wydatków, chociażby jego działanie nie odniosło skutku, i jest odpowiedzialny tylko za winę umyślną lub rażące niedbalstwo.

Zobowiązanie jest **podzielne**, w przypadku podzielności świadczenia. Jeżeli w takiej sytuacji występuje w stosunku obligacyjnym kilku dłużników lub kilku wierzycieli, to dług i wierzytelność dzielą się na tyle niezależnych od siebie równych części, ilu jest dłużników lub wierzycieli. Wierzyciel nie może odmówić przyjęcia części świadczenia, chyba że naruszałoby to jego uzasadniony interes. W przypadku niepodzielności świadczenia dłużnicy za jego spełnienie odpowiadają solidarnie. W braku odmiennej umowy dłużnicy zobowiązani do świadczenia podzielnego są odpowiedzialni za jego spełnienie solidarnie, jeżeli wzajemne świadczenie wierzyciela jest niepodzielne.

Odnosnie umów obowiązuje zasada, że powinny być one dotrzymanywane */pacta sunt servanda/*. Dłużnik powinien **wykonać zobowiązanie** dochowując należytej staranności, zgodnie z jego treścią oraz w sposób odpowiadający celowi społeczno – gospodarczemu, zasadom współżycia społecznego i ustalonym zwyczajom. W taki sam sposób wierzyciel zobowiązany jest współdziałać przy wykonywaniu zobowiązania aczkolwiek dłużnik takiego współdziałania nie może wymusić. Świadczenie powinno być spełnione w całości, przy zachowaniu należytej staranności, we właściwym czasie i miejscu. Jeżeli jakość świadczenia nie wynika z umowy lub przepisów prawa */norm jakości/*, dłużnik winien świadczyć rzecz średniej jakości. Należyta staranność w przypadku umów wykonywanych w zakresie prowadzonej działalności gospodarczej określa się przy uwzględnieniu zawodowego charakteru tej działalności. Zobowiązanie może być wykonane także przez osobę trzecią, jeżeli treść czynności prawnej, ustawa lub natura zobowiązania nie stoją temu na przeszkodzie. Strony mogą od razu dokładnie oznaczyć należne świadczenie lub wskazać podstawę do jego oznaczenia w przyszłości. Strony mogą także ustalić, że świadczenie zostanie oznaczone przez osobę trzecią.

Miejsce spełnienia świadczenia powinna określać umowa lub jego właściwość. Jeżeli powyższe kryteria nie są pomocne, to świadczenie pieniężne winno być spełnione w miejscu zamieszkania lub siedzibie wierzyciela w chwili spełnienia świadczenia */dług oddawczy/*, zaś świadczenie niepieniężne tam, gdzie dłużnik miał miejsce zamieszkania lub siedzibę w chwili powstania zobowiązania */dług odbiorczy/*. Gdy więc jedna strona umowy wzajemnej zobowiązana jest do wydania rzeczy, a druga do zapłaty, to miejscem spełnienia obu świadczeń będzie miejsce zamieszkania lub siedziba tej samej osoby.

Termin spełnienia świadczenia powinna określać umowa lub właściwość świadczenia. Jeśli nie można na powyższej drodze ustalić terminu spełnienia świadczenia, wówczas winno ono być spełnione niezwłocznie po wezwaniu dłużnika do wykonania. Jeżeli strony nie postanowiły inaczej, dłużnik może spełnić świadczenie przed terminem.

W trakcie trwania stosunku obligacyjnego zmianie może ulec zarówno osoba wierzyciela, jak i osoba dłużnika. W pierwszym przypadku następuje to w drodze umowy przelewu /**cesji wierzycelności** na osobę trzecią /**cesjonariusza**/ przez dotychczasowego wierzyciela /**cedenta**/. Umowa przelewu nie wymaga dla swej ważności zgody dłużnika i może być zawarta w dowolnej formie, chyba że wierzycelność będąca przedmiotem przelewu jest stwierdzona pismem, to i przelew musi zachować formę pisemną. Przelew może być skutkiem nie tylko sprzedaży wierzycelności, ale również darowizny czy zamiany. Cedent, o ile umowa inaczej nie stanowi, nie odpowiada względem cesjonariusza za wypłacalność dłużnika, a jedynie za istnienie wierzycelności będącej przedmiotem przelewu.

Zmiana wierzyciela może być również wynikiem **subrogacji**, a więc wstąpienia osoby trzeciej w prawa zaspokojonego wierzyciela w wyniku zapłaty cudzego długu w sytuacji, gdy np. płaci ona cudzy dług, za który jest odpowiedzialna bądź przysługuje jej prawo, przed którym spłacona wierzycelność ma pierwszeństwo zaspokojenia.

Zmiana dłużnika następuje przez **przyjęcie długu** i może nastąpić bądź przez umowę między dotychczasowym a nowym dłużnikiem za zgodą wierzyciela, bądź w drodze umowy między wierzycielem a nowym dłużnikiem za zgodą dotychczasowego dłużnika. Zarówno umowa o przyjęcie długu, jak i zgoda wierzyciela pod rygorem nieważności muszą być dokonane na piśmie. Zgoda dłużnika może być wyrażona w dowolnej formie.

Klauzula *rebus sic stantibus* dotyczy uwzględniania wpływu zmiany okoliczności na zobowiązania. Jeżeli z powodu **nadzwyczajnej zmiany stosunków** spełnienie świadczenia byłoby połączone z nadmiernymi trudnościami albo groziłoby jednej ze stron nadmierną stratą, czego strony nie przewidywały przy zawarciu umowy, sąd może, po rozważeniu interesów stron, zgodnie z zasadami współżycia społecznego, oznaczyć sposób wykonania zobowiązania, wysokość świadczenia lub nawet orzec o rozwiązaniu umowy. Nie stanowią nadzwyczajnej zmiany stosunków nawet bardzo poważne okoliczności, które odnoszą się jedynie do dłużnika lub jego rodziny.

Zasada nominalizmu⁸¹ głosi, że zobowiązania, których przedmiotem jest pieniądź powinny być spełniane według wartości nominalnej, niezależnie od zmian siły nabywczej pieniądza. Strony mogą jednak zastrzec w umowie, że wysokość świadczenia pieniężnego zostanie ustalona według innego niż pieniądź miernika wartości. Poza określeniem świadczenia w pieniądzu strony wskazują wówczas równowartość uzgodnionej kwoty w złocie, obcej walucie lub pewnych towarach czy usługach o możliwie stałej wartości rynkowej. Strony mogą

⁸¹ Przeciwnieństwem jest zasada waloryzacji.

także w trakcie trwania zobowiązania zmienić postanowienia umowy z uwagi na zmianę siły nabywczej pieniądza. Zasada nominalizmu dotycząca zobowiązań pieniężnych nie odnosi się do zobowiązań ze świadczeniem pieniężnym /np. odszkodowanie/, w których rola pieniądza jest wtórna.

W stosunku do zobowiązań pieniężnych może mieć zastosowanie inne postanowienie ustawy. Na żądanie strony **w razie istotnej zmiany siły nabywczej pieniądza** po powstaniu zobowiązania sąd może, po rozważeniu interesów stron, zgodnie z zasadami współżycia społecznego, zmienić wysokość lub sposób spełnienia świadczenia pieniężnego, chociażby były ustalone w orzeczeniu lub umowie. Z żądaniem takim nie może wystąpić strona prowadząca przedsiębiorstwo, jeżeli świadczenie pozostaje w związku z prowadzeniem tego przedsiębiorstwa⁸². Tej tzw. **waloryzacji sądowej** podlegają jedynie świadczenia cywilnoprawne a nie, np. emerytalne z ubezpieczeń społecznych. Waloryzacji nie podlegają jednak kredyty bankowe i kwoty zdeponowane na rachunkach bankowych.

W prawie polskim obowiązuje zakaz **anatocyzmu**, czyli zakaz zastrzegania z góry odsetek od zaległych odsetek. Wyjątki dotyczą sytuacji, kiedy odsetki ustawowe nalicza się od chwili wytoczenia powództwa o zwrot należności wraz z odsetkami, przypadków uzgodnienia przez strony naliczania odsetek od zaległych odsetek, jak również instytucji kredytowych udzielających pożyczek długoterminowych. Wierzyciel otrzymane świadczenie może zaliczać w pierwszej kolejności na poczet należności ubocznych, przede wszystkim odsetek.

Dowodem wykonania zobowiązania przez dłużnika jest **pokwitowanie**, którego może żądać od wierzyciela przy spełnieniu świadczenia, a w razie odmowy może wstrzymać się z jego spełnieniem albo złożyć przedmiot świadczenia do depozytu sądowego. Z pokwitowania zapłaty sumy dłużnej wynika domniemanie zapłaty należności ubocznych, a z pokwitowania zapłaty świadczenia okresowego wynika domniemanie zapłaty świadczeń wymagalnych wcześniej.

Zobowiązanie **wygasa**, a dłużnik nie ponosi wobec wierzyciela odpowiedzialności w razie trwałej i całkowitej **niemożliwości świadczenia**, powstałej po zawarciu umowy z przyczyn, za które dłużnik nie ponosi odpowiedzialności⁸³. Jeżeli świadczenie stało się niemożliwe na skutek okoliczności za które dłużnik odpowiada, wierzyciel ma prawo odstąpić od umowy lub żądać naprawienia szkody. Zobowiązanie wygasa też w wielu innych przypadkach. Należy do nich

⁸² Może jednak skorzystać z klauzuli *rebus sic stantibus*.

⁸³ W przypadku, gdy świadczenie jest niemożliwe od samego początku zobowiązanie nie powstaje.

upływ określonego przez strony **terminu**, realizacja umownego lub ustawowego **prawa odstąpienia** bądź **wypowiedzenia**. Dłużnik może także w celu zwolnienia się z zobowiązania za zgodą wierzyciela spełnić efektywnie inne świadczenie niż to, do którego był zobowiązany /*datio in solutum* – **świadczenie w miejsce wykonania**/ bądź za zgodą wierzyciela w wyniku tzw. **odnowienia** spełnić inne świadczenie lub nawet to samo świadczenie, lecz z innej podstawy prawnej. W pewnych sytuacjach możliwe jest dokonanie **potrącenia** /kompensacji/. Mianowicie wówczas, gdy dwie osoby są względem siebie dłużnikami i wierzycielami, a oba roszczenia dotyczą pieniędzy bądź tej samej jakości rzeczy oznaczonych co do gatunku; są wymagalne i zaskarżalne. Przez potrącenie nie można umorzyć wierzytelności o dostarczenie środków utrzymania oraz uwolnić się od obowiązku naprawienia szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym. Jeżeli dłużnik bez własnej winy nie wie, kto jest wierzycielem, nie zna jego adresu bądź też wierzyciel nie chce przyjąć świadczenia, to dłużnik może złożyć świadczenie za zgodą sądu do **depozytu sądowego**. Wierzyciel może zrzec się swojego prawa przez umowę z dłużnikiem polegającą na **zwolnieniu z długu**. Zwolnienie z długu wymaga bowiem przyjęcia przez dłużnika. Zobowiązanie wygasa także w przypadku **konfuzji**, a więc połączenia w jednej osobie praw wierzyciela i obowiązków dłużnika, a w wypadkach określonych w ustawie również w wyniku **rozwiązania umowy przez sąd**. Z wyjątkiem zobowiązań przechodzących na spadkobierców zobowiązanie wygasa przez **śmierć dłużnika**.

6. ODPOWIEDZIALNOŚĆ KONTRAKTOWA

Odpowiedzialność dłużnika za szkodę powstałą na skutek niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania nosi nazwę **odpowiedzialności kontraktowej**. Umowa nie jest wykonana, gdy dłużnik nie spełnił świadczenia, a jest wykonana nienależycie, gdy nie została wykonana w terminie, we właściwym miejscu bądź świadczenie nie odpowiadało umówionej ilości bądź jakości. Częstym przypadkiem nienależytego wykonania zobowiązania jest **zwłoka** dłużnika. Dopuszcza się on jej, gdy nie spełnia świadczenia w terminie z przyczyn zawinionych przez niego lub osoby, za które odpowiada. W innym przypadku mamy do czynienia z tzw. **opóźnieniem**. Opóźnienie świadczenia **pieniężnego**, nawet gdyby szkoda nie wystąpiła, rodzi obowiązek zapłaty odsetek, zaś w przypadku zwłoki dłużnik dodatkowo winien jest naprawić wierzycielowi szkodę. Opóźnienie świadczenia **niepieniężnego** daje jedynie wierzycielowi możliwość domagania się jego wykonania, zaś w przypadku zwłoki nadto naprawienia szkody.

W tym ostatnim przypadku wierzyciel może, zachowując prawo do odszkodowania, nie przyjąć świadczenia, jeśli na skutek zwłoki utraciło dla niego znaczenie.

Przesłanką odpowiedzialności kontraktowej jest zasadniczo wina dłużnika. Wierzyciel **nie musi** udowadniać jednak jego **winy** ze względu na istniejące w tym zakresie domniemanie, że niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania jest zawinione przez dłużnika. Dłużnik nie ponosi odpowiedzialności kontraktowej, jeżeli przyczyną niewykonania umowy była siła wyższa⁸⁴ lub przypadek⁸⁵ /okoliczności **ekskulpacyjne**/. Strony mogą złagodzić odpowiedzialność, ale nie mogą całkowicie jej wyłączyć. Niedopuszczalne jest w szczególności wyłączenie odpowiedzialności za szkodę, którą dłużnik może wyrządzić wierzycielowi umyślnie bądź przez rażące niedbalstwo. Ustawa nie zawiera ograniczeń w umownym zastrzaniu odpowiedzialności dłużnika. Z mocy ustawy dłużnik odpowiada na zasadzie **ryzyka** za zachowania osób, z których pomocą wykonuje zobowiązanie bądź którym wykonanie zobowiązania powierza.

Wierzyciel musi udowodnić istnienie **szkody** /por. niżej/, jej wysokość oraz związek przyczynowy pomiędzy szkodą a niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem zobowiązania przez dłużnika. Obowiązek naprawienia szkody obejmuje tylko te, które są normalnym, typowym, dającym się przewidzieć skutkiem zachowania /**adekwatny związek przyczynowy**/. Naprawienie szkody jest niezależne od możliwości wierzyciela odstąpienia od umowy⁸⁶, przymusowego jej wykonania na drodze sądowej egzekucji bądź uzyskania świadczenia zastępczego na koszt dłużnika.

Współcześnie egzekucję można prowadzić jedynie z majątku dłużnika. Nigdy nie jest ona skierowana do jego osoby⁸⁷. **Dłużnik odpowiada** za wykonanie zobowiązania z reguły całym swoim majątkiem teraźniejszym i przyszłym /tzw. **odpowiedzialność majątkiem osobistym**/. Wyłączenia spod egzekucji z powodów humanitarnych obejmują przedmioty niezbędne do życia /np. sprzęty domowe, pościel, zapasy żywności/. Niekiedy jednak odpowiedzialność osobista dłużnika może być ograniczona **do określonej wysokości**. Kiedy odpowiedzialność

⁸⁴ **Siła wyższa** /*vis maior*/ to zdarzenie pochodzące z zewnątrz, którego nie można było przewidzieć i mu się przeciwstawić znanymi sposobami, np. wojna, powódź, trzęsienie ziemi. Od siły wyższej **przypadek** odróżnia to, iż można mu zapobiec.

⁸⁵ *Casum sentit dominus* tzn. że szkoda wynika ze zdarzenia przypadkowego obciąża właściciela.

⁸⁶ **Odstąpienie od umowy** należy odróżnić od **wypowiedzenia**. Odstąpienie od umowy działa wstecz i strony powinny zwrócić sobie świadczenia. wypowiedzenie umowy skutkuje natomiast na przyszłość.

⁸⁷ W starożytności w celu wymuszenia należnego świadczenia można było oddać dłużnika w niewolę, ukarać więzieniem a nawet śmiercią.

dłużnika ogranicza się tylko do jednej określonej rzeczy należącej do jego majątku, mamy do czynienia z **odpowiedzialnością rzeczową**. Ma ona miejsce w przypadku zastawu i hipoteki.

Gdy dłużnik z pokrzywdzeniem wierzyciela dokonał czynności prawnej z osobą trzecią, która uzyskała z tego korzyść majątkową, wierzyciel ma prawo żądać, by sąd uznał tę czynność za bezskuteczną w stosunku do niego⁸⁸. Uznania czynności za bezskuteczną można żądać w ciągu pięciu lat od chwili jej dokonania. Konieczną przesłanką tej tzw. **skargi pauliańskiej** jest, aby dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzyciela, a osoba trzecia o tym wiedziała lub przy zachowaniu należytej staranności mogła się dowiedzieć. Ta wiedza osoby trzeciej lub jej możliwość nie jest wymagana, gdy osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową bezpłatnie. Jeśli dłużnik stał się niewypłacalny wskutek darowizny, domniemywa się, iż działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli. Powództwo pauliańskie kieruje się bezpośrednio przeciwko osobie trzeciej. W przypadku uwzględnienia powództwa wierzyciel może zaspokoić się tym, co w wyniku zaskarżonej czynności przeszło z majątku dłużnika do majątku osoby trzeciej. Wyrok jest skuteczny tylko względem tego wierzyciela, który wystąpił z powództwem.

Częstą postacią odpowiedzialności jest **odpowiedzialność solidarna**. Zachodzi ona wówczas, gdy istnieje kilku dłużników zobowiązanych w ten sposób, że wierzyciel może żądać całości lub części świadczenia od wszystkich dłużników łącznie, od kilku z nich lub od każdego z osobna, a zaspokojenie wierzyciela przez któregośkolwiek z dłużników zwalnia pozostałych. Mówimy wówczas o solidarności **biernej**. Jeżeli jeden z dłużników solidarnych spełnił świadczenie, a z treści stosunku prawnego nic innego nie wynika, to może on żądać zwrotu w częściach równych od pozostałych współdłużników /roszczenia regresowe/. Zobowiązanie jest solidarne jedynie, jeśli wynika to z ustawy lub czynności prawnej⁸⁹. W przypadku wielości wierzycieli występuje solidarność **czynna**. Dłużnik jest zobowiązany tylko do jednego świadczenia, które może spełnić do rąk jednego z wierzycieli solidarnych, a zaspokojenie któregośkolwiek z nich umarza dług także wobec pozostałych⁹⁰.

⁸⁸ Jest to przykład **bezskuteczności względnej**. Czynność jest generalnie ważna, tylko nie wywiera skutków wobec pewnych osób. Istnieje także możliwość w ciągu roku od zawarcia umowy, której wykonanie uniemożliwia zadośćuczynienie roszczeniu osoby trzeciej, wystąpienie o uznanie tej umowy za bezskuteczną wobec osoby trzeciej pod warunkiem że strony umowy o tym roszczeniu wiedziały albo jeżeli umowa była nieodpłatna.

⁸⁹ Solidarną odpowiedzialność przewiduje ustawa m.in., gdy kilka osób zaciągnęło zobowiązanie dotyczące ich wspólnego mienia oraz gdy jest kilku dłużników zobowiązanych do świadczenia niepodzielnego. Podobnie solidarnie odpowiadają osoby za szkodę wyrządzoną czynem niedozwolonym, wspólnicy spółki cywilnej za jej zobowiązania oraz kredytobiorca wraz z poręczycielem.

⁹⁰ Jeżeli z treści stosunku istniejącego między wierzycielami nic innego nie wynika, wierzyciel, który przyjął świadczenie, jest odpowiedzialny wobec pozostałych w częściach równych.

7. ODPOWIEDZIALNOŚĆ DELIKTOWA

Odpowiedzialnością deliktową jest odpowiedzialność za szkody wyrządzone **czynem niedozwolonym**, a więc najczęściej działaniem lub zaniechaniem zabronionym przez prawo bądź sprzecznym z zasadami współżycia społecznego. Deliktem cywilnym jest bowiem także rodzące obowiązek odszkodowawczy zdarzenie niezależne od woli ludzkiej. Podmiotem odpowiedzialności deliktowej może być zarówno osoba fizyczna, jak i osoba prawna. Szkada w przypadku odpowiedzialności deliktowej nie pozostaje w żadnym związku z ewentualnie łączącym poszkodowanego i osobę odpowiedzialną stosunkiem zobowiązaniowym i dopiero wyrządzenie szkody czynem niedozwolonym powoduje powstanie między stronami stosunku zobowiązaniowego. Świadczenie odszkodowawcze ma więc charakter pierwotny. Czyn niedozwolony nie musi stanowić przestępstwa. W odróżnieniu jednak od odpowiedzialności karnej, odpowiedzialność cywilna /także kontraktowa/ powstaje wraz z zawiązaniem stosunku zobowiązaniowego, a nie dopiero po uprawomocnieniu się wyroku sądu. **Szkoda** jest każdy uszczerbek w dobrach prawnie chronionych poniesiony wbrew woli uprawnionego. Szkada wyrządzona deliktem może mieć charakter **majątkowy** lub niemajątkowy /tzw. **krzywda moralna** w przypadku cierpień fizycznych lub moralnych, innego naruszenia dóbr osobistych/. W prawie cywilnym obowiązuje zasada pełnego odszkodowania, jeżeli chodzi o odpowiedzialność kontraktową lub deliktową. Całość szkody majątkowej obejmuje zarówno **rzeczywistą stratę** /*damnum emergens*/, jak i **utraczone korzyści** /*lucrum cessans*/. Utraczone korzyści ustala się dokonując porównania rzeczywistego stanu majątku ze stanem hipotetycznym⁹¹. Szkada na osobie może być szkodą zarówno majątkową, jak i niemajątkową. Szkada majątkowa na osobie zachodzi wówczas, gdy poszkodowany na skutek obrażeń cielesnych poniósł koszty leczenia, rehabilitacji, specjalnej diety lub utracił zdolność zarobkowania.

Naprawienie szkody majątkowej następuje, zależnie od woli poszkodowanego, przez restytucję pieniężną /**odszkodowanie**/ lub **restytucję naturalną** /przywrócenie do stanu poprzedniego/, zaś naprawienie szkody niemajątkowej przez **zadośćuczynienie za krzywdę**⁹².

⁹¹ Np. utracony zarobek taksówkarza za czas pozostawania samochodu w naprawie.

⁹² Dla ochrony dóbr osobistych stosuje się także środki o charakterze niemajątkowym, np. złożenie oświadczenia o odpowiedniej treści i formie, przeproszenie pokrzywdzonego, zobowiązanie działań naruszających prawa w przyszłości.

Zadośćuczynienie należy się tylko w określonych przez ustawę przypadkach. Z żądaniem zadośćuczynienia wystąpić można w razie uszkodzenia ciała, rozstroju zdrowia, pozbawienia wolności, naruszenia dóbr osobistych bądź skłonienia za pomocą gwałtu, podstępów lub nadużycia stosunku zależności do poddania się czynowi nierządnemu.

W przypadku uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia szczególne znaczenie posiada odrębna od chorobowej czy inwalidzkiej – **renta odszkodowawcza**. Przysługuje ona, jeśli na skutek wyrządzenia szkody poszkodowany całkowicie lub częściowo utracił zdolność do pracy, zwiększyły się jego potrzeby albo zmniejszyły widoki powodzenia na przyszłość. W razie śmierci bezpośrednio poszkodowanego prawo do odszkodowania mają osoby, które poniosły koszty leczenia i pogrzebu oraz osoby, względem których ciążył na zmarłym ustawowy obowiązek alimentacyjny. Renta może być zasądzona także na rzecz osoby, której zmarły dobrowolnie i stale dostarczał środków utrzymania.

Dla obliczenia wysokości szkody decydujące znaczenie ma chwila jej naprawienia, a nie powstania. Odszkodowanie nie powinno przekraczać wysokości szkody. Zostaje ono zmniejszone w przypadku przyczynienia się poszkodowanego do powstania lub zwiększenia szkody. Odszkodowanie ulega także pomniejszeniu o zysk osiągnięty przez poszkodowanego ze zdarzenia szkodzącego np. ze złomowania całkowicie zniszczonego w wypadku samochodu */compensatio lucri cum damno/*. W odniesieniu do szkód na mieniu wyrządzonych bez winy umyślnej i rażącego niedbalstwa można w drodze umowy ograniczyć odszkodowanie.

Oprócz szkody, która stanowi podstawową przesłankę odpowiedzialności cywilnej dla powstania tej odpowiedzialności konieczne jest wystąpienie **związku przyczynowego** między szkodą a zdarzeniem, które ją spowodowało, a z którym ustawa łączy obowiązek odszkodowawczy. Ten związek przyczynowy powinien być **adekwatny**, czyli sprawca szkody odpowiada jedynie za normalne następstwa swojego działania lub zaniechania.

Podstawą odpowiedzialności kontraktowej jest wina */umyślna lub nieumyślna/*, natomiast odpowiedzialność deliktowa może być oparta w szczególnych sytuacjach na zasadzie ryzyka bądź słuszności. Te wszystkie przesłanki odpowiedzialności deliktowej **/szkoda, adekwatny związek przyczynowy, wina/** powinien udowodnić poszkodowany.

Na **zasadzie winy**⁹³ oparta jest odpowiedzialność deliktowa za własne czyny. Jak za własne czyny odpowiadają osoby prawne za szkody wyrządzone z winy swych organów. Za szkodę

⁹³ O zawinięciu w sensie cywilnoprawnym mówimy, gdy podmiot jest poczytalny, można mu zarzucić co najmniej brak staranności, a zachowanie jego jest bezprawne. Bezprawność w prawie cywilnym jest rozumiana szeroko, obejmując nie tylko naruszenie prawa */cywilnego, karnego, administracyjnego/*, ale także zachowania sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. Niepoczytalnym w prawie cywilnym jest osoba, która znajduje się w stanie wyłączającym świadome albo swobodne podjęcie decyzji i

wyrządzoną czynem niedozwolonym odpowiada także ten, kto do niego podzegał lub udzielał pomocy, jak również ten, kto świadomie skorzystał z wyrządzonej drugiemu szkody. W przypadku, gdy kilka osób ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną czynem niedozwolonym, to ich odpowiedzialność jest solidarna. Nie ponosi odpowiedzialności deliktowej z powodu braku winy niepoczytalny, małoletni do lat 13. Sąd nie bierze jednak pod uwagę niepoczytalności, gdy sprawca szkody sam, dobrowolnie, doprowadził do wystąpienia zakłócenia czynności psychicznych, np. przez wprowadzenie się w stan nietrzeźwości. Brak bezprawności wyłącza odpowiedzialność osoby działającej w obronie koniecznej, stanie wyższej konieczności albo stosującej dozwoloną samopomoc. Za czyny niepoczytalnych i małoletnich do lat 13 odpowiada na zasadzie domniemanej winy **/winy w nadzorze/** zobowiązany do nadzoru nad nimi. W związku z domniemaniem winy osoby nadzorującej poszkodowany winien wykazać winę nadzorującego, zaś nadzorujący może się zwolnić od odpowiedzialności udowadniając, że szkoda powstałaby także przy starannym nadzorze. Jednak na zasadzie **śluszości** od ubezwłasnowolnionego poszkodowany może żądać całkowitego lub częściowego naprawienia szkody, jeżeli z okoliczności, a zwłaszcza z porównania stanu majątkowego poszkodowanego i sprawcy wynika, że wymagają tego zasady współżycia społecznego. Na zasadzie winy w nadzorze kształtuje się odpowiedzialność tego, kto chowa zwierzę lub się nim posługuje i to także, gdy zwierzę się zabłąkało lub uciekło.

Za **winę w wyborze** odpowiada powierzający dokonanie czynności innej osobie, chyba że powierzył wykonanie czynności osobie, przedsiębiorstwu lub zakładowi, które w zakresie swej zawodowej działalności trudnią się wykonywaniem takich czynności. W takim wypadku można żądać odszkodowania od osoby, która czynność wykonywała i wyrządziła szkodę.

Skarb Państwa, jednostka samorządu terytorialnego lub inna osoba prawna wykonująca władzę z mocy prawa **odpowiada za szkodę majątkową** /rzeczywistą stratę i utracone korzyści/ wyrządzoną **przy wykonywaniu władzy publicznej** przez działanie organu niezgodne z prawem lub zaniechanie obowiązków. Jeżeli szkodę wyrządzono przy wykonywaniu zadań zleconych z zakresu władzy publicznej, odpowiedzialność obciąża solidarnie wykonawcę zadań oraz Skarb Państwa albo jednostkę samorządu terytorialnego, która je zleciła. Poszkodowany nie musi wykazywać bezprawności działania lub zaniechania, które doprowadziło do szkody, wystarczy bowiem wykazanie niezgodności z prawem skutku, jaki to działanie lub zaniechanie powoduje i wysokości szkody. Nie jest konieczne także wykazywanie winy funkcjonariusza. Gdy szkodę wywołał akt normatywny, orzeczenie sądowe

wyrażenie woli. Wina dłużnika może być umyślna lub nieumyślna.

lub decyzja administracyjna warunkiem naprawienia szkody będzie wcześniejsze stwierdzenie, że akt prawny, prawomocny wyrok, ostateczna decyzja były sprzeczne z prawem. W odniesieniu do aktu prawnego konieczne jest odpowiednie orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego. Istnieje możliwość żądania odszkodowania za szkody wyrządzone wskutek przewlekłości postępowania sądowego i administracyjnego. Wystąpienie o nie jest jednak możliwe dopiero po uzyskaniu w wyniku odrębnej procedury stwierdzenia, że niewydanie orzeczenia czy decyzji było niezgodne z prawem. Jeżeli źródłem szkody jest niewydanie wbrew obowiązki aktu normatywnego /np.rozporządzenia wykonawczego/, mimo że obowiązek wydania go został przewidziany w konkretnym przepisie prawa, zaniechanie legislacyjne ustala sąd we wszczętej przez poszkodowanego sprawie o odszkodowanie.

W sytuacji, gdy organ władzy publicznej nie naruszył prawa, a mimo to wskutek jego działania doszło do wyrządzenia szkody na osobie /rozstroju zdrowia, uszkodzenia ciała/ przewidziano odpowiedzialność na **zasadzie słuszości**. Poszkodowany może żądać całkowitego albo częściowego naprawienia szkody oraz zadośćuczynienia za krzywdę, jeżeli okoliczności, a zwłaszcza jego niezdolność do pracy, ciężkie położenie materialne wskazują, że wymagają tego względy słuszości.

Odrębnie unormowano odpowiedzialność za niesłuszne skazanie i tymczasowe aresztowanie.

Odpowiedzialność na **zasadzie ryzyka** jest odpowiedzialnością obiektywną, obejmującą również odpowiedzialność za zdarzenia przypadkowe. Na zasadzie ryzyka odpowiada pracodawca za zawinione wyrządzenie szkody przez podwładnego przy wykonywaniu powierzonych czynności. Na zasadzie ryzyka odpowiadają także przedsiębiorstwo lub zakład wprawiane w ruch za pomocą siły przyrody, przy czym nie jest konieczny związek przyczynowy między szkodą a użyciem sił przyrody. Wystarczy, że taki związek zachodzi między szkodą a ruchem przedsiębiorstwa jako całości. Ruch ten nie jest przy tym rozumiany wyłącznie w sensie fizycznym, a szeroko jako każdy przejaw funkcjonowania przedsiębiorstwa. Na zasadzie ryzyka odpowiada samoistny posiadacz mechanicznego środka komunikacji za szkody wyrządzone wskutek ruchu pojazdu⁹⁴, samoistny posiadacz budowli za szkodę wyrządzoną przez zawalenie się budowli lub oderwanie jej części, jak również ten, kto zajmuje

⁹⁴ Obowiązek naprawienia szkody w takim przypadku nie spoczywa na kierowcy, lecz najczęściej na posiadaczu pojazdu, a warunkiem odpowiedzialności kierowcy jest jego wina. Wówczas kierowca odpowiada solidarnie z posiadaczem pojazdu. Odpowiedzialność posiadacza samoistnego pojazdu jest złagodzona i opiera się na zasadzie winy, gdy nastąpiło zderzenie się dwóch mechanicznych środków komunikacji bądź poszkodowanym jest osoba przewożona z grzeczności. Surowość odpowiedzialności posiadacza pojazdu mechanicznego jest rekompensowana przez system ubezpieczeń komunikacyjnych.

pomieszczenie za szkodę wyrządzoną wyrzuceniem, wylaniem, spadnięciem jakiegokolwiek przedmiotu z pomieszczenia. Od odpowiedzialności opartej na zasadzie ryzyka zwalniają pewne okoliczności, tzw. **eksoneracyjne**, którymi są: siła wyższa oraz wyłączna wina poszkodowanego lub osoby trzeciej, za którą sprawca szkody nie ponosi odpowiedzialności.

Na zasadzie ryzyka opiera się także odpowiedzialność za **produkt niebezpieczny**. Kto wytwarza w zakresie swojej działalności gospodarczej taki produkt, odpowiada za szkodę wyrządzoną komukolwiek przez ten produkt. Niebezpiecznym jest produkt nie zapewniający bezpieczeństwa, jakiego można oczekiwać, uwzględniając normalne użycie produktu. O tym, czy produkt jest bezpieczny decyduje także sposób zaprezentowania go na rynku oraz podane konsumentowi informacje o właściwościach produktu. Odszkodowanie nie przysługuje, gdy szkoda na mieniu nie przekracza kwoty będącej równowartością 500 euro. Odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny nie można wyłączyć ani ograniczyć.

8. UMOWY CYWILNOPRAWNE

A. UMOWY O PRZENIESIENIE PRAW

a) Umowa sprzedaży⁹⁵

⁹⁵ Umowę sprzedaży reguluje Kodeks cywilny. Przepisy kodeksowe o sprzedaży stosuje się do sprzedaży konsumenckiej tylko w takim zakresie, w jakim sprzedaż ta nie jest uregulowana odrębnymi przepisami. Doniosłe znaczenie ma bowiem ustawa z dnia 27 lipca 2002r. o szczególnych warunkach sprzedaży konsumenckiej oraz o zmianie Kodeksu cywilnego /wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 2003r./. Ustawę stosuje się do dokonywanej w zakresie działalności przedsiębiorstwa sprzedaży rzeczy ruchomej osobie fizycznej, która nabywa tę rzecz w celu niezwiązanym z działalnością zawodową lub gospodarczą. Sprzedawca winien jest podać do wiadomości kupującego cenę oferowanego towaru konsumpcyjnego oraz jego cenę jednostkową /cenę za jednostkę miary/. Jeżeli cena towaru przekracza 2000 zł, przy sprzedaży na raty, na próbę, na przedpłaty sprzedawca obowiązany jest wydać konsumentowi dokument stwierdzający zawarcie umowy i wszystkie jej istotne postanowienia. W każdym przypadku powinien to uczynić na żądanie konsumenta. Towar powinien być zaopatrzone w wymagane przepisami oznaczenia i jasne, zrozumiałe i niewprowadzające w błąd informacje w języku polskim wystarczające do pełnego i prawidłowego korzystania z niego przez konsumenta. Sprzedawca zobowiązany jest zapewnić odpowiednie do rodzaju sprzedawanego towaru warunki techniczno – organizacyjne umożliwiające dobranie właściwego towaru i jego sprawdzenie. Sprzedawca odpowiada wobec kupującego, jeżeli towar konsumpcyjny w chwili jego wydania jest niezgodny z umową. Oceniając tę niezgodność uwzględnia się zapewnienia wyrażone w oznakowaniu towaru lub reklamie odnośnie właściwości towaru. W przypadku stwierdzenia niezgodności przed upływem 6 miesięcy od wydania towaru domniemywa się, że istniała ona w chwili wydania. Sprzedawca nie odpowiada za tę niezgodność, gdy kupujący o niej wiedział lub, oceniając rozsądnie, powinien był wiedzieć. Jeżeli towar konsumpcyjny jest niezgodny z umową, kupujący może żądać nieodpłatnej naprawy albo wymiany na nowy, chyba że naprawa lub wymiana są niemożliwe albo wymagają nadmiernych kosztów. Jeżeli sprzedawca otrzymał takie żądanie i nie ustosunkował się do niego w terminie 14 dni, uważa się, że uznał je za uzasadnione. Jeżeli kupujący nie może żądać naprawy ani wymiany, albo jeżeli sprzedawca nie może uczynić zadość takiemu żądaniu w odpowiednim czasie lub gdy naprawa bądź wymiana narażałaby kupującego na znaczne niedogodności, ma on prawo domagać się stosownego obniżenia

Przez umowę sprzedaży **sprzedawca** zobowiązuje się przenieść na **kupującego** własność rzeczy i wydać mu rzecz, a kupujący zobowiązuje się rzecz odebrać i zapłacić sprzedawcy cenę. Cena powinna odpowiadać obiektywnie wartości sprzedawanej rzeczy⁹⁶. Przedmiotem sprzedaży może być także przedsiębiorstwo, gospodarstwo rolne⁹⁷ i energia. Za sprzedaż należy również uważać umowy mające na celu przeniesienie innych niż własność zbywalnych praw podmiotowych, np. ograniczonych praw rzeczowych, wierzytelności i in.

Z momentem wydania rzeczy na kupującego przechodzą korzyści i ciężary związane z rzeczą oraz ryzyko jej przypadkowej utraty lub uszkodzenia. Wydanie rzeczy jest konieczne do przeniesienia własności rzeczy oznaczonej gatunkowo oraz rzeczy przyszłej. Jeżeli chodzi o rzeczy oznaczone co do tożsamości, to własność ich zostaje przeniesiona już przez zawarcie umowy zobowiązującej do przeniesienia tej własności, chyba że strony lub przepis szczególny inaczej stanowi. Strony mogą rozdzielić skutek zobowiązujący i rozporządzający sprzedaży przez zastrzeżenie warunku lub terminu.

Kupujący powinien rzecz odebrać. Jeżeli kupujący dopuścił się zwłoki z odebraniem rzeczy sprzedanej, sprzedawca może oddać rzecz na przechowanie na koszt i niebezpieczeństwo kupującego. Jeżeli z umowy nie wynika, kogo obciążają koszty wydania i odebrania rzeczy, sprzedawca ponosi koszty wydania, w szczególności koszty zmierzenia lub zważenia,

ceny albo odstąpić od umowy. Od umowy nie może jednak odstąpić, gdy niezgodność towaru konsumpcyjnego z umową jest nieistotna. Kupujący traci powyższe uprawnienia, jeżeli przed upływem 2 miesięcy od stwierdzenia niezgodności towaru konsumpcyjnego z umową nie zawiadomi o tym sprzedawcy. Dla towarów żywnościowych przewidziano krótsze terminy zawiadomienia. Sprzedawca odpowiada za niezgodność towaru konsumpcyjnego z umową jedynie w przypadku jej stwierdzenia przed upływem 2 lat od wydania tego towaru kupującemu. Termin ten biegnie na nowo w razie wymiany towaru. Jeżeli przedmiotem sprzedaży jest rzecz używana, strony mogą ten termin skrócić, jednakże nie poniżej 1 roku. Udzielenie kupującemu gwarancji następuje bez odrębnej opłaty przez oświadczenie gwaranta, zamieszczone w dokumencie gwarancyjnym, które określa obowiązki gwaranta i uprawnienia kupującego w przypadku gdy właściwość sprzedanego towaru nie odpowiada właściwości wskazanej w tym oświadczeniu. Nie uważa się za gwarancję oświadczenia, które nie kształtuje obowiązków gwaranta. W dokumencie gwarancyjnym należy zamieścić dane potrzebne do dochodzenia roszczeń z gwarancji, w szczególności nazwę i adres gwaranta, czas trwania i terytorialny zasięg ochrony gwarancyjnej. Gwarancja na sprzedany towar nie wyłącza, nie ogranicza ani nie zawiesza uprawnień kupującego wynikających z niezgodności towaru z umową.

⁹⁶ Nie jest sprzedażą umowa przenosząca własność za symboliczną złotówkę.

⁹⁷ Nabywca przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego jest odpowiedzialny solidarnie ze zbywcą za jego zobowiązania związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa lub gospodarstwa, chyba że w chwili nabycia nie wiedział o tych zobowiązaniach, mimo zachowania należytej staranności. Odpowiedzialność nabywcy ogranicza się do wartości nabytego przedsiębiorstwa lub gospodarstwa według stanu w chwili nabycia, a według cen w chwili zaspokojenia wierzyciela. Odpowiedzialności tej nie można bez zgody wierzyciela wyłączyć ani ograniczyć.

opakowania, ubezpieczenia za czas przewozu i koszty przesłania rzeczy, a koszty odebrania ponosi kupujący.

Sprzedawca obowiązany jest udzielić kupującemu potrzebnych wyjaśnień o stosunkach prawnych i faktycznych dotyczących rzeczy sprzedanej, wydać posiadane przez siebie dokumenty, które jej dotyczą oraz rzecz opakować odpowiednio do jej właściwości. Jeżeli jest to potrzebne do należytego korzystania z rzeczy zgodnie z jej przeznaczeniem, sprzedawca powinien załączyć instrukcję dotyczącą sposobu korzystania z rzeczy.

Umowa zobowiązująca do przeniesienia własności nieruchomości, a także przenosząca taką własność a także sprzedaż użytkowania wieczystego powinna być zawarta w formie aktu notarialnego. Wymóg zachowania formy szczególnej może wynikać także z umowy stron.

Można zobowiązać się wobec innej osoby, że w przypadku sprzedaży rzeczy osobie tej będzie przysługiwało prawo pierwszeństwa jej zakupu /**prawo pierwokupu**/. Właściciel rzeczy powinien zawrzeć z osobą trzecią jedynie warunkową umowę sprzedaży. Jeśli się inaczej strony nie umówiły, uprawniony ma na decyzję od zawiadomienia o sprzedaży 1 miesiąc w przypadku nieruchomości i 1 tydzień w przypadku rzeczy ruchomych /terminy zawite/. Nabycie następuje na warunkach, jakie sprzedawca ustalił w umowie z osobą trzecią. Zlekceważenie prawa pierwokupu rodzi obowiązek naprawienia szkody, jeżeli jednak prawo pierwokupu przysługiwało z mocy ustawy państwu, gminie, współwłaścicielowi lub dzierżawcy rzeczy powoduje nieważność umowy. Można także sprzedać rzecz, zastrzegając sobie jednocześnie prawo jej odkupienia w określonym czasie, nie przekraczającym 5 lat /**prawo odkupu**/. Prawo odkupu jest skuteczne jedynie względem kupującego. Jego zlekceważenie naraża zobowiązanego na odpowiedzialność odszkodowawczą. Prawa pierwokupu i odkupu są niezbywalne.

Szczególnymi rodzajami sprzedaży są sprzedaż na raty, sprzedaż na próbę, sprzedaż z zastrzeżeniem prawa własności rzeczy sprzedanej. Sprzedażą **na raty** jest dokonana w zakresie działalności przedsiębiorstwa sprzedaż rzeczy ruchomej osobie fizycznej na jej własne potrzeby za cenę płatną w określonych ratach, jeżeli według umowy rzecz ma być kupującemu wydana przed całkowitym zapłaceniem ceny. Sprzedaży na raty nie należy mylić ze sprzedażą kredytowaną przez bank. Sprzedaż **na próbę** i sprzedaż **z zastrzeżeniem własności rzeczy** sprzedanej jest zawierana pod warunkiem zawieszającym /odpowiednio uznania przedmiotu sprzedaży za dobry w określonym terminie bądź zapłacenienia ceny/.

Umowa sprzedaży jest umową nazwaną, kauzalną, konsensualną, odpłatną, wzajemną, dwustronnie zobowiązującą, a gdy dotyczy rzeczy oznaczonej co do tożsamości, ma skutek rozporządzający. Odpowiedzialność sprzedawcy za wady rzeczy sprzedanej wiąże się z

instytucją rękojmi /poza obrotem konsumenckim, gdzie istnieje odpowiedzialność za tzw. niezgodność towaru konsumpcyjnego z umową - zob. przypis/ i gwarancji.

Rękojmia za wady. Sprzedawca jest odpowiedzialny z mocy prawa */ex lege/* względem kupującego, jeżeli rzecz sprzedana ma wadę zmniejszającą jej wartość lub użyteczność ze względu na cel w umowie oznaczony albo wynikający z okoliczności lub przeznaczenia rzeczy, jeżeli rzecz nie ma właściwości, o których istnieniu sprzedawca zapewnił kupującego /np. przez symboliczne oznaczenie rzeczy/, albo jeżeli rzecz została kupującemu wydana w stanie niezpełnym /rękojmia za wady fizyczne/. Nie uważa się za wady fizyczne braków ilościowych. Przy ocenie wady fizycznej rzeczy w przypadku rękojmi należy natomiast brać pod uwagę także użyteczność rzeczy dla kupującego, zgodnie z celem zawartej umowy, a nie jedynie kryteria techniczne. Rękojmia za wady fizyczne dotyczy również rzeczy używanych, jednak z wyłączeniem takiego zmniejszenia wartości lub użyteczności rzeczy, która jest wynikiem zwykłej, dotychczasowej eksploatacji. Sprzedawca jest także odpowiedzialny względem kupującego, jeżeli rzecz sprzedana stanowi własność osoby trzeciej albo jeżeli jest obciążona prawem osoby trzeciej /rękojmia za wady prawne/. Za obciążenie należy rozumieć oprócz praw rzeczowych skuteczne względem nabywcy prawa obligacyjne. Wady prawne mogą odnosić się do sprzedaży praw. Wykazanie wad obciąża kupującego.

Sprzedawca ponosi odpowiedzialność z tytułu rękojmi bez względu na swoją winę i wiedzę /odpowiedzialność obiektywna na zasadzie ryzyka/. Odpowiada jednak tylko za rzeczywistą stratę. W przypadku zawinienia jest zobowiązany do pełnego odszkodowania /obejmuje ono także utracone korzyści/. Sprzedawca jest zwolniony od odpowiedzialności, jeżeli kupujący wiedział o wadzie w chwili zawarcia umowy. Gdy przedmiotem sprzedaży są rzeczy oznaczone tylko co do gatunku albo rzeczy mające powstać w przyszłości, sprzedawca jest zwolniony od odpowiedzialności z tytułu rękojmi, jeżeli kupujący wiedział o wadzie w chwili wydania rzeczy⁹⁸. Strony mogą w obrocie między przedsiębiorcami odpowiedzialność z tytułu rękojmi rozszerzyć, ograniczyć lub wyłączyć. Wyłączenie lub ograniczenie odpowiedzialności z tytułu rękojmi jest bezskuteczne, jeżeli sprzedawca zataił podstępnie wadę przed kupującym. Kupno rzeczy używanych i przecenionych, w zakresie w jakim przyczyna przeceny nie została podana do wiadomości kupującego, nie pozbawia kupującego uprawnień z rękojmi.

⁹⁸ Brak zgłoszenia zastrzeżeń co do rzeczy w chwili odbioru nie oznacza w każdym przypadku definitywnej utraty uprawnień z tytułu rękojmi. Wykrycie wady rzeczy, której konstrukcja i właściwości nie są znane użytkownikowi nie posiadającemu wiadomości specjalnych następuje, kiedy kupujący definitywnie przekonał się, że nabyta rzecz nie nadaje się do użytku zgodnie z przeznaczeniem.

Jeżeli rzecz sprzedana ma wady, kupujący może **od umowy odstąpić** albo żądać **obniżenia ceny**. Jednakże kupujący nie może od umowy odstąpić, jeżeli sprzedawca niezwłocznie wymieni rzecz wadliwą na rzecz wolną od wad albo niezwłocznie wady usunie. Ograniczenie to nie ma zastosowania, jeżeli rzecz była już raz wymieniona przez sprzedawcę lub naprawiana z powodu wady istotnej. Jeżeli przedmiotem sprzedaży są rzeczy oznaczone tylko co do gatunku, kupujący może żądać dostarczenia zamiast rzeczy wadliwych takiej samej ilości rzeczy wolnych od wad **/wymiany rzeczy/**, chociażby istniała możliwość naprawy. Jeżeli przedmiotem sprzedaży jest rzecz oznaczona co do tożsamości, a sprzedawca jest wytwórcą rzeczy, kupujący może żądać **usunięcia wady**, wyznaczając w tym celu sprzedawcy odpowiedni termin z zagrożeniem, że po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu od umowy odstąpi. Sprzedawca może odmówić usunięcia wady, gdyby wymagało ono nadmiernych kosztów. W tytule rękojmi za wady prawne nie przysługuje żądanie usunięcia wady.

Kupujący traci uprawnienia z tytułu rękojmi za wady fizyczne rzeczy, jeżeli nie **zawiadomi** sprzedawcy o wadzie w ciągu miesiąca od jej wykrycia, a w wypadku gdy zbadanie rzeczy jest w danych stosunkach przyjęte, jeżeli nie zawiadomi sprzedawcy o wadzie w ciągu miesiąca po upływie czasu, w którym przy zachowaniu należytej staranności mógł ją wykryć. Terminy reklamacyjne są krótsze w odniesieniu do artykułów żywnościowych.

Przy sprzedaży pomiędzy osobami prowadzącymi działalność gospodarczą utrata uprawnień z tytułu rękojmi następuje, jeżeli kupujący nie **zbadal** rzeczy w czasie i w sposób przyjęty przy rzeczach tego rodzaju /zwyczajowo 14 dni od odbioru/ i nie zawiadomił niezwłocznie sprzedawcy o dostrzeżonej wadzie, a w wypadku gdy wada wyszła na jaw dopiero później – jeżeli nie zawiadomił sprzedawcy niezwłocznie po jej wykryciu. W powyższych przypadkach utrata uprawnień z tytułu rękojmi za wady fizyczne rzeczy nie następuje mimo niezachowania terminów do zbadania rzeczy przez kupującego i do zawiadomienia sprzedawcy o wadach, jeżeli sprzedawca wadę podstępnie zataił albo zapewnił kupującego, że wady nie istnieją. Za zapewnienie uważa się oznaczenie rzeczy znakiem jakości.

Niezależnie od przedstawionych uprawnień kupujący może żądać naprawienia szkody poniesionej wskutek istnienia wady na zasadzie odpowiedzialności kontraktowej, chyba że szkoda jest następstwem okoliczności, za które sprzedawca nie ponosi odpowiedzialności. Konieczne będzie zatem wykazanie winy sprzedawcy za wadę. Z odpowiedzialnością z tytułu rękojmi związane jest już jednak wyrównanie szkody w granicach negatywnego interesu umownego /koszty zawarcia umowy, odebrania, przewozu, przechowania rzeczy/. W

przypadku wprowadzania do obrotu tzw. produktów niebezpiecznych może wejść w grę odpowiedzialność deliktowa.

Uprawnienia z tytułu rękojmi za wady fizyczne wygasają po upływie roku, a gdy chodzi o wady budynku – po upływie lat trzech, licząc od dnia, kiedy rzecz została kupującemu wydana. Uprawnienia z tytułu rękojmi za wady prawne rzeczy sprzedanej wygasają z upływem roku od chwili, kiedy kupujący dowiedział się o istnieniu wady. Upływ powyższych terminów nie wyłącza wykonania uprawnień z tytułu rękojmi, jeżeli sprzedawca wadę podstępnie zataił. Zarzut z tytułu rękojmi może być podniesiony także po upływie powyższych terminów, jeżeli przed ich upływem kupujący zawiadomił sprzedawcę o wadzie.

Gwarancja. Gwarancja dotyczy jedynie wad fizycznych, a jej źródłem jest czynność prawna – umowa. W wypadku gdy kupujący otrzymał od sprzedawcy dokument gwarancyjny co do jakości rzeczy sprzedanej, poczytuje się w razie wątpliwości, że wystawca dokumentu /gwarant/ jest obowiązany do **usunięcia wady fizycznej** rzeczy lub do **dostarczenia rzeczy wolnej od wad**, jeżeli wady te ujawnią się w ciągu terminu określonego w gwarancji. Gwarant /producent, sprzedawca/ może inaczej określić treść swoich obowiązków. Jeżeli gwarancja inaczej nie stanowi, prawo wyboru między naprawą a wymianą rzeczy służy gwarantowi. Jeżeli w gwarancji inaczej nie zastrzeżono, odpowiedzialność z tytułu gwarancji obejmuje tylko wady powstałe z przyczyn tkwiących w sprzedanej rzeczy. Odpowiedzialność gwaranta jest niezależna od winy i wiedzy gwaranta /zasada ryzyka/ oraz znajomości wady przez uprawnionego. Forma pisemna przy gwarancji jest wymagana dla celów dowodowych. Gwarancja jest udzielana na okaziciela dokumentu i towaru.

Jeżeli w gwarancji nie zastrzeżono innego terminu, wynosi on jeden rok licząc od dnia, kiedy rzecz została kupującemu wydana. Termin w gwarancji może być także określony w inny sposób, np. przez podanie przebiegu kilometrów. Można domagać się realizacji uprawnień z tytułu gwarancji nawet po upływie terminu, należy jednak udowodnić, że wada ujawniła się w okresie gwarancji. Jeżeli w wykonaniu swoich obowiązków gwarant dostarczył uprawnionemu z gwarancji zamiast rzeczy wadliwej rzecz wolną od wad albo dokonał istotnych napraw rzeczy objętej gwarancją, termin gwarancji biegnie na nowo od chwili dostarczenia rzeczy wolnej od wad lub zwrócenia rzeczy naprawionej. Jeżeli gwarant wymienił część rzeczy, postanowienie powyższe stosuje się odpowiednio do części wymienionej. W innych wypadkach termin gwarancji ulega przedłużeniu o czas, w ciągu którego skutek wady rzeczy objętej gwarancją uprawniony z gwarancji nie mógł z niej korzystać. Dochodzenie roszczeń z tytułu gwarancji podlega ogólnym terminom przedawnienia. Zagubienie lub zniszczenie dokumentu gwarancyjnego nie powoduje utraty uprawnień, jeżeli kupujący dysponuje innym dokumentem

potwierdzającym sprzedaż, np. fakturą. Przeciwnie zastrzeżenia nie mają znaczenia prawnego. Gwarancja nie ogranicza kupującego w realizacji odpowiedzialności kontraktowej na zasadach ogólnych.

Instytucje gwarancji i rękojmi są względem siebie konkurencyjne. Uprawniony ma możliwość wyboru, z której formy ochrony chce skorzystać. Dokonany wybór jest wiążący, ale tylko w odniesieniu do konkretnej wady.

b) Umowa dostawy

Przez umowę dostawy **dostawca** zobowiązuje się do wytworzenia rzeczy oznaczonych tylko co do gatunku oraz do ich dostarczania częściami albo okresowo, a **odbiorca** zobowiązuje się do odebrania tych rzeczy i do zapłacenia ceny. Umowa dostawy, podobnie jak sprzedaż, prowadzi do przeniesienia na odbiorcę prawa własności dostarczonych rzeczy. Umowa dostawy powinna być stwierdzona pismem.

Jeżeli w umowie zastrzeżono, że wytworzenie zamówionych rzeczy ma nastąpić z określonych surowców lub ma nastąpić w określony sposób, dostawca jest obowiązany zezwolić odbiorcy na sprawdzenie jakości surowców lub procesu produkcji. Jeżeli w toku wytwarzania przedmiotu dostawy okazuje się, że dostawca wykonuje ten przedmiot w sposób wadliwy albo sprzeczny z umową, odbiorca może wezwać dostawcę do zmiany sposobu wykonania, wyznaczając dostawcy w tym celu odpowiedni termin, a po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu od umowy odstąpić. Jeżeli dostawca opóźnia rozpoczęcie wytwarzania przedmiotu dostawy w takim stopniu, że nieprawdopodobne staje się jego dostarczenie w umówionym terminie, odbiorca może, nie wyznaczając dodatkowego terminu, od umowy odstąpić.

Dostawca ponosi odpowiedzialność z tytułu rękojmi za wady fizyczne dostarczonych rzeczy z uwzględnieniem wpływu jaki na jakość wytworzonych rzeczy miały działania odbiorcy. Jeżeli umowa dostawy jest zawierana w zakresie działalności przedsiębiorstwa dostawcy, a odbiorcą jest osoba fizyczna, która nabywa rzeczy w celu niezwiązanym z jej działalnością gospodarczą ani zawodową, do umowy tej stosuje się przepisy o sprzedaży konsumenckiej.

Dostawa jest umową nazwaną, konsensualną, dwustronnie zobowiązującą, odpłatną, kauzalną i wzajemną.

c) Umowa zamiany

Przez umowę zamiany każda ze stron zobowiązuje się przenieść na drugą stronę własność rzeczy w zamian za zobowiązanie się do przeniesienia własności innej rzeczy. Do zamiany

stosuje się odpowiednio przepisy o sprzedaży. Zamiana jest umową nazwaną, konsensualną, kausalną i dwustronnie zobowiązującą.

d) Umowa pożyczki

Przez umowę pożyczki **dający pożyczkę** zobowiązuje się przenieść na własność **biorącego** określoną ilość pieniędzy⁹⁹ albo rzeczy oznaczonych tylko co do gatunku¹⁰⁰, a biorący zobowiązuje się zwrócić tę samą ilość pieniędzy albo tę samą ilość rzeczy tego samego gatunku i tej samej jakości. Samo przeniesienie własności następuje dopiero z momentem przeniesienia posiadania. Obowiązek wydania przedmiotu pożyczki ustaje, jeżeli zwrot pożyczki jest zagrożony z uwagi na zły stan majątkowy biorącego pożyczkę. Umowa pożyczki może być odpłatna /odsetki/ lub nieodpłatna. Pożyczkę, która nie jest oprocentowana dłużnik może zwrócić przed terminem. Jeżeli strony nic w sprawie oprocentowania nie postanowią, dającemu pożyczkę nie należy się wynagrodzenie. Jeżeli strony określą, że pożyczka jest oprocentowana, lecz nie wypowiedzą się o wysokości oprocentowania, dającemu pożyczkę należą się odsetki ustawowe. Umowa pożyczki, której wartość przenosi 500 złotych powinna być stwierdzona dla celów dowodowych pismem. Pożyczka może być udzielona na czas oznaczony lub nieoznaczony. Jeżeli termin zwrotu pożyczki nie jest oznaczony, dłużnik obowiązany jest zwrócić pożyczkę w ciągu 6 tygodni po wypowiedzeniu przez dającego pożyczkę. Natychmiastowa wymagalność zwrotu pożyczki związana jest z niewypłacalnością biorącego bądź ze znacznym zmniejszeniem zabezpieczenia wierzytelności, za które biorący ponosi odpowiedzialność. Pożyczki, wyłącznie o charakterze pieniężnym, może udzielić z funduszy własnych także bank. Pożyczka bankowa jest zawsze odpłatna.

Umowa pożyczki jest umową nazwaną, konsensualną, dwustronnie zobowiązującą, nie jest jednak umową wzajemną.

e) Umowa darowizny

Przez umowę darowizny **darczyńca** zobowiązuje się do bezpłatnego świadczenia /przeniesienie lub ustanowienie prawa, zwolnienie z długu/ na rzecz **obdarowanego** kosztem swego majątku. Oświadczenie darczyńcy powinno być złożone w formie aktu notarialnego. Jednakże umowa darowizny zawarta bez zachowania tej formy staje się ważna, jeżeli

⁹⁹ Tzn. sumy pieniężnej a nie znaków pieniężnych.

¹⁰⁰ Nowak pożycza Kowalskiemu karmę dla psa, jednak używa pióra lub książki. Gdy jednak oddaje do korzystania książkę odpłatnie, to mamy do czynienia z najmem.

przyręczone świadczenie zostało spełnione. Nie uchybia to przepisom, które ze względu na przedmiot darowizny wymagają zachowania formy szczególnej. Przyjęcie darowizny może przybrać dowolną formę.

Darczyńca może włożyć na obdarowanego obowiązek oznaczonego działania lub zaniechania, nie czyniąc wierzycielem osoby trzeciej odnoszącej z tego korzyść /polecenie/. Uprawnienie żądania wypełnienia polecenia służy jedynie darczyńcy /a po jego śmierci spadkobiercom/, chyba że polecenie ma na celu wyłącznie korzyść obdarowanego. Obdarowany może odmówić wypełnienia polecenia, jeżeli jest to usprawiedliwione wskutek istotnej zmiany stosunków. Może także zwolnić się od obowiązku wykonania polecenia przez wydanie przedmiotu darowizny.

Darczyńca może odwołać darowiznę jeszcze nie wykonaną, jeżeli po zawarciu umowy popadł w niedostatek. Darczyńca może na piśmie odwołać darowiznę nawet już wykonaną, jeżeli obdarowany dopuścił się względem niego rażącej niewdzięczności. Darowizna nie może być odwołana, z upływem jednego roku od dnia, w którym uprawniony dowiedział się o niewdzięczności obdarowanego, ani wówczas gdy darczyńca obdarowanemu przebaczył, jak również gdy darowizna czyni zadość obowiązkowi wynikającemu z zasad współżycia społecznego. Na żądanie przedstawiciela ustawowego osoby ubezwłasnowolnionej zgłoszone w ciągu 2 lat od wykonania umowy darowizny sąd może ją rozwiązać, jeżeli została dokonana przed ubezwłasnowolnieniem darczyńcy i jest nadmierna ze względu na wartość świadczenia, i brak uzasadnionych pobudek. Z uwagi na bezpłatny charakter darowizny mniej rygorystycznie uregulowano odpowiedzialność darczyńcy za nienależyte wykonanie umowy.

Umowa darowizny jest umową nazwaną, konsensualną, kauzalną, nieodpłatną i jednostronnie zobowiązującą.

B. UMOWY O KORZYSTANIE Z CUDZYCH RZECZY LUB PRAW

a) Umowa najmu

Przez umowę najmu **wynajmujący** zobowiązuje się oddać **najemcy** rzecz do używania na czas oznaczony lub nieoznaczony, a najemca zobowiązuje się płacić wynajmującemu umówiony czynsz. Umowa najmu jest zawsze odpłatna. Czynsz może być oznaczony w pieniądzech lub w świadczeniach innego rodzaju, np. usług. Jeżeli termin płatności czynszu nie jest w umowie określony, czynsz powinien być płacony z góry, a mianowicie: gdy najem ma trwać nie dłużej niż miesiąc – za cały czas najmu, a gdy najem ma trwać dłużej niż miesiąc albo gdy umowa była zawarta na czas nieoznaczony – miesięcznie, do dziesiątego dnia miesiąca.

Jeżeli czas trwania najmu lokalu mieszkalnego nie jest oznaczony, wynajmujący może podwyższyć czynsz, wypowiadając dotychczasową wysokość czynszu najpóźniej na miesiąc naprzód, na koniec miesiąca kalendarzowego. Jeżeli najemca dopuszcza się zwłoki z zapłatą czynszu co najmniej za dwa pełne okresy płatności, wynajmujący może najem wypowiedzieć bez zachowania terminów wypowiedzenia. Powinien on uprzedzić najemcę na piśmie, udzielając mu dodatkowego terminu miesięcznego do zapłaty zaległego czynszu. Dla zabezpieczenia czynszu oraz świadczeń dodatkowych, z którymi najemca zalega nie dłużej niż rok, przysługuje wynajmującemu ustawowe prawo zastawu na rzeczach ruchomych najemcy wniesionych do przedmiotu najmu. W przypadku najmu lokalu najemca obowiązany jest pokrywać opłaty związane z używaniem lokalu /za energię, wodę, windę i in./. W zakresie nieokazjonalnego najmu samodzielnych lokali, które mają być w całości przeznaczone do wynajmowania znajduje zastosowanie ustawa z 2 lipca 1994r. - O najmie lokali mieszkalnych i dodatkach mieszkaniowych. Ustawa zawiera szereg przepisów o charakterze semiimperatywnym korzystniejszych dla najemcy niż regulacje kodeksowe. Przedmiotem najmu może być rzecz ruchoma /np.maszyna/, nieruchomości lokalowa i jej część składowa /np.pokój/¹⁰¹. Przedmiotem najmu nie mogą być prawa. Najemca nie ma prawa do pobierania pożytków z rzeczy.

Najem zawarty na czas dłuższy niż lat dziesięć (a między przedsiębiorcami dłuższy niż lat trzydzieści) poczytuje się po upływie tego terminu za zawarty na czas nieoznaczony. Umowa najmu nieruchomości i pomieszczenia na czas dłuższy niż rok powinna być zawarta na piśmie. W razie niezachowania tej formy poczytuje się umowę zawartą na czas nieoznaczony /forma *ad eventum*, tj. dla wywołania określonych skutków czynności prawnej/.

Wynajmujący nie musi być właścicielem oddawanej do używania rzeczy. Powinien on wydać rzecz najemcy w stanie przydatnym do umówionego użytku i utrzymywać ją w takim stanie przez czas trwania najmu. Drobne nakłady połączone ze zwykłym używaniem rzeczy obciążają najemcę. Do drobnych nakładów, które obciążają najemcę lokalu, należą w szczególności: drobne naprawy podłóg, drzwi i okien, malowanie ścian, podłóg oraz wewnętrznej strony drzwi wejściowych, jak również drobne naprawy instalacji i urządzeń technicznych, zapewniających korzystanie ze światła, ogrzewania lokalu, dopływu i odpływu wody.

Najemca może rzecz najętą oddać w całości lub części osobie trzeciej do bezpłatnego używania albo w podnajem, jeżeli umowa mu tego nie zabrania. Jednak na podnajem lub

¹⁰¹ Lokal jest z reguły wynajmowany, a przedmiotem dzierżawy może być tylko wówczas, gdy na podstawie oddania go wcześniej osobie trzeciej w najem przynosi pożytki cywilne /czynsz/.

użyczenie lokalu mieszkalnego, do którego ma zastosowanie ustawa O najmie lokali mieszkalnych i dodatkach mieszkaniowych wymagana jest zgoda wynajmującego wyrażona na piśmie. Wynajmujący jednak nie może takiej zgody odmówić bez uzasadnionej przyczyny. Zgoda wynajmującego nie jest wymagana co do osoby, względem której najemca obciążony jest obowiązkiem alimentacyjnym.

Jeżeli w chwili wydania najemcy rzecz miała wady, które uniemożliwiają przewidziane w umowie używanie rzeczy, albo jeżeli wady takie powstały później, a wynajmujący mimo otrzymanego zawiadomienia nie usunął ich w czasie odpowiednim, albo jeżeli wady usunąć się nie dadzą, najemca może wypowiedzieć najem bez zachowania terminów wypowiedzenia. Gdy wady rzeczy jedynie ograniczają jej przydatność do umówionego użytku, najemca może żądać odpowiedniego obniżenia czynszu. Z drugiej strony, jeżeli najemca używa rzeczy w sposób sprzeczny z umową lub jej przeznaczeniem i mimo upomnienia nie przestaje jej używać w taki sposób bądź zaniedbuje rzecz do tego stopnia, iż zostaje ona narażona na utratę lub uszkodzenie, wynajmujący może wypowiedzieć umowę bez zachowania terminów wypowiedzenia.

Jeżeli czas trwania najmu nie jest oznaczony, zarówno wynajmujący, jak i najemca mogą wypowiedzieć najem z zachowaniem terminów umownych, a w ich braku z zachowaniem terminów ustawowych. Ustawowe terminy wypowiedzenia najmu są następujące: gdy czynsz jest płatny w odstępach czasu dłuższych niż miesiąc, najem można wypowiedzieć najpóźniej na trzy miesiące naprzód na koniec kwartału kalendarzowego; gdy czynsz jest płatny miesięcznie – na miesiąc naprzód na koniec miesiąca kalendarzowego; gdy czynsz jest płatny w krótszych odstępach czasu – na trzy dni naprzód; gdy najem jest dzienny – na jeden dzień naprzód. W przypadku umowy najmu lokalu na czas nieoznaczony, a czynsz jest płatny miesięcznie, najem można wypowiedzieć najpóźniej na trzy miesiące naprzód na koniec miesiąca kalendarzowego¹⁰². Jeżeli czas trwania najmu jest oznaczony, zarówno wynajmujący, jak i najemca mogą wypowiedzieć najem w wypadkach określonych w umowie¹⁰³.

W razie zbycia rzeczy w trakcie trwania najmu nabywca wstępuje *ex lege* w miejsce zbywcy. Gdy umowa najmu na czas oznaczony została zawarta na piśmie z datą pewną, to nawet zmiana właściciela rzeczy nie ma wpływu na sytuację najemcy.

Po zakończeniu najmu najemca obowiązany jest zwrócić rzecz w stanie niepogorszonym. Nie ponosi on jednak odpowiedzialności za zużycie rzeczy będące następstwem prawidłowego

¹⁰² Wypowiedzenie, które doszło do najemcy 1 marca lub 31 marca jest skuteczne dopiero 30 czerwca.

¹⁰³ Nie wystarczy przewidzenie terminu wypowiedzenia, ale należy też określić zdarzenia mogące skutkować wypowiedzeniem.

używania. Najem, jak każde prawo majątkowe, podlega dziedziczeniu i nie wygasa po śmierci strony. Roszczenia wynajmującego o naprawienie szkody z powodu uszkodzenia rzeczy, jak również roszczenia najemcy o zwrot nakładów na rzecz i o zwrot nadpłaconego czynszu podlegają krótkiemu, rocznemu terminowi przedawnienia. Pozostałe roszczenia podlegają przedawnieniu na zasadach ogólnych.

Najem jest umową nazwaną, dwustronnie zobowiązującą, konsensualną, kauzalną, odpłatną i wzajemną.

b) Umowa dzierżawy

Przez umowę dzierżawy **wydzierżawiający** zobowiązuje się oddać **dzierżawcy** rzecz do używania i pobierania pożytków /naturalnych lub cywilnych/¹⁰⁴ przez czas oznaczony lub nieoznaczony, a dzierżawca zobowiązuje się płacić wydzierżawiającemu umówiony czynsz. Czynsz może być oznaczony w pieniądzach lub świadczeniach innego rodzaju /np. usługi/. Może być oznaczony także w ułamkowej części pożytków w odniesieniu do okresu czasu. Jeżeli wskutek okoliczności, za które dzierżawca odpowiedzialności nie ponosi i które nie dotyczą jego osoby, zwykły przychód z przedmiotu dzierżawy uległ znacznemu zmniejszeniu, dzierżawca może żądać obniżenia czynszu przypadającego za dany okres gospodarczy. Dla zabezpieczenia świadczeń dzierżawcy wydzierżawiającemu przysługuje ustawowe prawo zastawu na wszelkich rzeczach znajdujących się w obrębie przedmiotu dzierżawy. Przedmiotem dzierżawy oprócz rzeczy przynoszących pożytki mogą być także prawa dające pożytki /np. prawo do patentu, papiery wartościowe/ i przedsiębiorstwo.

Maksymalny termin związania umową dzierżawy na czas oznaczony wynosi 30 lat. Dzierżawę zawartą na czas dłuższy niż lat 30 poczytuje się po upływie tego terminu za zawartą na czas nieoznaczony. Dzierżawca /a nie jak w umowie najmu – wynajmujący/ ma obowiązek dokonywania napraw niezbędnych do zachowania przedmiotu dzierżawy w stanie niepogorszonym. Dzierżawcy nie wolno bez zgody wydzierżawiającego zmieniać przeznaczenia przedmiotu. Wydzierżawiający nie musi być właścicielem przedmiotu dzierżawy. Wystarczy, że potrafi zapewnić dzierżawcy używanie przedmiotu dzierżawy i pobieranie pożytków.

Bez zgody wydzierżawiającego dzierżawca nie może oddawać przedmiotu dzierżawy osobie trzeciej do bezpłatnego używania ani go poddzierżawiać. W razie naruszenia powyższego obowiązku wydzierżawiający może dzierżawę wypowiedzieć bez zachowania

¹⁰⁴ Maszyny i urządzenia, środki transportu same z siebie dochodu nie przynoszą, a jedynie przedsiębiorstwo jako całość, w którego skład wchodzi, może stanowić przedmiot dzierżawy.

terminów wypowiedzenia. W braku odmiennej umowy zawartą na czas nieoznaczony dzierżawę można wypowiedzieć na sześć miesięcy naprzód /w przypadku gruntu rolnego – rok/ przed upływem roku dzierżawnego. Rok dzierżawny liczy się od początku dzierżawy, chyba że z umowy lub zwyczajów inaczej wynika. Umowę dzierżawy zawartą na czas oznaczony można wypowiedzieć jedynie w przypadkach w niej oznaczonych.

Jeżeli termin płatności czynszu nie jest w umowie oznaczony, czynsz jest płatny z dołu w terminie zwyczajowo przyjętym, a w braku tego zwyczaju – półrocznie z dołu. Jeżeli dzierżawca dopuszcza się zwłoki z zapłatą czynszu co najmniej za dwa pełne okresy płatności, a w przypadku gdy czynsz jest płatny rocznie, jeżeli dopuszcza się zwłoki z zapłatą ponad trzy miesiące, wydzierżawiający może dzierżawę wypowiedzieć bez zachowania terminu wypowiedzenia. Jednakże wydzierżawiający powinien uprzedzić dzierżawcę, udzielając mu dodatkowego trzymiesięcznego terminu do zapłaty zaległego czynszu. Dzierżawcy gruntu rolnego, jeżeli dzierżawa była zawarta na czas dłuższy niż 3 lata lub faktycznie trwała dłużej niż 10 lat, przysługuje prawo pierwokupu. Do dzierżawy stosuje się odpowiednio przepisy o najmie. Z tego wynika m.in. możliwość wypowiedzenia dzierżawy ze skutkiem natychmiastowym przez wydzierżawiającego także w przypadku, gdy dzierżawca korzysta z przedmiotu dzierżawy w sposób sprzeczny z zasadami prawidłowej gospodarki bądź zmienia jego przeznaczenie bez zgody wydzierżawiającego lub zaniedbuje przedmiot dzierżawy tak dalece, iż grozi to jego utratą bądź uszkodzeniem i mimo upomnienia nie zmienia sposobu korzystania z przedmiotu dzierżawy. Umowa o nieodpłatne używanie rzeczy i pobieranie pożytków, przy obowiązku ponoszenia jedynie obciążeń podatkowych, jest umową nienazwaną. Należy *per analogiam* stosować przepisy o użyczeniu i dzierżawie.

Dzierżawa jest umową nazwaną, dwustronnie zobowiązującą, konsensualną, kausalną, odpłatną, wzajemną.

c) Umowa leasingu

Przez umowę leasingu **finansujący** zobowiązuje się w zakresie działalności swego przedsiębiorstwa nabyć rzecz od oznaczonego zbywcy na warunkach określonych w tej umowie i oddać rzecz **korzystającemu** do używania albo używania i pobierania pożytków przez czas oznaczony, a korzystający zobowiązuje się zapłacić finansującemu w uzgodnionych ratach wynagrodzenie pieniężne, równe co najmniej cenie lub wynagrodzeniu z tytułu nabycia rzeczy przez finansującego. Na wynagrodzenie finansującego składa się bowiem jeszcze opłata z tytułu używania rzeczy. Jeżeli korzystający dopuszcza się zwłoki z zapłatą chociażby jednej raty, finansujący powinien wyznaczyć na piśmie korzystającemu odpowiedni termin dodatkowy do

zapłacenia zaległości z zagrożeniem, że w razie bezskutecznego jego upływu może wypowiedzieć umowę leasingu ze skutkiem natychmiastowym. Korzystającemu jedynie wyjątkowo przysługuje prawo do wypowiedzenia umowy.

Finansujący nie produkuje /leasing bezpośredni/, a z reguły jedynie zakupuje wedle wskazań korzystającego rzecz od wytwórcy lub przedsiębiorcy handlowego /leasing pośredni/. Przedmiotem leasingu może być zarówno rzecz ruchoma jak i nieruchomości. Przedmiot umowy pozostaje własnością finansującego przez cały czas trwania stosunku zobowiązaniowego. Czas na jaki zawierana jest umowa leasingu jest zbliżony do okresu gospodarczej używalności rzeczy /leasing finansowy, kapitałowy/¹⁰⁵. Korzystający ponosi ryzyko utraty rzeczy w trakcie trwania leasingu, jeżeli nastąpiła ona z przyczyn za które finansujący nie odpowiada. Finansujący w leasingu pośrednim nie odpowiada wobec korzystającego za przydatność rzeczy do umówionego użytku, jak również za wady rzeczy. Finansujący obowiązany jest bowiem wydać korzystającemu razem z rzeczą odpis umowy ze zbywcą oraz odpis dokumentu gwarancyjnego co do jakości rzeczy otrzymanego od zbywcy lub producenta. Umowa leasingu powinna być zawarta na piśmie pod rygorem nieważności. Korzystający obowiązany jest utrzymywać rzecz w należytym stanie, w szczególności dokonywać jej konserwacji i napraw niezbędnych do zachowania rzeczy w stanie nie pogorszonym, z uwzględnieniem jej zużycia wskutek prawidłowego używania oraz ponosić ciężary związane z własnością lub posiadaniem rzeczy /leasing czysty/. Korzystający powinien używać rzeczy i pobierać jej pożytki w sposób określony w umowie leasingu, a gdy umowa tego nie określa – w sposób odpowiadający właściwościom i przeznaczeniu rzeczy. Bez zgody finansującego korzystający nie może oddać rzeczy do używania osobie trzeciej. W razie zbycia rzeczy przez finansującego nabywca wstępuje w stosunek leasingu na miejsce finansującego. Umowa leasingu może zawierać opcję zakupu rzeczy przez korzystającego. Potrzebne do tego jest zawarcie dodatkowej umowy.

Umowa leasingu ma charakter podmiotowo kwalifikowany, nazwany, konsensualny, kausalny, odpłatny, dwustronnie zobowiązujący i wzajemny.

d) Umowa użyczenia

¹⁰⁵ W odróżnieniu od finansowego tzw. **leasing operacyjny** zawierany jest na krótszy okres czasu z możliwością wypowiedzenia w przewidzianym umową terminie przez korzystającego. Pozwala on na eksploatację rzeczy przez wielu kolejnych użytkowników, a leasingodawca sprawuje nad przedmiotem leasingu daleko idącą opiekę. Zasadniczo leasing operacyjny jest synonimem umowy najmu.

Przez umowę użyczenia **użyczający** zobowiązuje się zezwolić **biorącemu**, przez czas oznaczony lub nieoznaczony, na bezpłatne używanie oddanej mu w tym celu rzeczy. Przedmiotem umowy użyczenia mogą być rzeczy ruchome lub nieruchomości. Chodzi tu o rzeczy oznaczone co do tożsamości. Umowa ta dochodzi do skutku dopiero po wydaniu przedmiotu użyczenia. Równoznaczne z wydaniem rzeczy jest wydanie dokumentów umożliwiających rozporządzenie nią lub środków dających faktyczną władzę nad rzeczą. Umowę użyczenia odróżnić należy od jedynie grzesnościowego /a nie cywilnoprawnego/ tzw. *precarium*¹⁰⁶. Użyczający nie musi być właścicielem rzeczy, a wystarczy że jest posiadaczem lub nawet dzierżycielem. Wystarczy, że może biorącemu rzecz wydać i zapewnić jej używanie. Bez zgody użyczającego biorący nie może oddać rzeczy użyczonej osobie trzeciej do używania. Biorący ponosi zwykle koszty utrzymania rzeczy. Biorący nie ponosi odpowiedzialności za zużycie rzeczy będące następstwem prawidłowego używania i nie musi czynić żadnych nakładów na rzecz użyczoną. Jeżeli biorący używa rzeczy w sposób sprzeczny z umową albo z właściwościami lub z przeznaczeniem rzeczy, jeżeli powierza rzecz innej osobie, nie będąc do tego upoważniony przez umowę ani zmuszony przez okoliczności, albo jeżeli rzecz stanie się potrzebna użyczającemu z powodów nie przewidzianych w chwili zawarcia umowy, użyczający może żądać zwrotu rzeczy, chociażby umowa była zawarta na czas oznaczony.

Umowa użyczenia jest umową nazwaną, niewzajemną, kauzalną, dwustronnie zobowiązującą, realną i nieodpłatną.

C. UMOWY O ŚWIADCZENIE USŁUG

a) Umowa zlecenia

Przez umowę zlecenia **przyjmujący zlecenie** zobowiązuje się do dokonania określonej czynności prawnej dla **dającego zlecenie**. Do umów o świadczenie usług /czynności faktycznych/, które nie są uregulowane innymi przepisami stosuje się odpowiednio przepisy o zleceniu. Przyjmujący zlecenie nie odpowiada za rezultat swych działań. Zobowiązuje się jednak do wykonywania ich z należyłą starannością. Przyjmujący zlecenie wykonuje je zasadniczo samodzielnie i nie podlega dającemu zlecenie. Dający zlecenie uprawniony jest jednak do udzielania wskazówek wiążących zleceniobiorcę.

W braku odmiennej umowy zlecenie obejmuje umocowanie do wykonania czynności w imieniu dającego zlecenie, co nie uchybia przepisom o formie pełnomocnictwa. W takim

¹⁰⁶ Np. goszczenie znajomych.

przypadku przyjmujący zlecenie działać będzie jako pełnomocnik. Przyjmujący zlecenie może również działać w imieniu własnym, lecz na rachunek zleceniodawcy /zastępca pośredni/ co oznacza, że ma obowiązek przeniesienia na zleceniodawcę wszystkich praw nabytych w drodze czynności prawnej. Wymaga to umownego uchylenia klauzuli domniemania pełnomocnictwa.

Forma umowy zlecenia może być dowolna, chyba że dla pełnomocnictwa wymagana jest forma szczególna. Umowa zlecenia może być odpłatna lub nieodpłatna. Jeżeli ani z umowy, ani z okoliczności nie wynika, że przyjmujący zlecenie zobowiązał się je wykonać bez wynagrodzenia, za wykonanie zlecenia należy się wynagrodzenie płatne po wykonaniu zlecenia /z dołu/. Dający zlecenie powinien zwrócić przyjmującemu zlecenie wydatki, które ten poczynił w celu należytego wykonania zlecenia. Wcześniej na te wydatki może zostać na żądanie przyjmującego zlecenie udzielona mu odpowiednia zaliczka. Przyjmujący zlecenie powinien w zasadzie wykonać je osobiście, gdyż opiera się ono na zaufaniu. Może powierzyć jego wykonanie osobie trzeciej tylko wtedy, gdy wynika to z umowy lub ze zwyczaju albo gdy jest do tego zmuszony przez okoliczności. W wypadku takim obowiązany jest zawiadomić niezwłocznie dającego zlecenie o osobie i o miejscu zamieszkania swojego zastępcy i w razie zawiadomienia odpowiedzialny jest tylko za brak należytej staranności w wyborze następcy.

Dający zlecenie może je wypowiedzieć w każdym czasie. Powinien jednak zwrócić przyjmującemu zlecenie wydatki, które ten poczynił w celu należytego wykonania zlecenia. W razie odpłatnego zlecenia obowiązany jest uiścić przyjmującemu zlecenie część wynagrodzenia odpowiadającą jego dotychczasowym czynnościom, a jeżeli wypowiedzenie nastąpiło bez ważnego powodu, powinien także naprawić szkodę. Również przyjmujący zlecenie może je wypowiedzieć w każdym czasie. Jednakże gdy zlecenie jest odpłatne, a wypowiedzenie nastąpiło bez ważnego powodu, przyjmujący zlecenie jest odpowiedzialny za szkodę. Zlecenie zasadniczo nie wygasa w razie śmierci dającego zlecenie, natomiast wygasa w razie śmierci przyjmującego zlecenie albo wskutek utraty przez niego pełnej zdolności do czynności prawnych.

Umowa zlecenia jest umową nazwaną, zobowiązującą, konsensualną, kauzalną, odpłatną lub nieodpłatną, starannego działania.

b) Umowa o dzieło

Przez umowę o dzieło **przyjmujący zamówienie** zobowiązuje się do wykonania oznaczonego dzieła, a **zamawiający** do odebrania dzieła i zapłaty wynagrodzenia. W braku odmiennej umowy przyjmującemu zamówienie należy się wynagrodzenie w chwili oddania dzieła. Umowa o dzieło jest, w odróżnieniu od umowy zlecenia i umowy o pracę, umową

rezultatu. Rezultat ten powinien mieć charakter trwały /ucieleśniony/, a więc powinien istnieć niezależnie od dalszego działania przyjmującego zamówienie¹⁰⁷. Bez osiągnięcia rezultatu nie może on domagać się wynagrodzenia. Przyjmujący zamówienie ponosi więc gospodarcze ryzyko świadczonych usług, ale też, w odróżnieniu do zatrudnionego na podstawie umowy o pracę, wykonuje dzieło samodzielnie i zasadniczo nie jest obowiązany stosować się do wskazówek zamawiającego. Dzieło, inaczej jak w umowie dostawy, jest określone w sposób zindywidualizowany. Może ono mieć charakter niematerialny, ale musi być wówczas utrwalone w postaci materialnej. Jeżeli z umowy lub natury zobowiązania nie wynika obowiązek osobistego wykonania dzieła, przyjmujący zamówienie może zlecić jego wykonanie innej osobie. Wynagrodzenie może być określone na podstawie kalkulacji planowanych prac i kosztów, a więc w sposób kosztorysowy lub jedynie ryczałtowy. Ten ostatni sposób wyklucza możliwość podwyższenia bez drogi sądowej wynagrodzenia, jeżeli rzeczywiste koszty wykonania dzieła okazały się wyższe. Dzieło powinno być należytej /średniej/ jakości.

Jeżeli przyjmujący zamówienie wykonuje dzieło w sposób wadliwy albo sprzeczny z umową, zamawiający może wezwać go do zmiany sposobu wykonania i wyznaczyć mu w tym celu odpowiedni termin. Po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu zamawiający może od umowy odstąpić albo powierzyć poprawienie lub dalsze wykonanie dzieła innej osobie na koszt przyjmującego zamówienie. Jeżeli dzieło ma wady, zamawiający może żądać ich usunięcia, wyznaczając w tym celu przyjmującemu zamówienie odpowiedni termin z zagrożeniem, że po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu nie przyjmie naprawy. Przyjmujący może odmówić naprawy, gdyby wymagała nadmiernych kosztów. Gdy wady istotne usunąć się nie dadzą albo gdy z okoliczności wynika, że przyjmujący zamówienie nie zdoła ich usunąć w czasie odpowiednim bądź ich nie usunął w terminie wyznaczonym przez zamawiającego, zamawiający może od umowy odstąpić. Jeżeli wady nie są istotne, zamawiający może żądać obniżenia wynagrodzenia w odpowiednim stosunku. Jeżeli z powyższych postanowień nie wynika nic innego, do rękojmi za wady dzieła stosuje się odpowiednio przepisy o sprzedaży. Zamawiającemu nie przysługuje jednak roszczenie o wydanie innego, niewadliwego przedmiotu. Do czasu ukończenia dzieła zamawiający może w każdej chwili od umowy odstąpić, płacąc wykonawcy wynagrodzenie za wykonane dotąd prace. Roszczenia z umowy o dzieło /z wyjątkiem uprawnień z tytułu rękojmi/ przedawniają się z upływem 2 lat od dnia wydania dzieła lub od dnia, w którym zgodnie z treścią umowy miało być oddane. Do umowy zawartej, w zakresie działalności przedsiębiorstwa przyjmującego

¹⁰⁷ Np.maszynopis tłumaczenia.

zamówienie, z osobą fizyczną, która zamawia dzieło będące rzeczą ruchomą, w celu niezwiązanym z jej działalnością gospodarczą ani zawodową, stosuje się odpowiednio przepisy o sprzedaży konsumenckiej.

Umowa o dzieło jest umową nazwaną, dwustronnie zobowiązującą, rezultatu, konsensualną, kauzalną, odpłatną, wzajemną.

c) Umowa agencyjna

Przez umowę agencyjną przyjmujący zlecenie **/agent/** zobowiązuje się w zakresie działalności swego przedsiębiorstwa do stałego pośredniczenia, za wynagrodzeniem, przy zawieraniu z klientami umów na rzecz **dającego zlecenie** przedsiębiorcy albo do zawierania ich w jego imieniu. W tym ostatnim przypadku agent musi mieć wyraźne pełnomocnictwo, co odróżnia umowę agencyjną od umowy zlecenia. W niektórych przypadkach wymagana jest szczególna forma pełnomocnictwa, np. gdy agent ma zawierać umowy sprzedaży nieruchomości. Jeśli agent jest pośrednikiem, to dokonuje jedynie czynności faktycznych, np. bierze udział w negocjacjach, informuje o gotowości zawarcia określonych umów, podaje ich warunki, przekazuje prospekty. Umowa agencyjna jest w też odróżnieniu od zlecenia wyłącznie odpłatna i ma charakter stały. Jeżeli sposób wynagradzania nie został w umowie określony, agentowi należy się prowizja, czyli wynagrodzenie, którego wysokość zależy od liczby lub wartości zawartych umów. Każda ze stron zobowiązana jest do zachowania lojalności wobec drugiej w szczególności do przekazywania sobie wszelkich informacji mających znaczenie dla prawidłowego wykonania umowy. Agentowi może zostać przyznane prawo wyłączności w oznaczeniu do określonej grupy klientów lub obszaru geograficznego. Jeżeli w czasie trwania umowy agencyjnej została bez udziału takiego agenta zawarta umowa z klientem z tej grupy lub obszaru, agent może żądać prowizji od tej umowy. Agent w każdym przypadku może domagać się udostępnienia informacji potrzebnych do ustalenia, czy wysokość należnej mu prowizji została prawidłowo obliczona, w szczególności może domagać się wyciągów z ksiąg handlowych dającego zlecenie. W umowie agencyjnej zawartej w formie pisemnej można zastrzec, że agent za odrębnym wynagrodzeniem */prowizja del credere/*, w uzgodnionym zakresie, odpowiada za wykonanie zobowiązania przez klienta.

Dla zabezpieczenia roszczenia o wynagrodzenie agentowi przysługuje ustawowe prawo zastawu na rzeczach i papierach wartościowych dającego zlecenie otrzymanych w związku z umową agencyjną, dopóki przedmioty te u niego się znajdują lub może nimi rozporządzać za pomocą dokumentów. Umowa agencyjna może być wypowiedziana przez każdą ze stron bez zachowania terminów wypowiedzenia z powodu niewykonania obowiązków przez jedną z nich

lub nadzwyczajnych okoliczności, chociażby była zawarta na czas oznaczony. Strony mogą w formie pisemnej pod rygorem nieważności ograniczyć na okres do 2 lat od rozwiązania umowy działalność agenta mającą charakter konkurencyjny.

Umowa agencyjna ma charakter nazwany, dwustronnie zobowiązujący, odpłatny, kauzalny, wzajemny i podmiotowo kwalifikowany.

d) Umowa komisju

Przez umowę komisju przyjmujący zlecenie **/komisant/** zobowiązuje się za wynagrodzeniem **/pro wizja/** w zakresie działalności swego przedsiębiorstwa do kupna lub sprzedaży rzeczy ruchomych na rachunek dającego zlecenie **/komitenta/**, lecz w imieniu własnym. Przedmiotem komisju mogą być także papiery wartościowe. Komisant, będąc tzw. zastępcą pośrednim **/ukrytym/**, nie ujawnia komitenta, którego dotyczą gospodarcze skutki działania komisjanta. Między komitentem a osobą trzecią nie powstaje żaden stosunek prawny, zaś stosunek komisjanta z osobą trzecią podlega przepisom o sprzedaży. Komisant nabywa roszczenie o zapłatę prowizji z chwilą, gdy komitent otrzymał rzecz lub cenę. W komisje sprzedaży komisant jest zobowiązany do wydania otrzymanych środków pieniężnych, a w komisje zakupu do wydania zakupionego towaru. Komisant jest zobowiązany wydać komitentowi wszystko, co dla niego uzyskał, nawet gdy sprzedał lub nabył rzecz na warunkach korzystniejszych niż uzgodnione z komitentem. Z drugiej strony ryzyko sprzedaży rzeczy za cenę niższą od ceny oznaczonej przez komitenta lub nabycia rzeczy za cenę wyższą od uzgodnionej z komitentem obciąża komisjanta.

Komisant odpowiada wobec kupującego z tytułu rękojmi za wady rzeczy. Komisant nie ponosi odpowiedzialności za ukryte wady fizyczne rzeczy¹⁰⁸, jak również za jej wady prawne, jeżeli przed zawarciem umowy podał to do wiadomości kupującego¹⁰⁹. Jednakże wyłączenie odpowiedzialności nie dotyczy wad rzeczy, o których komisant wiedział lub z łatwością mógł się dowiedzieć. Dla zabezpieczenia roszczeń o prowizję oraz innych należności wynikłych ze zleceń komisjowych przysługuje komisjantowi ustawowe prawo zastawu na rzeczach stanowiących przedmiot komisju. Do umowy sprzedaży rzeczy ruchomej, zawartej przez komisjanta z osobą fizyczną, która nabywa rzecz w celu niezwiązanym z jej działalnością gospodarczą ani zawodową, stosuje się przepisy o sprzedaży konsumenckiej.

¹⁰⁸ **Wady zwykłe**, w odróżnieniu do ukrytych, można wykryć przy dołożeniu należytej staranności.

¹⁰⁹ Nie wystarcza samo umieszczenie w lokalu odpowiedniego ogłoszenia.

Umowa komisu jest umową podmiotowo kwalifikowaną, nazwaną, konsensualną, kausalną, dwustronnie zobowiązującą, rezultatu, odpłatną, wzajemną.

e) Umowa przechowania

Przez umowę przechowania **przechowawca** zobowiązuje się zachować w stanie nie pogorszonym rzecz ruchomą oddaną mu na przechowanie przez **składającego**. Jeżeli wysokość wynagrodzenia za przechowanie nie jest określona w umowie albo w taryfie, przechowawcy należy się wynagrodzenie w danych warunkach przyjęte, chyba że z umowy lub z okoliczności wynika, iż zobowiązał się przechować rzecz bez wynagrodzenia. Zasadą jest więc odpłatność przechowania. Składający powinien zwrócić przechowawcy wydatki, które ten poniósł w celu należytego przechowania rzeczy.

Przechowawca jest uprawniony, a nawet zobowiązany zmienić określone w umowie miejsce i sposób przechowania rzeczy, jeżeli okaże się to konieczne dla jej ochrony przed utratą lub uszkodzeniem. Jeżeli uprzednie uzyskanie zgody składającego jest możliwe, przechowawca powinien ją uzyskać przed dokonaniem zmiany. Przechowawcy nie wolno używać rzeczy bez zgody składającego, chyba że jest to konieczne do jej zachowania w stanie nie pogorszonym¹¹⁰. Przechowawca nie może oddać rzeczy na przechowanie innej osobie, chyba że jest do tego zmuszony przez okoliczności. W takim wypadku obowiązany jest zawiadomić niezwłocznie składającego, gdzie i u kogo rzecz złożył, i w razie zawiadomienia odpowiedzialny jest tylko za brak należytej staranności w wyborze zastępcy. W zasadzie odpowiedzialność przechowawcy oparta jest na zasadzie winy. Jeżeli jednak przechowawca bez zgody składającego i bez koniecznej potrzeby używa rzeczy albo zmienia miejsce lub sposób jej przechowywania, albo jeżeli oddaje rzecz na przechowanie innej osobie, jest on odpowiedzialny także za przypadkową utratę lub uszkodzenie rzeczy, które by w przeciwnym razie nie nastąpiło.

Umowa przechowania może być zawarta na czas oznaczony lub nieoznaczony. Jednak składający może w każdym czasie żądać zwrotu rzeczy oddanej na przechowanie, nawet jeśli umowa była zawarta na czas oznaczony. Przechowawca może żądać odebrania rzeczy przed upływem terminu oznaczonego w umowie, jeżeli wskutek okoliczności, których nie mógł przewidzieć, nie może bez własnego uszczerbku lub bez zagrożenia rzeczy przechowywać jej w taki sposób, do jakiego jest zobowiązany. Jeżeli jednak czas przechowania nie był oznaczony

¹¹⁰ Jeżeli z umowy lub przepisów szczególnych wynika, że przechowawca nabywa na własność przedmiot przechowania i może rozporządzać oddanymi mu na przechowanie pieniędzmi lub rzeczami oznaczonymi co do gatunku powstaje **depozyt nieprawidłowy**. Może on być odpłatny lub nieodpłatny.

albo jeżeli rzecz była przyjęta na przechowanie bez wynagrodzenia, przechowawca może żądać odebrania rzeczy w każdym czasie, byleby jej zwrot nie nastąpił w chwili nieodpowiedniej dla składającego.

Umowa przechowania jest umową nazwaną, dwustronnie zobowiązującą, wzajemną, realną, kauzalną, odpłatną lub nieodpłatną.

Utrzymujący zarobkowo hotele i podobne zakłady odpowiedzialni są *ex lege* na zasadzie ryzyka za utratę lub uszkodzenie rzeczy wniesionych przez osoby korzystające z usług hotelu lub podobnego zakładu, chyba że szkoda wynika z właściwości rzeczy wniesionej lub wskutek siły wyższej albo że powstała wyłącznie z winy poszkodowanego lub osoby, która mu towarzyszyła, lub go odwiedzała. Wyłączenie lub ograniczenie tej odpowiedzialności przez jednostronne oświadczenie zakładu nie ma skutku prawnego. Jest to związane z dostępnością pomieszczeń dla personelu zakładu. Odszkodowanie nie obejmuje utraconych korzyści, a w przypadku utraty lub uszkodzenia pieniędzy, papierów wartościowych, kosztowności ograniczone jest do określonej sumy.

Roszczenie o naprawienie szkody z powodu utraty lub uszkodzenia rzeczy wniesionych do hotelu lub podobnego zakładu wygasa, jeżeli poszkodowany po otrzymaniu wiadomości o szkodzie nie zawiadomił o niej niezwłocznie utrzymującego zakład, chyba że szkodę wyrządził utrzymujący zarobkowo hotel lub podobny zakład albo gdy przyjął rzecz na przechowanie. Roszczenia o naprawienie szkody wynikłej z utraty lub uszkodzenia rzeczy wniesionych przedawniają się z upływem 6 miesięcy od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się o szkodzie, a w każdym przypadku z upływem roku od dnia, w którym poszkodowany przestał korzystać z usług zakładu.

Dla zabezpieczenia należności za mieszkanie, utrzymanie i usługi dostarczone osobie korzystającej z usług hotelu lub podobnego zakładu przysługuje utrzymującemu zarobkowo hotel lub podobny zakład ustawowe prawo zastawu na rzeczach wniesionych.

f) Umowa składu

Przez umowę składu **przedsiębiorca składowy** zobowiązuje się do przechowania za wynagrodzeniem oznaczonych w umowie rzeczy ruchomych. Przedsiębiorstwo składowe zobowiązane jest wydać **składającemu** pokwitowanie wymieniające rodzaj, ilość, oznaczenie oraz sposób opakowania rzeczy, a na żądanie składającego dom składowy wydaje dowód składowy. Poprzez zbycie dowodu składowego lub jego zastawienie towar w domu składowym może zmieniać właściciela lub być przedmiotem zastawu. Dowód składowy jest bowiem papierem wartościowym złożonym z dwóch części – rewersu /stwierdza posiadanie rzeczy

złożonych na skład / i warrantu /stwierdza ustanowienie na nich zastawu/. Obie części dowodu składowego można przenosić przez indos łącznie albo oddzielnie.

Przedsiębiorca składowy obowiązany jest do dokonywania odpowiednich czynności konserwacyjnych i informowania składającego o ważnych wydarzeniach dotyczących stanu rzeczy na składzie /psucie się, uszkodzenie, zmiana miejsca składowania itp./. Jeżeli rzeczy narażone są na zepsucie, a nie można czekać na zarządzenie składającego, przedsiębiorca składowy jest uprawniony, a gdy tego interes składającego wymaga – zobowiązany sprzedać te rzeczy z zachowaniem należytej staranności. Składający zachowuje dostęp do przyjętych na skład rzeczy. Może je łączyć, dzielić, pakować, pobierać próbki itp.

Przedsiębiorca składowy odpowiada za szkodę wynikłą z utraty, ubytku lub uszkodzenia rzeczy w czasie od przyjęcia jej na skład do wydania osobie uprawnionej do odbioru, chyba że udowodni, że nie mógł zapobiec szkodzie, mimo dołożenia należytej staranności. Odszkodowanie za utratę, ubytek lub uszkodzenie towarów w czasie od ich przyjęcia na skład aż do wydania ich osobie uprawnionej nie może przewyższać zwykłej wartości rzeczy, chyba że szkoda wynikła z winy umyślnej lub rażącego niedbalstwa przedsiębiorcy składowego. Dla zabezpieczenia roszczeń o składowe oraz roszczeń o zwrot wydatków i innych należności wynikłych z umowy składu przysługuje przedsiębiorcy składowemu ustawowe prawo zastawu na rzeczach przyjętych na skład. Prawo zastawu nie przysługuje przechowawcy. Roszczenia z umowy składu przedawniają się po upływie rocznego terminu.

Umowa składu jest umową podmiotowo kwalifikowaną, nazwaną, konsensualną, kausalną, dwustronnie zobowiązującą, odpłatną, wzajemną.

g) Umowa przewozu

Przez umowę przewozu **przewoźnik** zobowiązuje się w zakresie działalności swego przedsiębiorstwa do przewiezienia z jednego określonego miejsca na drugie za wynagrodzeniem /przewoźnym/ osób lub rzeczy. Umowa przewozu jest umową rezultatu. Jeżeli przewoźnik nie jest profesjonalistą, przewóz jest regulowany umową o dzieło.

W przypadku przewozu rzeczy **wysyłający** powinien wydać przewoźnikowi list przewozowy zawierający adres wysyłającego oraz adres odbiorcy, określenie przewoźnika i wysokości przewoźnego, miejsce przeznaczenia, oznaczenie przesyłki według rodzaju, ilości oraz sposobu opakowania, jak również wartość rzeczy szczególnie cennych. Wysyłający otrzymuje wtórnik listu przewozowego. Umowa zawierana jest w formie pisemnej dla celów dowodowych. Wysyłający powinien wydać przewoźnikowi rzecz należycie opakowaną i oznaczoną, jak również wszelkie dokumenty potrzebne ze względu na przepisy celne,

podatkowe i administracyjne. Przewoźnik powinien zawiadomić niezwłocznie odbiorcę o nadejściu przesyłki do miejsca przeznaczenia. Z tym momentem tej tzw. awizacji przechodzą z wysyłającego na odbiorcę prawa do rozporządzania przesyłką. Niekiedy jednak do rozporządzania przesyłką już w czasie transportu morskiego lub lotniczego upoważnia posiadanie odpowiednich dokumentów, np. konosamentu. Przejście praw następuje z momentem zbycia takiego dokumentu. Odbiorca nie ma jednak w stosunku do przewoźnika obowiązku przyjęcia przesyłki.

Według ustawy – Prawo przewozowe, która reguluje odpłatne przewozy na podstawie umowy w komunikacji komunalnej, transporcie kolejowym, samochodowym i w żegludze śródlądowej¹¹¹ przewoźnik odpowiada z reguły na zasadzie ryzyka za utratę, uszkodzenie i opóźnienie przesyłki. Może zwolnić się od odpowiedzialności, jeżeli udowodni, że szkoda była spowodowana siłą wyższą, właściwościami towaru lub okolicznościami występującymi po stronie nadawcy lub odbiorcy. Dowód, że szkoda lub przekroczenie terminu przewozu przesyłki wynikło z jednej z wymienionych okoliczności, ciąży na przewoźniku. Odszkodowanie za utratę, ubytek lub uszkodzenie przesyłki w czasie od jej przyjęcia do przewozu aż do wydania odbiorcy nie może przewyższać zwykłej wartości przesyłki, chyba że szkoda wynikła z winy umyślnej lub rażącego niedbalstwa przewoźnika. Za utratę, ubytek lub uszkodzenie pieniędzy, kosztowności, papierów wartościowych albo rzeczy szczególnie cennych przewoźnik ponosi odpowiedzialność jedynie wtedy, gdy właściwości przesyłki były podane przy zawarciu umowy, chyba że szkoda wynikła z winy umyślnej lub rażącego niedbalstwa przewoźnika. Jeżeli wskutek zwłoki w przewozie powstała szkoda inna niż w przesyłce, przewoźnik jest obowiązany do zapłacenia odszkodowania do wysokości podwójnej kwoty przewoźnego. Domniemanie niewzruszalne stanowi, że jeżeli przesyłki nie wydano odbiorcy w ciągu 30 dni od dnia, w którym miała zostać dostarczona, to uważa się ją za utraconą. Droga sądowa musi być poprzedzona postępowaniem reklamacyjnym u przewoźnika pod rygorem oddalenia pozwu. Prawo przewozowe nakłada na przewoźnika obowiązek dokonania przewozu. Może się od niego zwolnić jedynie, gdy zachodzą uniemożliwiające przewóz okoliczności, których nie mógł przewidzieć ani im zapobiec, gdy klient nie zastosował się do przepisów oraz wówczas, jeśli nie ma możliwości dokonania przewozu z uwagi na jego przedmiot przy użyciu posiadanych środków transportowych. Dla zabezpieczenia roszczeń przewoźnika wynikających z umowy przewozu, w szczególności: przewoźnego, opłat celnych i

¹¹¹ Przepisy kodeksu cywilnego o przewozie stosuje się subsydiarnie /uzupełniająco/. Umowa o przewóz morski jest uregulowana w ustawie – Kodeks morski. W zakresie transportu lotniczego funkcjonuje Prawo lotnicze.

innych wydatków przysługuje przewoźnikowi ustawowe prawo zastawu na przesyłce. W przypadku przewozu osób przewoźnik odpowiada za szkodę wyrządzoną przez przedwczesny odjazd środka transportowego, a za opóźnienie lub odwołanie tylko wtedy, gdy szkoda wynikła z jego winy umyślnej lub rażącego niedbalstwa. Przewoźnicy osób obsługujący regularne przewozy w komunikacji publicznej zobowiązani są podawać do wiadomości publicznej rozkłady jazdy oraz zapewnić odpowiednie warunki bezpieczeństwa, higieny i obsługi podróżnych. Roszczenia z tytułu umowy przewozu osób przedawniają się z upływem terminu rocznego od dnia wykonania przewozu lub od dnia, w którym miał on być wykonany.

Umowa przewozu jest podmiotowo kwalifikowaną, nazwaną, rezultatu, konsensualną¹¹², kausalną, dwustronnie zobowiązującą, odpłatną, wzajemną.

h) Umowa spedycji

Przez umowę spedycji **spedytor** zobowiązuje się za wynagrodzeniem w zakresie działalności swego przedsiębiorstwa do wysłania lub odbioru przesyłki albo do dokonania innych usług związanych z przewozem. Spedytor organizuje więc przewóz w zastępstwie wysyłającego bądź dokonuje odbioru przesyłki w zastępstwie odbiorcy. Czynności spedycyjne to czynności faktyczne i prawne np. opakowanie, zważenie przesyłki, zamówienie środka transportowego, załadunek, wybór przewoźnika, zawarcie umowy przewozu, składu, przechowania, ubezpieczenie przesyłki, konwojowanie, udzielanie informacji taryfowych, celnych, odbiór przesyłki, sprawdzenie jej stanu, załatwianie reklamacji i in. Spedytor może działać bądź w imieniu własnym na rachunek dającego zlecenie /zastępca pośredni/ bądź w imieniu dającego zlecenie i na jego rachunek /pełnomocnik/. Spedytor może sam dokonać przewozu. W tym wypadku spedytor ma jednocześnie prawa i obowiązki przewoźnika.

Spedytor jest odpowiedzialny za przewoźników i dalszych spedytorów, którymi posługuje się przy wykonaniu zlecenia, chyba że nie ponosi winy w wyborze. Spedytor ponosi odpowiedzialność odszkodowawczą za utratę, ubytek, uszkodzenie przesyłki w czasie od jej przyjęcia aż do wydania przewoźnikowi na zasadzie domniemanej winy. Odszkodowanie to nie może przewyższać zwykłej tj. rynkowej wartości przesyłki, chyba że szkoda wynikła z winy umyślnej lub rażącego niedbalstwa spedytora. Za utratę, ubytek lub uszkodzenie pieniędzy, kosztowności, papierów wartościowych albo rzeczy szczególnie cennych spedytor ponosi odpowiedzialność jedynie wtedy, gdy właściwości przesyłki były podane przy zawarciu umowy, chyba że szkoda wynikła z winy umyślnej lub rażącego niedbalstwa spedytora.

¹¹² Jedynie przewóz przesyłki towarowej, bagażowej lub pocztowej kwalifikuje się jako umowę realną.

Konieczne jest jednak wyczerpanie postępowania reklamacyjnego przed skierowaniem sprawy na drogę sądową. Dla zabezpieczenia roszczeń o przewoźne oraz roszczeń o prowizję, o zwrot wydatków i innych należności wynikłych ze zleceń spedycyjnych przysługuje spedytorowi ustawowe prawo zastawu na przesyłce. Roszczenia z umowy spedycji przedawniają się po upływie roku.

Umowa spedycji jest umową nazwaną, dwustronnie zobowiązującą, odpłatną, wzajemną, konsensualną, kauzalną i podmiotowo kwalifikowaną.

D. UMOWY BANKOWE

a) Umowa rachunku bankowego

Przez umowę rachunku bankowego **bank** zobowiązuje się względem **posiadacza rachunku**, na czas oznaczony lub nieoznaczony, do przechowywania jego środków pieniężnych oraz do przeprowadzania na jego zlecenie rozliczeń pieniężnych. Bank nie przechowuje jednak pieniędzy jako rzeczy lecz wpisuje do swoich ksiąg otrzymaną sumę pieniężną. Oprócz Kodeksu cywilnego umowy bankowe reguluje ustawa z 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe. Wprowadziła ona m.in. zasadę, że bank może swobodnie dysponować czasowo wolnymi powierzonymi środkami pieniężnymi. Zobowiązany jest jednak do zwrotu tych środków na żądanie posiadacza rachunku, chyba że wprowadzono obowiązek wypowiedzenia. Środki pieniężne na rachunku bankowym są oprocentowane według stałej lub zmiennej stopy. Bank obowiązany jest prowadzić ewidencję środków pieniężnych i zrealizowanych dyspozycji rozliczeniowych, a przy każdej zmianie stanu rachunku bankowego przysyłać jego posiadaczowi wyciąg z rachunku z ustaleniem salda oraz zachować w tajemnicy stan rachunku i dokonywanych operacji. Posiadacz rachunku bankowego powinien zgłosić niezgodność salda w ciągu 14 dni od dnia otrzymania wyciągu z rachunku. Termin ten ma jedynie znaczenie porządkowe i niezgłoszenie nie oznacza uznania salda. Posiadacz imiennego rachunku bankowego obowiązany jest zawiadomić bank o każdej zmianie swego zamieszkania lub siedziby. Umowa rachunku bankowego zawierana jest w formie pisemnej *ad probationem*. Bank nie może odmówić zawarcia umowy rachunku bankowego w przypadku spełnienia wymagań formalnych, a wypowiedzieć ją może tylko z ważnych powodów. Roszczenia ze stosunku rachunku bankowego przedawniają się z upływem 2 lat od dnia jego wygaśnięcia.

Umowa rachunku bankowego jest umową nazwaną, odpłatną, konsensualną, kauzalną, dwustronnie zobowiązującą, nie jest umową wzajemną.

b) Umowa kredytowa

Przez umowę kredytową **bank** zobowiązuje się oddać do dyspozycji **kredytobiorcy** na czas oznaczony w umowie określoną kwotę środków pieniężnych z przeznaczeniem na określony cel, a kredytobiorca zobowiązuje się do korzystania z tych środków zgodnie z umową, zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami w umówionym terminie i zapłaty prowizji od udzielonego kredytu. Prowizja, w odróżnieniu od odsetek, należy się bez względu na to czy nastąpiło wykorzystanie kredytu. Umowa kredytowa odróżnia się od pożyczki bankowej dokładnym określeniem przeznaczenia przydzielonej kredytobiorcy kwoty. Bank może żądać od kredytobiorcy informacji i dokumentów pozwalających na ocenę jego zdolności kredytowej. Umowa powinna określać zakres uprawnień banku związanych z kontrolą wykorzystania i spłaty kredytu. Zły stan majątkowy kredytobiorcy uzasadnia żądanie dodatkowego zabezpieczenia. Bank może wypowiedzieć kredyt przed terminem spłaty w przypadku wykorzystania go na inny cel lub w sytuacji zagrożenia wypłacalności kredytobiorcy. Termin wypowiedzenia wynosi 30 dni, a w wypadku zagrożenia upadłością kredytobiorcy 7 dni. Po upływie okresu wypowiedzenia kredytobiorca zobowiązany jest do zwrotu wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami. Umowa kredytowa dochodzi do skutku w formie pisemnej *ad probationem*. Bank jest zobowiązany do zachowania tajemnicy czynności bankowych. Prawnymi środkami zabezpieczenia spłaty kredytu mogą być: zastaw rejestrowy, hipoteka, poręczenie, cesja wierzytelności, przewłaszczenie na zabezpieczenie, ubezpieczenie kredytu, weksel *in blanco*, gwarancja bankowa, blokada środków na rachunku bankowym¹¹³.

Umowa kredytowa ma charakter konsensualny, dwustronnie zobowiązujący, odpłatny, nie jest wzajemną.

c) Umowa poręczenia

Przez umowę poręczenia **poręczyciel** zobowiązuje się względem **wierzyciela** wykonać zobowiązanie na wypadek, gdyby dłużnik zobowiązania nie wykonał. Oświadczenie poręczyciela powinno być pod rygorem nieważności złożone na piśmie i winno wskazywać osobę dłużnika oraz dług główny. Dla zawarcia umowy poręczenia nie jest wymagana zgoda dłużnika. Konieczna będzie jednak zgoda współmałżonka przyszłego poręczyciela, jeżeli udzielenie poręczenia przekroczy czynności zwykłego zarządu. O zakresie zobowiązania poręczyciela rozstrzyga każdorazowy zakres zobowiązania dłużnika. Poręczenie ma bowiem charakter akcesoryjny. Wraz z wygaśnięciem zobowiązania głównego gaśnie zobowiązanie poręczyciela. Czynność prawna dokonana przez dłużnika z wierzycielem po udzieleniu

¹¹³ Do prawnych środków zabezpieczania wierzytelności umownych zalicza się też kaucję, dobrowolne poddanie egzekucji, przystąpienie do długu.

poręczenia nie może zwiększyć zobowiązania poręczyciela. Poręczyciel odpowiada za wszelkie skutki niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania /odsetki, odszkodowanie, kara umowna/. Poręczenie może odnosić się do części zobowiązania dłużnika, może być ograniczone do określonej wysokości, ograniczone czasowo, a także dotyczyć długu przyszłego, ale jedynie do oznaczonej wysokości. Jeżeli dłużnik opóźnia się ze spełnieniem świadczenia, wierzyciel powinien zawiadomić o tym niezwłocznie poręczyciela. W przeciwnym wypadku ponosi odpowiedzialność za negatywne konsekwencje, np. narosłe odsetki. Również poręczyciel i dłużnik powinni się wzajemnie informować o wykonaniu zobowiązania. W braku odmiennego zastrzeżenia poręczyciel jest odpowiedzialny jako dłużnik solidarny. Poręczyciel może podnieść przeciwko wierzycielowi wszelkie zarzuty, które przysługują dłużnikowi. Nie traci ich chociażby dłużnik się ich zrzekł albo uznał roszczenie wierzyciela po udzieleniu poręczenia. W szczególności poręczyciel może potracić wierzytelność przysługującą dłużnikowi względem wierzyciela. Jeżeli wierzyciel wyzbył się zabezpieczenia wierzytelności albo środków dowodowych, ponosi on względem poręczyciela odpowiedzialność za wynikłą stąd szkodę. Poręczenie utrzymuje się po śmierci dłużnika, kiedy to dług przechodzi na spadkobierców. Poręczyciel po spełnieniu świadczenia za dłużnika wstępuje z mocy ustawy w prawa zaspokojonego wierzyciela. Do pozostałych poręczycieli przysługują mu roszczenia regresowe w częściach równych. W braku zastrzeżenia odpłatności przyjąć należy, że zostało udzielone nieodpłatnie. Umowa poręczenia jest umową nazwaną, kausalną i konsensualną.

E. UMOWA UBEZPIECZENIA I RODZAJE UBEZPIECZEŃ GOSPODARCZYCH

Ubezpieczenia dzielimy na gospodarcze i społeczne. Te ostatnie są związane ze stosunkiem pracy i są przedmiotem zainteresowania innej gałęzi prawa. Odnośnie ubezpieczeń gospodarczych znane są podziały na ubezpieczenia majątkowe i osobowe, dobrowolne i obowiązkowe, bezpośrednie i pośrednie /reasekuracja/. Przez umowę ubezpieczenia zakład ubezpieczeń /**ubezpieczyciel**/ zobowiązuje się spełnić określone świadczenie w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku /zdarzenia losowego/¹¹⁴, a **ubezpieczający** zobowiązuje się zapłacić składkę. Umowa ubezpieczenia może być zawarta na rzecz osoby trzeciej. Ubezpieczonym jest jednak najczęściej sam ubezpieczający, a jeżeli jest nim osoba trzecia, to przysługuje jej roszczenie bezpośrednio do zakładu ubezpieczeń. Gdy uprawniony uzyskuje prawo do świadczenia ubezpieczeniowego po śmierci ubezpieczającego, określa się go mianem

¹¹⁴ Zdarzenie losowe to zdarzenie przyszłe, możliwe i niepewne.

uposażonego. Ubezpieczenie osobowe może w szczególności dotyczyć: przy ubezpieczeniu na życie – śmierci osoby ubezpieczonej lub dożycia przez nią oznaczonego wieku, a przy ubezpieczeniu następstw nieszczęśliwych wypadków – uszkodzenia ciała, rozstroju zdrowia lub śmierci wskutek nieszczęśliwego wypadku.

Ubezpieczenie majątkowe może dotyczyć mienia albo odpowiedzialności cywilnej. Przez umowę ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej zakład ubezpieczeń zobowiązuje się do zapłacenia określonego w umowie odszkodowania za szkody wyrządzone osobom trzecim, względem których odpowiedzialność za szkodę ponosi ubezpieczający albo osoba, na rzecz której zostaje zawarta umowa ubezpieczenia. Świadczenie zakładu ubezpieczeń polega na zapłacie przy ubezpieczeniu majątkowym – określonego odszkodowania za szkodę powstałą wskutek przewidzianego w umowie wypadku, a przy ubezpieczeniu osobowym – umówionej sumy pieniężnej, renty lub innego świadczenia w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku w życiu osoby ubezpieczonej. Świadczenie ubezpieczyciela ma zatem zawsze charakter pieniężny. Odszkodowanie z ubezpieczenia majątkowego nie może przekroczyć wartości uszkodzonego bądź utraconego mienia. W przypadku ubezpieczenia mienia (inaczej ubezpieczenie OC) świadczenie ubezpieczyciela nie obejmuje utraconych korzyści, chyba że co innego wynika z ogólnych warunków ubezpieczenia.

Postanowienia kodeksowe odnoszące się do umowy ubezpieczenia z wyjątkiem przepisów o powstaniu i ustaniu odpowiedzialności ubezpieczyciela mają zasadniczo charakter imperatywny. Doniosłe znaczenie w tym zakresie ma także ustawa z 28 lipca 1990 r. o działalności ubezpieczeniowej. Na treść umowy ubezpieczenia wpływ mają ogólne warunki ubezpieczeń, które jeżeli dotyczą ubezpieczeń dobrowolnych wydawane są przez zakłady ubezpieczeń z mocy upoważnienia ustawowego. Ogólne warunki ubezpieczeń obowiązkowych ustala Minister Finansów /tzw.wzorce normatywne/¹¹⁵. W ogólnych warunkach ubezpieczenia określa się m.in. przedmiot i zakres ubezpieczenia, sposób zawierania umowy, czas trwania odpowiedzialności ubezpieczyciela, prawa i obowiązki stron. Umowa ubezpieczenia powinna być stwierdzona przez zakład ubezpieczeń polisą, legitymacją ubezpieczeniową lub innym dokumentem ubezpieczenia. Umowę uważa się za zawartą z chwilą doręczenia przez zakład ubezpieczeń ubezpieczającemu dokumentu ubezpieczenia /forma pisemna *ad probationem*/. W przypadku ubezpieczeń obowiązkowych zakład ubezpieczeń nie może odmówić zawarcia umowy.

¹¹⁵ Ubezpieczenia obowiązkowe to, np. ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej /OC/ posiadaczy pojazdów mechanicznych za szkody powstałe w związku z ruchem tych pojazdów, ubezpieczenie OC rolników z tytułu prowadzenia gospodarstwa rolnego i in.

Jeżeli nie umówiono się inaczej, odpowiedzialność zakładu ubezpieczeń rozpoczyna się od dnia następującego po zawarciu umowy, nie wcześniej jednak niż dnia następnego po zapłaceniu składki. Odszkodowanie nie może przewyższać szkody, chyba że umowa inaczej stanowi. Górną granicą jest suma ubezpieczenia, czyli kwota na jaką zawarto ubezpieczenie¹¹⁶. Suma ubezpieczenia nie może przewyższać wartości ubezpieczonego mienia. Odszkodowanie należy się niezależnie od ewentualnych świadczeń z ubezpieczenia społecznego bądź odszkodowawczych od osoby odpowiedzialnej. Składka powinna być zapłacona jednocześnie z zawarciem umowy ubezpieczenia, a najpóźniej do 14 dni od doręczenia polisy. Ubezpieczający zobowiązany jest podać do wiadomości zakładu ubezpieczeń wszystkie znane sobie okoliczności, o które zakład ubezpieczeń zapytywał. Jeżeli ubezpieczający podał niezgodnie z prawdą do wiadomości zakładu ubezpieczeń takie okoliczności, zakład wolny jest od odpowiedzialności, chyba że okoliczności te nie mają wpływu na zwiększenie prawdopodobieństwa wypadku objętego umową. Jednak po trzech latach od zawarcia umowy zakład ubezpieczeń nie może podnieść zarzutu, że w przypadku ubezpieczenia na życie ubezpieczający podał wiadomości nieprawdziwe, w szczególności że zataił chorobę. Ubezpieczający powinien niezwłocznie zawiadomić ubezpieczyciela o wypadku. Jeżeli nie umówiono się inaczej, zakład ubezpieczeń obowiązany jest spełnić świadczenie w terminie 30 dni, licząc od daty otrzymania zawiadomienia o wypadku.

W razie zajścia wypadku ubezpieczający obowiązany jest użyć wszelkich dostępnych mu środków w celu zmniejszenia szkody. Zakład ubezpieczeń wolny jest od odpowiedzialności, jeżeli ubezpieczający albo osoba, z którą ubezpieczający pozostaje we wspólnym gospodarstwie domowym lub za którą ponosi odpowiedzialność, wyrządziła szkodę umyślnie. W razie rażącego niedbalstwa odszkodowanie nie należy się, chyba że zapłata całości lub części odszkodowania odpowiada w danych okolicznościach zasadom współżycia społecznego lub interesom gospodarki narodowej. Przy ubezpieczeniu na życie samobójstwo ubezpieczonego nie zwalnia jednak zakładu ubezpieczeń od obowiązku świadczenia, jeżeli samobójstwo nastąpiło po upływie lat dwóch od zawarcia umowy ubezpieczenia. Jeżeli nie umówiono się inaczej, z dniem zapłaty odszkodowania przez zakład ubezpieczeń roszczenie ubezpieczającego przeciwko osobie trzeciej odpowiedzialnej za szkodę przechodzi z mocy prawa na zakład ubezpieczeń do wysokości zapłaconego odszkodowania /roszczenie regresowe/. Jeżeli zakład

¹¹⁶ Na wysokość odszkodowania może mieć także wpływ **udział własny** ubezpieczonego bądź **franszyza integralna** /wyłączająca odszkodowanie za szkody nie przekraczające oznaczonego minimum/ bądź **redukcyjna** polegająca na obniżeniu odszkodowania o określoną sumę lub procent wartości przedmiotu ubezpieczenia.

pokrył tylko część szkody, ubezpieczającemu przysługuje co do pozostałej części pierwszeństwo zaspokojenia przed roszczeniem zakładu ubezpieczeń. Nie przechodzą na zakład ubezpieczeń roszczenia ubezpieczającego przeciwko osobom, z którymi ubezpieczający pozostaje we wspólnym gospodarstwie domowym lub za które ponosi odpowiedzialność. W razie przejścia własności ubezpieczonej nieruchomości na inną osobę prawa i obowiązki z umowy ubezpieczenia przechodzą na nowego właściciela, natomiast przeniesienie własności ubezpieczonych rzeczy ruchomych powoduje rozwiązanie umowy.

Gdy nie zawarto umowy ubezpieczenia obowiązkowego, nie można zidentyfikować osoby zobowiązanej lub ogłoszono upadłość zakładu ubezpieczeń świadczenia wypłaca Ubezpieczeniowy Fundusz Gwarancyjny. Nadzór ubezpieczeniowy sprawuje Komisja Nadzoru Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych.

Umowa ubezpieczenia jest umową losową, nazwaną, dwustronnie zobowiązującą, odpłatną, konsensualną, kauzalną, podmiotowo kwalifikowaną i adhezyjną. Nie jest umową wzajemną.